

Inhoudelijk onderzoek in aanloop naar EP24

*Europese integratie, defensie, migratie,
landbouw*

Onderzoek m.b.t. de Europese Parlementsverkiezingen van 6 juni
2024 – Ipsos I&O i.o.v. de Volkskrant.

Colofon

Uitgave

Ipsos I&O
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2024/115

Datum

mei 2024

Opdrachtgever

de Volkskrant

Auteurs

Maartje van de Koppel
Sander Nieuwkerk
Peter Kanne

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Onderzoeksverantwoording	11
1.3 Leeswijzer	12
2 Grote vraagstukken	13
2.1 Grote vraagstukken van deze tijd	13
2.2 Aanpakken via welke overheid?	16
3 Europese integratie en uitbreiding	18
3.1 Tevredenheid met de EU	18
3.2 Nexit	22
3.3 Integratie	23
3.4 Uitbreiding	29
3.5 Samenvatting en analyse	34
4 Defensie	35
4.1 Zorgen en prioriteiten	35
4.2 Moet de EU meer of minder doen aan defensie?	37
4.3 Geopolitiek	43
4.4 Oorlog in Gaza	47
4.5 Oorlog in Oekraïne	51
4.6 Samenvatting en analyse	59
5 Migratie en asiel	61
5.1 Zorgen en prioriteiten	61
5.2 Moet de EU meer of minder doen aan immigratie?	62
5.3 Asielmigratie	67
5.4 Arbeids- en kennismigratie	74
5.5 Samenvatting en analyse	81
6 Landbouw, natuur en klimaat	83
6.1 Zorgen en prioriteiten voor de Europese landbouw	83
6.2 Voedselvoorziening in de EU	85
6.3 Boerenbeleid	91
6.4 Landbouwsubsidies	94
6.5 Zorgen om klimaatverandering	96

6.6	Natuurbescherming in de EU	98
6.7	Samenvatting en analyse	102
7	Europese Parlementsverkiezingen	104
7.1	Betrokkenheid bij verkiezingen	104
7.2	Opkomst	105
7.3	Stemkeuze baseren op Europese of landelijke politiek?	106
A	Onderzoeksverantwoording	107

Samenvatting

In de aanloop naar deze verkiezingen deed Ipsos I&O in opdracht van de Volkskrant onderzoek naar belangrijke thema's waar Europa nu en de komende jaren mee te maken krijgt – en die mogelijk een belangrijke stempel drukken op de Europese verkiezingen van 6 juni 2024. Dit onderzoek vond plaats van 22 april t/m 28 april 2024, in totaal werkten 2.205 Nederlanders van 18 jaar en ouder eraan mee.

Grote, Europees aan te pakken vraagstukken: immigratie, oorlogen en klimaatverandering

Op de vraag ‘Wat zijn volgens u de grote vraagstukken van deze tijd?’ antwoorden kiezers in de eerste plaats: *woningmarkt*, *immigratie* en *internationale onveiligheid*. Deze drie kwesties worden nu significant vaker genoemd dan 5 jaar geleden. Op een vierde plek komt klimaatverandering, maar dit wordt nu duidelijk minder vaak als een majeur probleem gezien dan in 2019. Ook *digitale onveiligheid* (voor het eerst opgenomen) en *groeierende tegenstellingen in de samenleving* worden belangrijk gevonden. De top zes wordt bezet door sociaal-culturele kwesties. Sociaaleconomische vraagstukken (inkomensongelijkheid/armoede, arbeidsmarkt/werkgelegenheid) worden dit jaar duidelijk minder belangrijk gevonden dan in 2019. Het gevaar van de *bedreigde democratie en rechtsstaat* wordt nu juist sterker gevoeld.

Een rol voor de EU om deze problemen te bestrijden ziet men vooral bij immigratie, internationale onveiligheid, klimaatverandering en digitale onveiligheid.

Tabel 1: Grote vraagstukken van deze tijd, in april 2019 en mei 2024

‘Wat zijn volgens u de grote vraagstukken van deze tijd? Problemen die dringend om een aanpak of oplossing vragen?’ Basis: allen (n = 2.102). Blauw = sign. meer dan in 2019, rood = sign. minder dan in 2019. Groen = EU dient hier in sterke mate een rol te spelen.

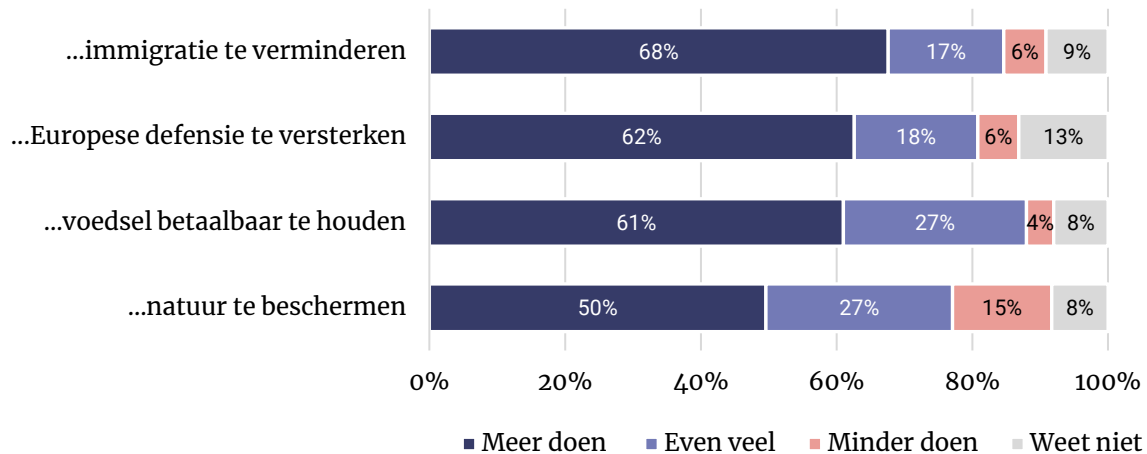
Vraagstuk	April '19	Mei '24	Aanpakken door EU?
Woningmarkt, stijgende huizenprijzen, huren	42%	64%	4%
Immigratie / vluchtelingenproblematiek	52%	60%	64%
Internationale onveiligheid en oorlogen (conflicten, defensie)*	38%	54%	66%
Klimaatverandering	54%	41%	71%
Digitale onveiligheid (fake news, phishing, opkomst AI)	*	36%	66%
Groeierende tegenstellingen in de samenleving	40%	35%	15%
Inkomensongelijkheid en armoede	45%	31%	13%
Binnenlandse onveiligheid (criminaliteit, terrorisme, fraude)	46%	31%	21%
Schade a/d natuur (problemen stikstof, afnemende biodiversiteit)	*	28%	49%
Bedreiging van democratie en rechtsstaat*	15%	28%	42%
Discriminatie, racisme, sociale uitsluiting	*	25%	22%
Individualisering van de samenleving	26%	22%	12%
Vergrijzing	28%	19%	11%
De consumptiemaatschappij	20%	14%	43%
Arbeidsmarkt, werkgelegenheid en werkloosheid	27%	13%	7%
Afnemende volksgezondheid, pandemieën	*	10%	32%
Anders	3%	2%	*

*Formuleringen waren iets anders in 2019: “Internationale veiligheid (toenemende spanningen tussen landen, internationale conflicten)” en “Vragen met betrekking tot democratie en politiek (onvoldoende democratisch)”.

In vergelijking met de andere kwesties uit dit onderzoek – defensie, natuur, voedsel – is immigratie wederom (net als in november 2023 bij de TK-verkiezingen) het belangrijkste punt voor kiezers. Twee derde (68%) wil dat de EU *meer* doet om immigratie te beperken. Slechts zes procent wil *minder* inzet (de rest vindt het huidige beleid goed, of weet het niet).

Figuur 1: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om...

Basis: allen (n = 2.205)

Immigratie: kiezers vooral tegen ‘veiligelanders’ en gezinsmigranten

Immigratie wordt gezien als hét grootste vraagstuk waar (ook) de Europese Unie een belangrijke rol dient te spelen. Vooral de komst van asielzoekers uit veilige landen is Nederlanders een doorn in het oog, gevolgd door gezinsmigranten. Tegen de komst van ‘echte vluchtelingen’, kennis- en arbeidsmigranten bestaat minder weerstand. Er is weliswaar verdeeldheid over dit onderwerp tussen de verschillende kiezersgroepen, maar per saldo willen zowel rechtse als linkse kiezers dat de immigratie beperkt wordt.

Defensie versterken, maar Europa niet uitbreiden

Een ruime meerderheid van de Nederlanders wil dat Europese Unie zich inzet om de Europese defensie te versterken. Zorgen om oorlogen en geopolitieke verhoudingen maken dat Europese militaire samenwerking op breed draagvlak kan rekenen. Op andere punten is men niet voor meer Europese machtsvorming. Voor het toetreden van kandidaat-lidstaten is weinig steun.

Landbouw en natuur: veel verdeeldheid, toch niet dé splijtzwaam bij EP-verkiezingen

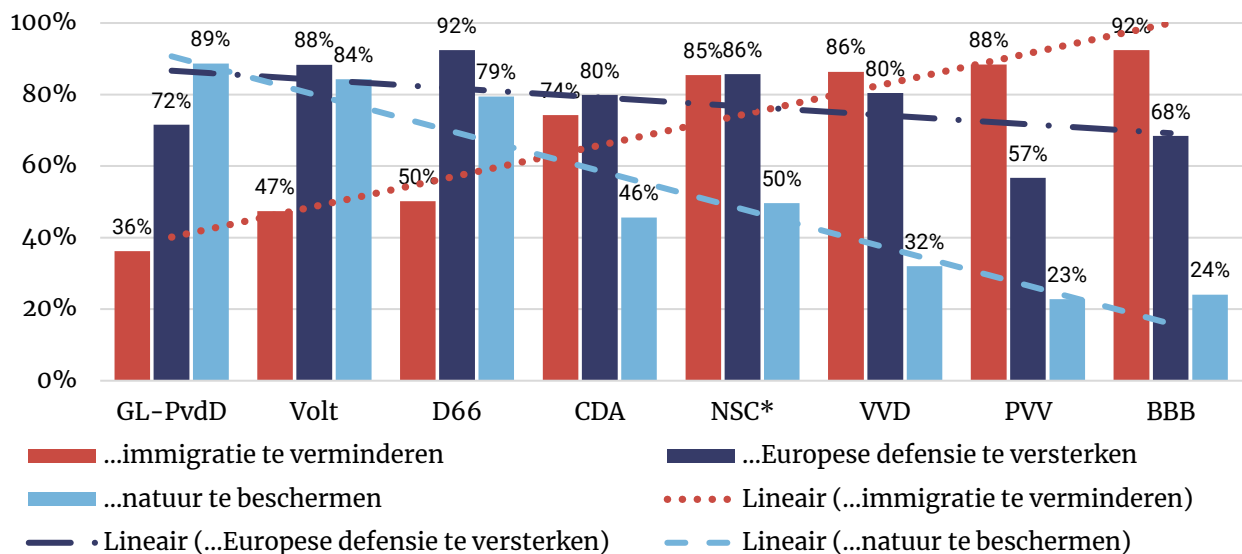
Een paar jaar geleden waren landbouw, stikstof en natuur nog dé onderwerpen waar de Nederlandse politiek om draaide. In Europa is landbouw nog steeds een van de grote strijdpunten én kostenposten. Maar kiezers laten het maar matig meewegen in hun partijkeuze bij de Europese verkiezingen. En dat terwijl de meningen over landbouw, stikstof en natuur nog steeds flink uiteen lopen.

Vooral polarisatie o.g.v. natuur en immigratie; relatieve consensus op defensie

Er is opvallend weinig polarisatie op het gebied van defensie. D66-kiezers willen het vaakst (92%) dat de EU *meer* doet om de Europese defensie te versterken. PVV-kiezers willen dit het minst, maar toch staat nog 57 procent hier achter. Een verschil van ‘slechts’ 35 procentpunten.

Bij ‘immigratie verminderen’ is dat verschil 56 procentpunten (BBB-kiezers: 92%, GL-PvdA-kiezers 36%). En bij ‘natuur beschermen’ is het gat nog groter: 89 procent van de GL-PvdA-kiezers wil dit, slechts 23 procent van de PVV-kiezers pleit daarvoor, een verschil van 66 procentpunt.

Figuur 2: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om... (% meer doen)
Basis: allen (n = 2.205, naar voorgenoemen stemgedrag)

*Uitkomsten indicatief voor NSC-kiezers vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n= 49).

Dilemma-experimenten laten zien: kiezers denken soms niet veel verder

In dit onderzoek probeerden we middels *split-run*-experimenten te achterhalen of kiezers al dan niet van mening veranderen als ze stellingen in verschillende varianten voorgelegd krijgen. In het rapport steeds dilemma's genoemd. Onderstaande stellingen werden steeds aan verschillende deelsteekproeven, allen representatief voor de bevolking, voorgelegd.

Onderstaande figuur laat de verschillen zien, in blauw steeds de basisstelling, in rood dezelfde stelling met de toevoeging (basisstelling + 'ook als dit betekent dat...').

De experimenten laten zien dat soms de meningen weinig veranderen (kiezers vinden bijvoorbeeld dat de sancties tegen Rusland opgevoerd moeten worden, ook als dat schade doet aan de economie). Soms zien we juist grote veranderingen. Enkele opvallende uitkomsten:

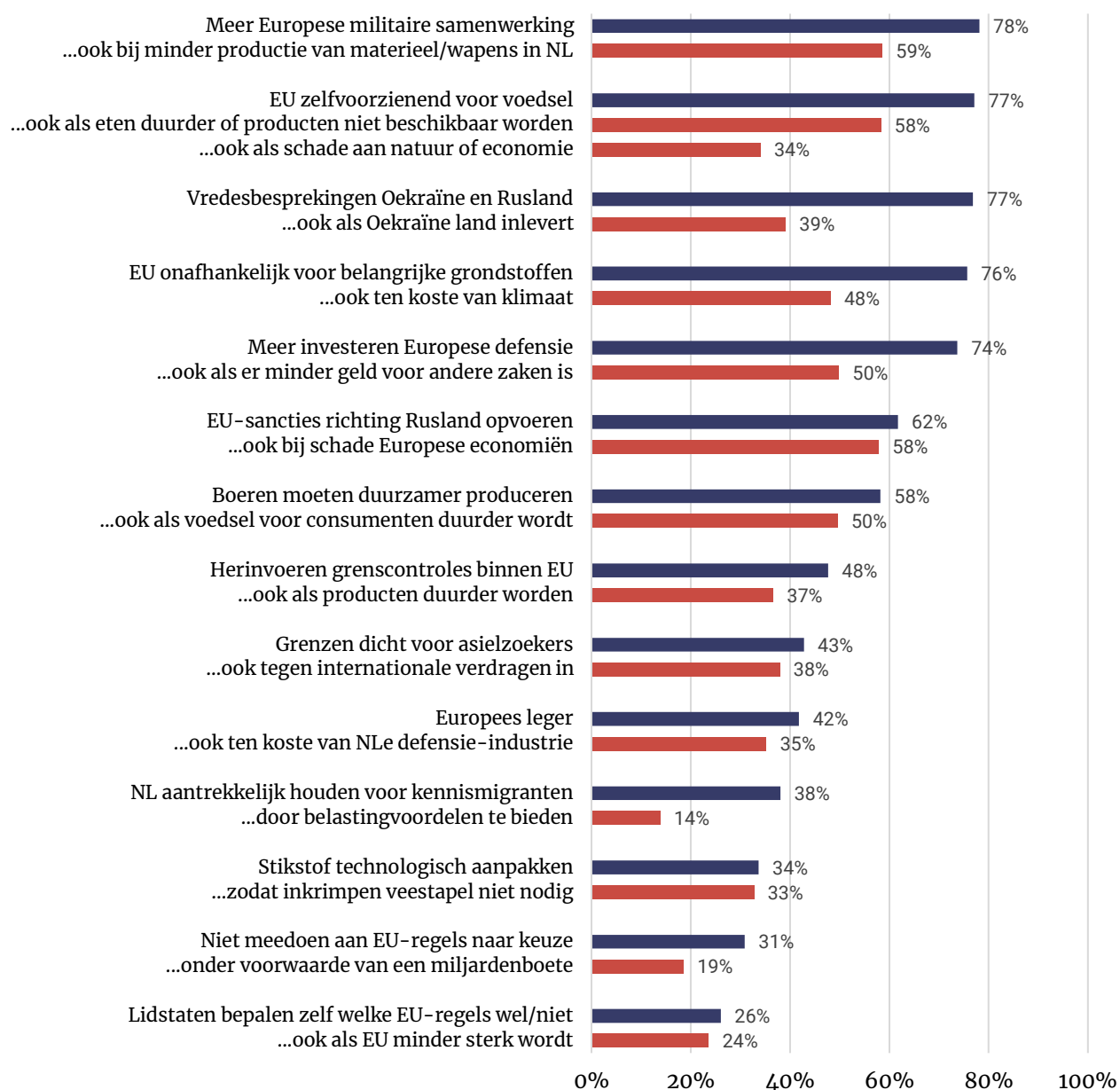
- Kiezers zouden graag zien dat Rusland en Oekraïne vredesbesprekingen aangingen (77%), maar niet als Oekraïne dan het nu verloren land permanent kwijtraakt (dan staat nog maar 39% hier achter).
- Kiezers willen dat de EU minder afhankelijk wordt van andere landen bij de productie van voedsel (77%), maar als dat betekent dat voedsel duurder wordt of sommige producten niet meer te krijgen zijn daalt dit draagvlak naar 58 procent. Het draagvlak verandert nog meer,

als niet de consument maar de natuur of economie er schade van ondervinden (dan staat nog maar 34% erachter).

- Driekwart (74%) wil dat de EU meer investeert in defensie, maar als dit ten koste zou gaan van geld voor andere zaken, zoals migratie, landbouw of klimaat, daalt dit naar de helft (50%).
- Bijna vier op tien (38%) vinden dat we het voor kennismigranten aantrekkelijk moeten houden om naar Nederland te komen, maar als we daaraan toevoegen: 'door hen belastingvoordelen te bieden', dan daalt de steun naar 14 procent.

Figuur 3: Dilemma's over Europese integratie, defensie, migratie en landbouw*

Getoond in de figuur: alleen % (helemaal) eens. Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101)

*Stellingen zijn in de figuur verkort weergegeven. Voor de volledige stellingen, zie de figuren in hoofdstuk 3 t/m 6.

Overigens komt het ook voor dat het gemiddelde gelijk blijft, maar dat er onderliggend wel degelijk van alles gebeurt. Zo vindt een derde (34%) dat we de uitstoot van stikstof het beste kunnen aanpassen met technologische oplossingen. Als we daaraan toevoegen ‘inkrimpen van de veestapel is dan niet nodig’ blijft de steun min of meer hetzelfde (33%).

Maar bij kiezers van GroenLinks-PvdA, die toch al minder vaak voor technologische oplossingen zijn (20%), neemt het draagvlak nog verder af (naar 11%), terwijl dit onder PVV-kiezers met deze toevoeging juist iets toeneemt (van 49% naar 55%).

Lessen voor politiek, journalistiek en opinieonderzoek

De experimenten laten zien dat kiezers soms standvastig zijn (ze vinden bijvoorbeeld dat de sancties tegen Rusland opgevoerd moeten worden, ook als dat schade doet aan de economie). Maar ook zien we grote verschillen ontstaan. Soms is dat logisch, omdat er een ‘ook als’ achter wordt geplakt die niet direct voor de hand ligt. Soms is die consequentie echter wel heel logisch, zoals het gegeven dat meer investeren in defensie betekent dat dit geld dan niet geïnvesteerd wordt in iets anders. Het leert ons de volgende twee dingen:

1. Kiezers denken soms niet veel verder dan de betekenis van een enkelvoudige stelling. We kunnen er niet vanuit gaan dat kiezers zelf altijd de consequenties van iets zien. Het zou goed zijn als niet alleen politici, maar ook journalisten en stemhulpen zich hiervan bewust waren.
2. In opinieonderzoek moeten we ons realiseren dat het voorleggen van een stelling niet altijd de gehele waarheid oplevert. Met het toevoegen van extra kennis moet weliswaar voorzichtig worden omgegaan, maar dit kan soms ook nodig zijn om een genuanceerdere waarheid in beeld te krijgen.

Overkoepelend: vier kiezersprofielen

Ten slotte nemen we de vier thema's in dit onderzoek – Europese integratie en uitbreiding, defensie, immigratie & asiel en natuur, landbouw & klimaat – samen in vier kiezersprofielen. Op basis van een latente klassenanalyse onderscheiden we vier typen kiezers met vergelijkbare houdingen (samengevat in tabel 2).

De ‘**progressieve eurofiel**’ beslaat circa een vijfde van de kiesgerechtigde bevolking. Deze kiezers zijn (erg) tevreden met wat de Europese Unie de afgelopen jaren heeft bereikt en wil in de toekomst ook meer macht naar de EU overhevelen. Deze kiezers zien graag meer Europese actie op het gebied van defensie en natuurbescherming. Over het algemeen mag de EU evenveel blijven doen aan inperken van migratie als ze nu al doet – alleen op het inperken van asielmigratie ziet deze groep graag meer Europese inzet. GroenLinks-PvdA is de populairste partij onder deze kiezers, maar zij kijken ook naar Volt, D66 en PvdD.

Circa een derde van de bevolking kunnen we rekenen tot de ‘**tevreden europragmatici**’. Deze kiezers zijn tevreden met de EU en vinden ook niet dat Europese integratie tot nu te ver is gegaan. Maar daarin zien zij geen aanleiding voor verdere integratie in de komende jaren – het liefst behouden zij de huidige machtsverhouding tussen Nederland en de EU. Europese actie wil deze groep vooral om de Europese defensie te versterken en immigratie te verminderen – met specifieke aandacht voor asielmigratie. De VVD is de belangrijkste partij voor deze groep, verder kijken zij naar GroenLinks-PvdA, CDA en D66.

Verder onderscheiden we de ‘**gematigde eurosceptici**’, ook goed voor ongeveer een derde van de kiezers. De gematigde eurosceptici zijn niet tevreden, maar ook niet ontevreden over wat de Europese Unie de afgelopen jaren heeft bereikt. Ze willen meer soevereiniteit voor Nederland, maar zijn geen voorstanders van een Nexit. Inhoudelijk liggen hun prioriteiten voor Europa vooral bij het versterken van Europese defensie en het verminderen van immigratie, met speciale aandacht voor asiel- én gezinsmigratie. De PVV is de populairste partij onder deze kiezersgroep, verder wordt voorkeur gegeven aan VVD, NSC, BBB en ook (een klein beetje) GroenLinks - PvdA.

Tenslotte onderscheiden we de groep ‘**conservatieve eurofoben**’, die een vijfde van de kiesgerechtigde bevolking beslaat. Deze groep is uitgesproken ontevreden met de EU en wil dan ook – als enige kiezersgroep – graag dat Nederland uit de EU vertrekt. Wel zien deze kiezers graag dat de EU meer doet om immigratie te verminderen (vooral asiel- en gezinsmigratie). Natuurbescherming moet juist minder aandacht krijgen. Deze kiezersgroep kiest overtuigend voor de PVV, maar ook wel naar FvD, BBB en VVD.

Tabel 2: Vier kiezersgroepen o.b.v. meningen over Europese integratie, defensie, migratie en landbouw (o.b.v. latente klassenanalyse)

Basis: allen zonder ‘weet niet’ op meningen over Europese integratie, defensie, migratie en landbouw (n = 1.174)

	Progressieve eurofiel	Tevreden europragmaticus	Gematigde euroscepticus	Conservatieve eurofoob
Deel bevolking	19%	31%	30%	20%
Houding t.o.v. EU	Tevreden, meer macht naar EU, geen Nexit	Tevreden, machtsverhouding NL-EU houden, geen Nexit	Niet tevreden en niet ontevreden, meer macht naar NL, geen Nexit	Ontevreden, meer macht naar NL, voorstander van Nexit
Wil <u>meer</u> doen aan...	Defensie versterken, natuur beschermen, (alleen) asielmigratie verminderen	Defensie versterken, immigratie verminderen (m.n. asielmigratie)	Defensie versterken, immigratie verminderen (m.n. asiel- en gezinsmigratie), voedsel betaalbaar	Immigratie verminderen (m.n. asiel- en gezinsmigratie), voedsel betaalbaar
Wil <u>evenveel</u> doen aan...	Kennis-, arbeids- en gezinsmigratie verminderen, voedsel betaalbaar houden	Natuur beschermen, voedsel betaalbaar houden	Natuur beschermen	-
Wil <u>minder</u> doen aan...	-	-	-	Natuur beschermen
Meest gekozen partij	GroenLinks-PvdA (36%)	VVD (16%)	PVV (21%)	PVV (58%)
Stemt ook	Volt, D66, PvdD	GL-PvdA, CDA, D66	VVD, NSC, BBB, GL-PvdA	FvD, BBB, VVD
Demografisch profiel	Jonger en hoger opgeleid, vaker vrouw	Gemiddelde leeftijd, vaker middelbaar opgeleid, vaker vrouw	Gemiddelde leeftijd, vaker middelbaar opgeleid, vaker man	Ouder en lager opgeleid, vaker man

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Begin juni 2024 vinden de negende verkiezingen voor het Europees Parlement plaats. Nederlanders kunnen op 6 juni hun stem uitbrengen. De rest van Europa doet dat op 7, 8 en 9 juni. In de aanloop naar deze verkiezingen deed Ipsos I&O in opdracht van de Volkskrant onderzoek naar belangrijke thema's waar Europa nu en de komende jaren mee te maken krijgt – en die mogelijk een belangrijke stempel drukken op de Europese verkiezingen.

We zoomen in op de volgende vier thema's:

- 1 Europese integratie en uitbreiding;
- 2 defensie en oorlogen;
- 3 migratie en asiel;
- 4 klimaat, natuur en landbouw.

Hierbij staan de volgende vragen centraal:

- *Hoe denken kiezers over belangrijke thema's in aanloop naar de Europese verkiezingen?*
- *Hoe denken kiezers over de rol van de Europese Unie (op deze thema's)?*
- *Hoe wegen kiezers die mogelijke gevolgen van beleid op deze thema's? Hoe kijken zij naar dilemma's rondom defensie, migratie en landbouw?*

1.2 Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van maandag 22 april t/m zondag 28 april 2024. Ipsos I&O voerde dit onderzoek uit in opdracht van de Volkskrant.

In totaal werkten 2.205 Nederlanders van 18 jaar en ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is volledig getrokken in het I&O Research Panel. In hoofdstukken 2 t/m 5 worden soms stellingen en vragen gerapporteerd die aan de helft van de steekproef zijn voorgelegd. Ten dele is dit om het effect van verschillende formuleringen van een stelling te kunnen bekijken. Sommige vragen werden aan de helft van de respondenten voorgelegd omdat de vragenlijst anders te lang zou worden. Ook deze steekproeven zijn representatief voor Nederlanders van 18 jaar en ouder.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van $n=2.000$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

1.3 Leeswijzer

Opzet van het rapport

Dit rapport gaat in op vier inhoudelijke thema's, die ieder in een eigen hoofdstuk worden behandeld: Europese integratie en uitbreiding (hoofdstuk 3), defensie (hoofdstuk 4), immigratie en asiel (hoofdstuk 5) en landbouw, natuur en klimaat (hoofdstuk 6). Voorafgaand aan deze inhoudelijke hoofdstukken bekijken we eerst overkoepelend welke grote vraagstukken Nederlanders belangrijk vinden, zie hiervoor hoofdstuk 2. Het rapport eindigt met een korte analyse van de betrokkenheid en opkomstintentie bij de aankomende Europese Parlementsverkiezingen van 6 juni 2024 (hoofdstuk 7).

Aan het eind van de hoofdstukken over Europese integratie en uitbreiding, defensie, migratie en landbouw vatten we steeds de belangrijkste inzichten over dat thema samen.

Het gebruik van *split-runs*

Stellingen vangen een issue in een enkele zin. Daarmee worden dilemma's rondom een thema beleidskeuze – een afweging van kosten en baten – niet expliciet gemaakt. In dit onderzoek hebben we een aantal stellingen in *split-run* voorgelegd. Daarbij werd de steekproef willekeurig in twee groepen verdeeld (beide substeekproeven zijn representatief voor de bevolking): de ene groep kreeg een 'basisstelling', de tweede groep dezelfde stelling waar nog een zinsnede aan is toegevoegd om een mogelijk gevolg van de stelling weer te geven. Bijvoorbeeld:

- 1 De Europese Unie moet voor voedsel zelfvoorzienend zijn.
- 2 De Europese Unie moet voor voedsel zelfvoorzienend zijn, *ook als dat betekent dat eten duurder wordt of sommige producten niet meer beschikbaar zijn.*

Hiermee testen we steeds het effect van het expliciete dilemma: in hoeverre verandert de steun voor een stelling door de extra informatie?

Wanneer gebruikgemaakt is van een *split-run*, staat dit boven de figuren en in de begeleidende tekst aangegeven. Omdat voor de *split-run* de steekproef in tweeën wordt gedeeld, zijn er voor de meeste politieke partijen niet voldoende kiezers vertegenwoordigd per stelling om betrouwbare uitspraken te doen ($n < 50$). We beperken ons in deze gevallen tot uitspraken over kiezers van GroenLinks-PvdA, VVD en PVV.

2 Grote vraagstukken

2.1 Grote vraagstukken van deze tijd

Wonen, immigratie en internationale onveiligheid grote vraagstukken van deze tijd

Nederlanders vinden met name *wonen* (64%) en *immigratie* (60%) de grote vraagstukken van deze tijd. Bovendien beschouwt meer dan de helft (54%) *internationale onveiligheid en oorlogen* als een van de belangrijkste vraagstukken. Daarna volgen *klimaat* (41%), *digitale onveiligheid* (36%) en *groeierende tegenstellingen in de samenleving* (36%).

Tabel 2.1: Grote vraagstukken van deze tijd, in april 2019 en mei 2024¹

‘Wat zijn volgens u de grote vraagstukken van deze tijd? Problemen die dringend om een aanpak of oplossing vragen?’ Basis: allen (n = 2.102). Blauw = sign. meer dan in 2019, rood = sign. minder dan in 2019.

Vraagstuk	Apr'19	Mei'24
Woningmarkt, stijgende huizenprijzen, huren	42%	64%
Immigratie / vluchtelingenproblematiek	52%	60%
Internationale onveiligheid en oorlogen (conflicten, defensie)*	38%	54%
Klimaatverandering	54%	41%
Digitale onveiligheid (fake news, phishing, opkomst AI)	*	36%
Groeierende tegenstellingen in de samenleving	40%	35%
Inkomensongelijkheid en armoede	45%	31%
Binnenlandse onveiligheid (criminaliteit, terrorisme, fraude)	46%	31%
Schade a/d natuur (problemen stikstof, afnemende biodiversiteit)	*	28%
Bedreiging van democratie en rechtsstaat*	15%	28%
Discriminatie, racisme, sociale uitsluiting	*	25%
Individualisering van de samenleving	26%	22%
Vergrijzing	28%	19%
De consumptiemaatschappij	20%	14%
Arbeidsmarkt, werkgelegenheid en werkloosheid	27%	13%
Afnemende volksgezondheid, pandemieën	*	10%
Mobiliteit, bereikbaarheid, files, openbaar vervoer	29%	*
Verlies van Nederlandse tradities	33%	*
Vrije nieuwsgaring, fake news en dergelijke	15%	*
Anders	3%	2%

*Formuleringen waren iets anders in 2019: “Internationale veiligheid (toenemende spanningen tussen landen, internationale conflicten)” en “Vragen met betrekking tot democratie en politiek (onvoldoende democratisch)”.

¹ Deze vraag is een maand na het veldwerk (op 10 t/m 13 mei 2024) apart gesteld. In de vragenlijst van dit onderzoek was namelijk in eerste instantie deze vraag gesteld met een maximum van drie antwoordcategorieën, waardoor niet direct vergeleken kon worden met 2019 (toen: geen maximum was). In mei was er ook geen maximum aan het aantal mogelijke opties.

Vergeleken met 2019 – destijds ook een maand voor de Europese verkiezingen – waren immigratie en klimaat de belangrijkste thema's. Klimaat zakte de afgelopen vijf jaar weg (54% naar 41%), terwijl immigratie belangrijker werd (52% naar 60%). Het belang van wonen nam juist flink toe (42% naar 64%), net als dat van internationale onveiligheid (38% naar 54%).

Naar politieke voorkeur zien we belangrijke verschillen in de thema's die als belangrijke vraagstukken worden beschouwd (zie verder onder de tabel).

Tabel 2.2: Grote vraagstukken volgens burgers, naar huidige partijvoorkeur voor EP (mei 2024)

'Wat zijn volgens u de grote vraagstukken van deze tijd? Problemen die dringend om een aanpak of oplossing vragen?' Basis: allen (n = 2.205)

	Totaal	GL-PvdA	VVD	CDA*	D66	CU*	SGP*	PvdD*
	%	%	%	%	%	%	%	%
Wonen	64	63	57	54	62	67	77	52
Immigratie	62	31	67	56	40	39	56	33
Intern. onveiligheid	54	64	62	65	67	61	50	52
Klimaat	41	76	36	54	71	49	24	82
Tegenstellingen	37	50	42	48	43	58	32	37
Digitale onveiligheid	37	37	36	39	41	55	44	26
Binnenl. onveiligheid	33	20	32	33	14	21	32	19
Inkomen	31	40	15	15	19	42	24	37
Democratie	30	47	29	28	38	46	18	52
Schade natuur	28	64	19	20	41	39	15	78
Discriminatie	25	39	20	20	32	39	15	26
Individualisering	22	22	23	32	25	46	24	26
Vergrijzing	19	18	20	13	16	30	32	26
Consumptie	14	26	6	11	19	15	24	26
Arbeidsmarkt	12	12	8	9	11	15	9	7
Gezondheid	10	13	5	7	6	6	3	15
Anders	2	1	4	0	2	0	3	4
	Totaal	PVV	SP*	Volt*	BBB*	NSC*	Wrs niet	Zkr niet
Wonen	64	62	59	58	61	65	59	63
Immigratie	62	91	44	38	68	62	67	63
Intern. onveiligheid	54	48	53	58	61	41	44	41
Klimaat	41	15	53	80	16	35	31	31
Tegenstellingen	37	30	34	45	52	46	28	33
Digitale onveiligheid	37	29	34	53	42	38	40	31
Binnenl. onveiligheid	33	51	31	15	42	41	30	36
Inkomen	31	28	59	28	13	19	28	33
Democratie	30	29	44	40	19	30	22	19
Schade natuur	28	13	41	55	3	19	20	23
Discriminatie	25	16	25	25	13	24	27	22
Individualisering	22	16	34	35	13	24	21	16
Vergrijzing	19	13	16	10	26	11	21	22
Consumptie	14	7	16	23	10	14	8	9
Arbeidsmarkt	12	10	9	5	7	14	13	9
Gezondheid	10	10	13	13	0	11	6	14
Anders	2	3	3	3	7	5	3	4

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Bedreigingen voor democratie en rechtsstaat vooral voor links belangrijker

Met name linkse en progressieve kiezers (van GL-PvdA, D66, PvdD en Volt) vinden in overgrote meerderheid dat klimaatverandering een van de grote vraagstukken van deze tijd is. Ook hechten zij relatief veel belang aan de aanpak van schade aan de natuur en bedreigingen voor de democratie en rechtsstaat.

Hoewel klimaat in 2019 al een belangrijk thema was voor deze kiezers, zien we bij ‘bedreiging van democratie en rechtsstaat’ een flinke toename in het aandeel dat dit thema aanvinkt – over het algemeen, maar in het bijzonder bij linkse en progressieve kiezers. In 2019 waren het vooral kiezers van PVV en FvD die dit als een van de grote vraagstukken beschouwden (zie onder, in tabel 2.3)

Voor PVV-kiezers is immigratie nu hét grote vraagstuk; in 2019 stond dit ook al bovenaan hun lijstje (NB, destijds koos 67% van de PVV-kiezers voor immigratie, nu 91%; maar deze toename is waarschijnlijk grotendeels te verklaren door het weglaten van de antwoordoptie ‘verlies van Nederlandse tradities’ in 2024).

Tabel 2.3: Grote vraagstukken volgens burgers in 2019, naar partijvoorkeur voor EP destijds

Basis: allen (n = 1.672).

	Totaal	VVD	PVV	CDA	D66	GL	SP	PvdA	CU	PvdD	SGP*	FvD
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Klimaat	54	51	13	61	77	89	64	66	72	84	38	29
Immigratie	52	59	67	49	28	36	42	42	46	48	46	82
Binnenl. veilig.	46	52	62	53	24	25	42	34	49	36	56	63
Inkomen	45	18	47	37	35	59	81	62	55	47	34	35
Wonen	42	33	36	38	34	37	55	49	41	48	48	48
Tegenstelling	40	38	27	46	52	54	41	52	50	41	19	35
Intern. veilig.	38	52	34	39	38	38	27	37	38	40	46	31
Verlies traditie	33	34	69	40	3	4	30	16	20	18	55	60
Mobiliteit	29	37	20	34	36	26	24	25	32	21	33	30
Vergrijzing	28	31	27	34	35	25	29	24	35	24	35	21
Arbeidsmarkt	27	29	23	24	20	20	36	22	24	21	26	26
Individualis.	26	23	13	30	31	28	35	29	45	25	35	17
Consumptie	20	12	17	14	26	35	22	12	26	51	25	13
Vrij nieuws	15	15	6	13	29	21	13	17	5	19	8	9
Democratie	15	9	26	11	10	9	18	10	10	14	3	32
Anders	3	1	1	2	4	4	4	2	4	4	6	2

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

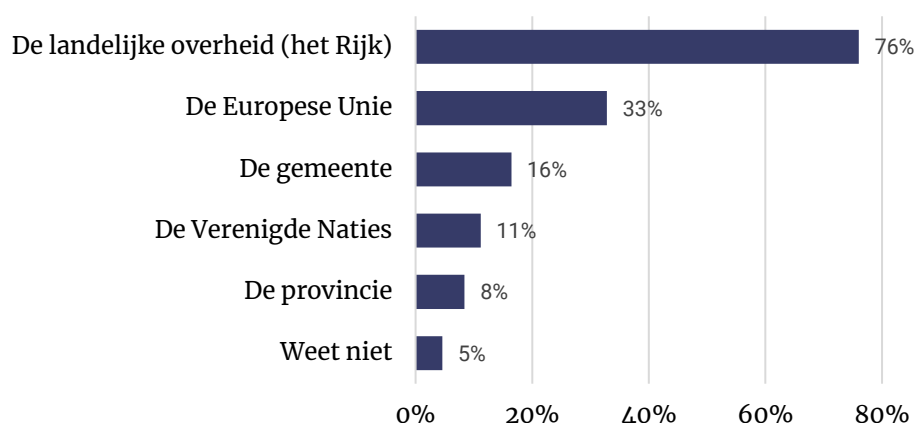
2.2 Aanpakken via welke overheid?

Landelijke overheid het belangrijkste, EU op tweede plek

Voor elk van de vraagstukken vroegen we mensen die vinden dat ze dringend om een aanpak vragen, via welke overheid dit vraagstuk het best aangepakt kan worden. Gemiddeld over alle onderwerpen wijzen Nederlanders meestal de landelijke overheid aan, driekwart (76%) kiest hiervoor. De Europese Unie volgt op flinke afstand (33%), maar wordt vaker aangewezen dan de gemeente (16%), Verenigde Naties (11%) en provincie (16%).

Figuur 2.1: Hieronder ziet u de onderwerpen die volgens u dringend om een aanpak of oplossing vragen. Via welke overheid kan elk vraagstuk volgens u het best aangepakt of opgelost worden?

Basis: allen (n = 2.205). Gemiddelde over onderwerpen.

Tabel 2.4 toont nogmaals het aandeel dat een bepaalde overheid kiest, gemiddeld over alle onderwerpen, die in zowel 2019 als 2024 zijn voorgelegd (sommige onderwerpen zijn nieuw, andere zijn niet meer voorgelegd; zie tabel 2.4).

Ook ten tijde van de vorige Europese Parlementsverkiezingen, in 2019, vonden circa drie op tien Nederlanders de EU de aangewezen overheid om grote vraagstukken aan te pakken. De landelijke overheid wordt nu iets vaker gekozen, de gemeente en de provincie wat minder vaak.

Tabel 2.4: Overheid grote vraagstukken moet aanpakken, in april 2019 en april 2024

'Via welke overheid of organisatie kan elk vraagstuk volgens u het best aangepakt of opgelost worden?'

Gemiddelde over onderwerpen die in zowel 2019 als 2024 zijn voorgelegd.²

	Landelijke overheid	Europese Unie	Gemeente	Verenigde Naties	Provincie
April 2024	76%	30%	17%	12%	8%
April 2019	72%	28%	21%	13%	15%

² In tabel 2.1 is te zien welke onderwerpen in zowel 2019 als 2024 zijn voorgelegd, en welke onderwerpen niet.

EU voor grensoverschrijdende vraagstukken

De Europese Unie komt volgens Nederlanders vooral in beeld bij grensoverschrijdende vraagstukken. Als het gaat om klimaat (77%), internationale onveiligheid (66%), digitale onveiligheid (66%) en immigratie (64%) vindt de meerderheid van de Nederlanders die het thema belangrijk vinden, dat dit het best aangepakt kan worden door de EU. Ook bij schade aan de natuur, het beschermen van democratie en rechtstaat, de consumptiemaatschappij en afnemende volksgezondheid en pandemieën kijkt men relatief vaak naar de EU.

Voor al deze onderwerpen geldt dat ook de landelijke overheid door een groot (of groter) deel een rol toebedeeld krijgt. Alleen voor *internationale veiligheid* steken internationale organisaties – de EU en VN – er met kop en schouders bovenuit. Bij andere belangrijke onderwerpen, zoals wonen, zien burgers juist vrijwel geen rol voor de EU.

Ook in 2019 waren het de grensoverschrijdende vraagstukken waar men een rol voor de EU zag. Wel vindt men immigratie nu vaker een onderwerp dat het best door de EU aangepakt kan worden (van 55% naar 64%). Hetzelfde geldt voor klimaat (64% naar 71%).

Tabel 2.5: Overheid die grote vraagstukken moet aanpakken, per vraagstuk

‘Via welke overheid of organisatie kan elk vraagstuk volgens u het best aangepakt of opgelost worden?’

Basis: ziet onderwerp als groot vraagstuk (n getoond in tabel).

	April 2024							April 2019
	Land. Overheid	EU	Gemeente	VN	Provincie	Weet niet	n =	EU in 2019
	%	%	%	%	%	%		%
Immigratie	76	64	4	6	2	1	1133	55
Wonen	86	4	32	0	25	1	979	3
Intern. onveil.*	32	66	0	63	0	2	882	61
Klimaat	51	71	2	34	3	2	639	64
Binnenl. onveil.	92	21	17	2	8	1	377	14
Inkomen	93	13	23	3	4	2	358	16
Tegenstelling	89	15	23	12	6	4	338	16
Digit. onveilig.	72	66	1	12	2	5	337	*
Democratie*	92	42	10	3	6	1	282	22
Schade natuur	74	49	18	10	19	3	276	*
Vergrijzing	86	11	24	2	10	4	171	9
Individualis.	74	12	42	3	10	9	169	11
Discriminatie	84	22	27	4	10	4	148	*
Consumptie	67	43	6	15	2	12	115	45
Arbeidsmarkt	73	7	27	0	19	8	87	12
Gezondheid	75	32	11	11	8	6	65	*
Anders	75	21	11	11	7	13	52	23
Gemiddeld	76	33	16	11	8	5		

*Formuleringen waren anders in 2019: “Internationale veiligheid (toenemende spanningen tussen landen, internationale conflicten)” en “Vragen met betrekking tot democratie en politiek (onvoldoende democratisch)”.

3 Europese integratie en uitbreiding

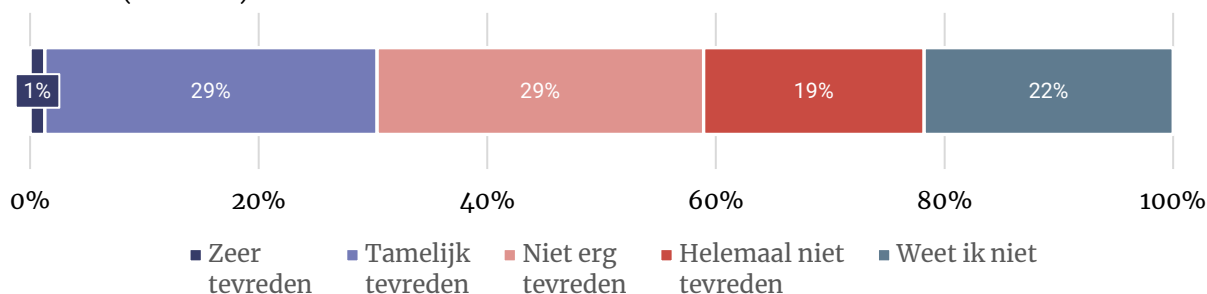
3.1 Tevredenheid met de EU

Tevredenheid over EU laag, maar stabiel

Drie op de tien Nederlanders (30%) zijn tevreden of zeer tevreden met wat de instellingen van de Europese Unie in de afgelopen jaren hebben gedaan. Bijna de helft (48%) is hier niet erg of helemaal niet tevreden mee. Bovendien is men beduidend vaker helemaal niet tevreden (19%) dan zeer tevreden (1%). Er is ook een substantiële groep van 22 procent die geen antwoord kan geven op de vraag.

Figuur 3.1: Hoe tevreden of ontevreden bent u in het algemeen met wat de instellingen van de Europese Unie (bijv. de Europese Commissie, de Raad van Ministers, het Europees Parlement) in de afgelopen jaren hebben gedaan?

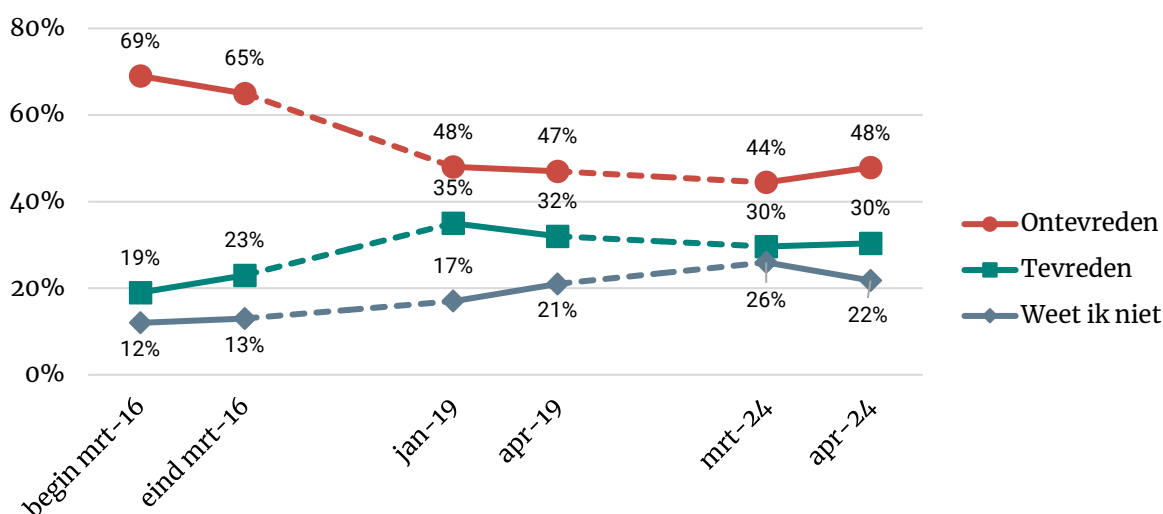
Basis: allen (n = 2.205).

Hoewel de huidige tevredenheid laag is, is deze sinds 2016 wel flink toegenomen. In 2016 was circa één op vijf tevreden met wat de EU had gedaan (twee derde was ontevreden). Tussen 2016 en 2019 zagen we vervolgens een flinke toename van de tevredenheid, mogelijk ten gevolge van het besluit van het Verenigd Koninkrijk om uit de EU te vertrekken. Sindsdien is de tevredenheid redelijk stabiel.

Figuur 3.2: Tevredenheid over wat EU heeft gedaan, in 2016, 2019 en 2024

Basis: allen (n = 2.205).

Met name kiezers van linkse en progressieve partijen (GroenLinks-PvdA, D66, Volt) zijn in meerderheid tevreden over wat de EU de afgelopen jaren heeft gedaan. SP is op links de vreemde eend in de bijt (20% tevreden, 66% niet). Ook kiezers van VVD en ChristenUnie zijn vaker wel dan niet tevreden.

Rechts-conservatieve kiezers zijn juist veelal ontevreden over de verdiensten van de EU. De ontevredenheid is het hoogst bij kiezers van de PVV (79% ontevreden, 9% wel tevreden).

Tabel 3.1: Tevredenheid over wat EU heeft gedaan, naar huidige EP-partijvoorkeur

Basis: allen (2.205).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
Zeer/tame-lijk tevreden	30%	55%	50%	39%	60%	46%	18%	35%	9%	20%	58%	12%	26%
Niet erg/helemaal niet tevreden	48%	26%	34%	42%	27%	25%	63%	39%	79%	66%	36%	69%	63%
Weet ik niet	22%	19%	16%	20%	13%	28%	18%	26%	12%	14%	6%	19%	12%

Tevredenheid over Oekraïne en inzet op klimaat

Nederlanders die wel tevreden zijn met wat de EU de afgelopen jaren heeft gedaan, waarderen de steun die de EU biedt aan Oekraïne. Ook wetgeving en beleid op het gebied van klimaat (zoals de Green Deal) wordt vaak genoemd. Daarnaast noemt men bijvoorbeeld bescherming van de consument, regelgeving rondom digitalisering en natuurbescherming.

- “Goede belangrijke privacy wetgeving doorgevoerd en tevens actief bezig met klimaat”
- “Sterke Europese regelgeving zoals USB-C en steun voor Oekraïne”
- “Aandacht voor defensie, uitbreiding en financiële middelen daarvan. Klimaatdoelen.”
- “De EU bereikt veel t.a.v. klimaat, consumentenrecht”
- “Een paar goede dingen zijn tot stand gekomen, waaronder de Green Deal. Ook de steun aan Oekraïne is zeer belangrijk. De collectieve inkoop van gas en de vuist tegen Poetin waren een grote stap voor Europa.”

Figuur 3.3: Waarom bent u <zeer / tamelijk tevreden> met wat de instellingen van de Europese Unie in de afgelopen jaren hebben gedaan?

Woordenwolk. Basis: is (zeer) tevreden (n = 632)

Ontevredenheid over 'dure bureaucratie'
 Nederlanders die ontevreden zijn over wat de EU de afgelopen jaren heeft gedaan, gebruiken vaak de zinsnede 'te veel'. De EU kost te veel geld, er is te veel bureaucratie en te veel bemoeienis vanuit Brussel met Nederlands beleid. Ook noemt men dat de verschillen tussen landen te groot zijn en dat beleid te veel wordt afgezwakt.

Een aantal rechtse kiezers vindt dat er bij de EU te veel focus op klimaat ligt. Sommigen missen juist resultaten op het inperken van immigratie. Een aantal linkse kiezers zegt juist het beleid op klimaat (Green Deal) en natuurbescherming te slap te vinden.

- “Eén groot en te duur vergadercircus. Doen te weinig voor Nederland terwijl we de grootste betalers zijn.”
- “Weinig resultaat, veel geld verkeerd uitgegeven, veel poeha en weinig resultaat, veel ambtenaren die bergen geld kosten en declareren.”
- “Veel te veel onnodige regels en bemoeienis door mensen die veraf staan van wat er speelt.”
- “Er is geen een Europa. Grote verschillen. Ieder probeert voor zijn land het beste er uit te halen. Verslindende organisatie qua geld en onwerkbaar regels.”
- “Te weinig de rem op kansloze migratie gezet.”
- “De green deal is te veel afgezwakt.”

Figuur 3.4: Waarom bent u <niet erg / helemaal niet tevreden> met wat de instellingen van de Europese Unie in de afgelopen jaren hebben gedaan?

Woordenwolk. Basis: is (zeer) tevreden (n = 632)

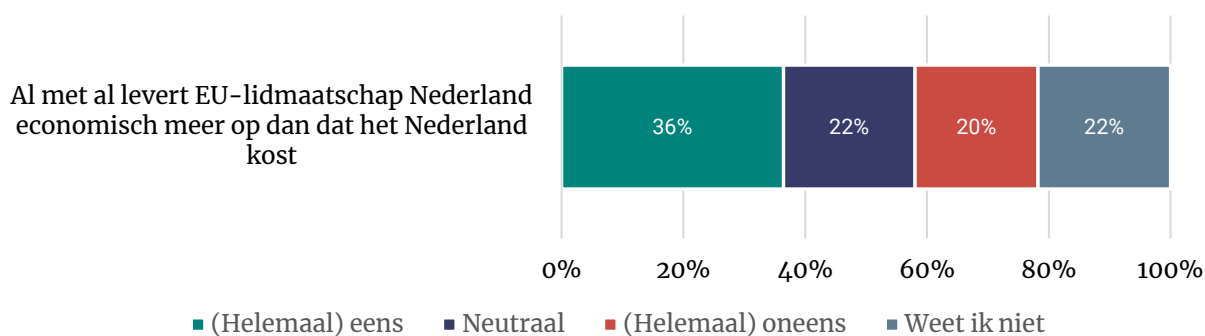

'EU levert economisch meer op dan het kost'

Ruim een derde van de Nederlanders (36%) vindt dat EU-lidmaatschap ons al met al meer oplevert dan het ons kost. Een vijfde is het hier niet mee eens (20%). Een vergelijkbare groep (22%) staat er neutraal tegenover. Eenzelfde aandeel geeft aan hier geen mening over te kunnen vormen. Per saldo neigen Nederlanders er dus naar het eens te zijn met de stelling 'Al met al levert EU-lidmaatschap Nederland economisch meer op dan dat het kost'.

Figuur 3.5: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.205).

Acht op de tien kiezers van D66 en Volt zien economische meerwaarde in het EU-lidmaatschap. Ook onder kiezers van GroenLinks-PvdA, Partij voor de Dieren, VVD en CDA geldt dat voor de meerderheid. Kiezers van ChristenUnie en SP zien vaker wel dan niet deze meerwaarde, maar staan er ook vaak neutraal tegenover of geven aan het niet te kunnen beoordelen.

Bijna de helft van de PVV kiezers is het oneens met de stelling (47%), beduidend meer dan bij andere partijen. Opvallend is dat kiezers van BBB relatief vaak aangeven neutraal tegenover de stelling te staan (41%), aangezien zij ook tot de minst tevreden kiezers behoren als het gaat om de EU (zie ook tabel 3.2) – mogelijk heeft dit te maken met de financiële steun die de landbouwsector vanuit de EU ontvangt.

Tabel 3.2: 'Al met al levert EU-lidmaatschap Nederland economisch meer op dan dat het Nederland kost'

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205)

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
Eens	36%	69%	57%	50%	78%	37%	17%	60%	15%	41%	84%	15%	39%
Neutraal	22%	12%	23%	20%	14%	18%	26%	17%	26%	28%	2%	41%	20%
Oneens	20%	8%	9%	16%	3%	8%	26%	12%	47%	14%	3%	21%	15%
Weet ik niet	22%	12%	11%	13%	6%	37%	31%	11%	13%	17%	11%	23%	26%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

3.2 Nexit

Geen steun voor eventueel vertrek uit de EU

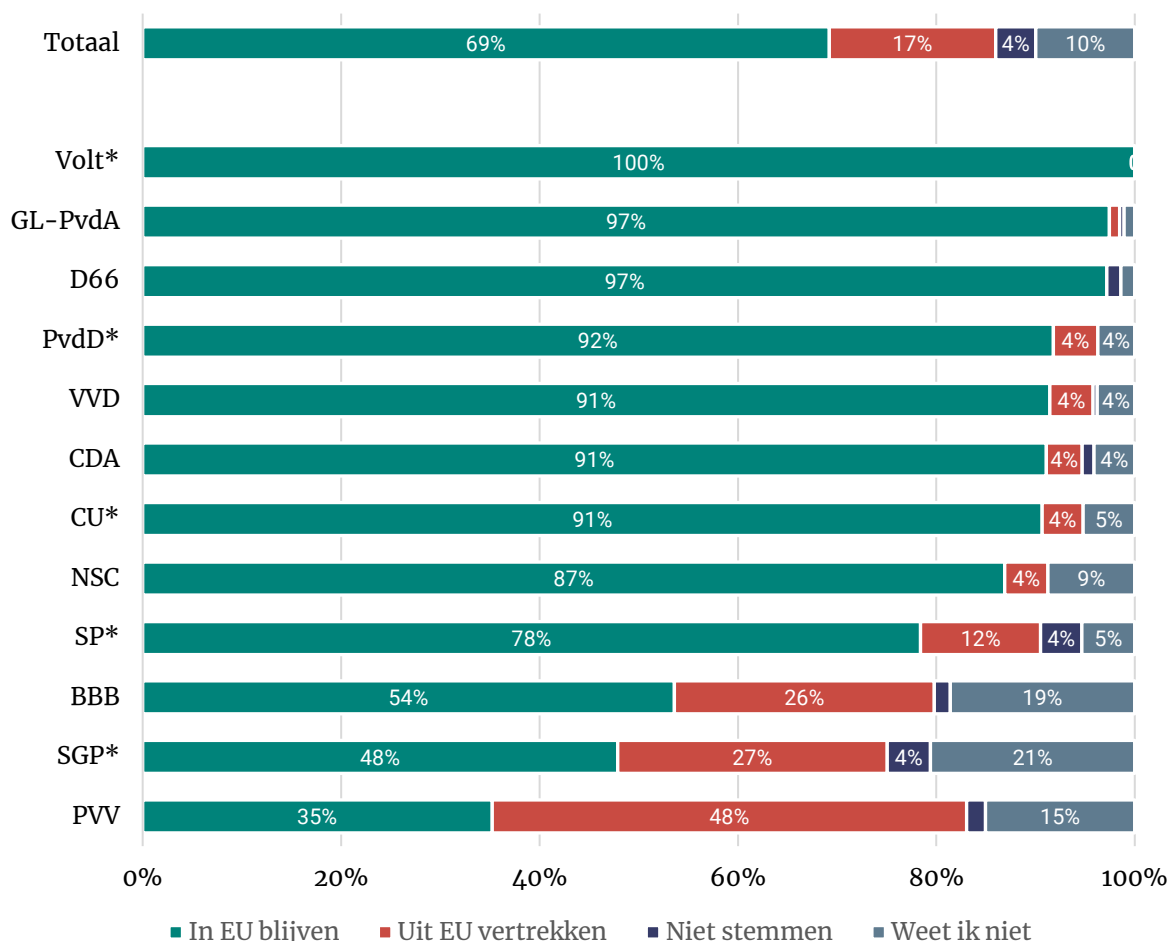
Hoewel een aanzienlijk deel van de Nederlandse burgers niet tevreden is over wat de EU de afgelopen jaren heeft bereikt, is er weinig steun om de Europese Unie te verlaten. Bij een eventueel referendum over het Nederlandse EU-lidmaatschap, zou ruim twee derde (69%) stemmen om in de EU te blijven. Zeventien procent zou wel uit de EU willen vertrekken. Nog eens 4 procent zegt niet te gaan stemmen, 10 procent weet het niet.

Als we die laatste twee categorieën buiten beschouwing laten, kunnen we zeggen dat 80 procent voor Nederland in de EU is.

De meeste steun voor een Nexit vinden we onder kiezers van de BBB (26%), SGP (27%) en met name PVV (48%). Bij geen van deze partijen gaat het echter om een (overtuigende) meerderheid. Zo wil ook bij de PVV 35 procent wél graag in de EU blijven.

Figuur 3.6: Stel dat u bij een referendum zou gaan stemmen over de vraag of Nederland lid moet blijven van de Europese Unie (EU). Zou u dan stemmen voor "in de EU blijven" of "uit de EU vertrekken"?

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Steun voor EU-lidmaatschap stabiel

Onderstaande tabel laat het aandeel voor en tegen een Nexit zien, waarbij de groep die niet zou gaan stemmen of geen mening heeft buiten beschouwing is gelaten. In 2016 – voor de Brexit – vond driekwart van de Nederlanders dat Nederland in de EU moet blijven. In 2019 nam de steun voor het lidmaatschap wat toe (naar 82%) en sindsdien is deze stabiel (hoog).

Tabel 3.3: Steun voor Nexit, sinds 2016 (omgerekend zonder weet niet en zou niet stemmen)

Basis: allen (n = 2.205). Getoond in tabel: % in EU blijven en uit EU vertrekken (omgerekend naar 100%).

	2016	2019	2024*
Nederland moet in de EU blijven	75%	82%	80%
Nederland moet uit de EU	25%	18%	20%

* Eerder vroegen we apart of men zou gaan stemmen in een referendum over een eventueel vertrek uit de EU, en zo ja, wat men zou stemmen. In 2024 was dit gecombineerd in één vraag. In bovenstaande tabel zijn de percentages voor 2024 omgerekend om 'niet gaan stemmen' buiten beschouwing te laten.

3.3 Integratie

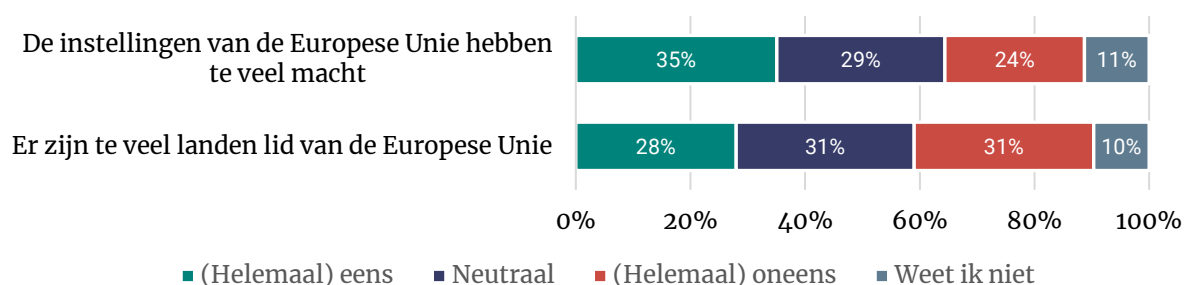
Nederlanders milder over macht en grootte van EU

Een derde van de Nederlanders (35%) vindt dat de instellingen van de EU te veel macht hebben. Een kwart (24%) vindt dat niet. Een iets groter aandeel (29%) staat hier neutraal tegenover, de rest (11%) heeft geen mening.

Een nog minder eenduidig beeld zien we bij de stelling 'Er zijn te veel landen lid van de Europese Unie'. Achtentwintig procent is het hiermee eens, 31 procent staat er neutraal tegenover en nog eens 31 procent is het oneens met de stelling.

Figuur 3.7: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.205).

Wel zien we duidelijk dat men door de tijd heen minder negatief is geworden over de mate waarin de EU te veel macht en te veel lidstaten heeft. In 2016 vond nog 50 procent dat de EU te veel macht had, inmiddels is dat afgenomen tot 35 procent. Bovendien vond 49 procent in 2016 dat er te veel landen lid waren (destijds geformuleerd als: ‘de Europese integratie is te ver gegaan’), inmiddels is dat 28 procent.

Tabel 3.4: Stelling over Europese integratie, sinds 2016

Basis: allen (n = 2.205). Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens.

Percentage (helemaal) eens	2016	2019	2024
De instellingen van de Europese Unie hebben te veel macht	50%	46%	35%
Er zijn te veel landen lid van de Europese Unie*	49%	47%	28%

*In 2016 en 2019 was de formulering anders: “De Europese integratie is te ver gegaan.” Bij de stelling werd destijds de volgende toelichting gegeven: “Met Europese integratie bedoelen we het aantal landen dat lid is geworden van de Europese Unie: zijn er te veel landen lid van de Europese Unie?”

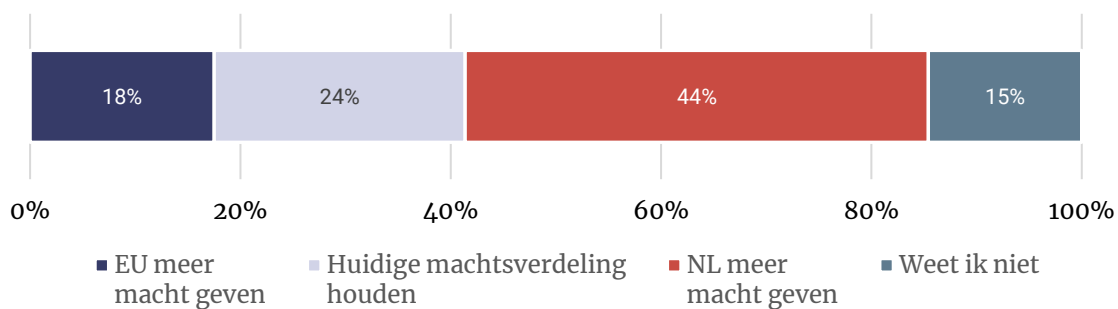
‘Meer macht van EU naar Nederland’

We vroegen Nederlanders wat zij de beste manier vinden om in de toekomst grote uitdagingen aan te pakken: de EU meer macht geven om beslissingen te nemen, Nederland meer macht geven of de huidige machtsverdeling tussen de EU en Nederland houden.

Ruim vier op tien (44%) willen meer macht voor Nederland. Dat is beduidend meer dan het aandeel dat de EU meer macht wil geven (18%). Een kwart (24%) houdt het liefst de huidige machtsverdeling aan. Een flinke groep (15%) kan hier geen antwoord op geven.

Figuur 3.8: Wat is volgens u de beste manier om grote uitdagingen in de toekomst aan te pakken?

Basis: allen (n = 2.205).

Kiezers die nu op PVV zouden stemmen voor de Europese Parlementsverkiezingen zien het liefst dat Nederland meer macht zou krijgen (85%). Ook onder kiezers van BBB (72%), SGP (70%) en NSC (52%) geldt dat voor een (grote) meerderheid. Bij SP-kiezers gaat het om bijna de helft (47%).

Aan de andere kant zien we dat voornamelijk kiezers van Volt (74%) en D66 (53%) meer macht voor EU willen. Onder kiezers van GroenLinks-PvdA geldt dat ook voor 44 procent, maar zij willen bijna net zo vaak de huidige machtsverdeling houden (37%).

Tabel 3.5: Wat is volgens u de beste manier om grote uitdagingen in de toekomst aan te pakken?

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	Totaal	Volt *	D66	GL-PvdA	PvdD *	SP *	VVD	CDA	BBB	NSC	CU *	SGP *	PVV
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
EU meer macht	18	74	53	44	34	20	18	16	15	15	15	8	3
Huidige machtsverdeling	24	26	34	37	25	22	36	43	6	23	46	7	6
NL meer macht	44	0	6	8	20	47	38	33	72	52	30	70	85
Weet ik niet	15	0	7	11	21	11	7	8	7	10	10	15	7

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

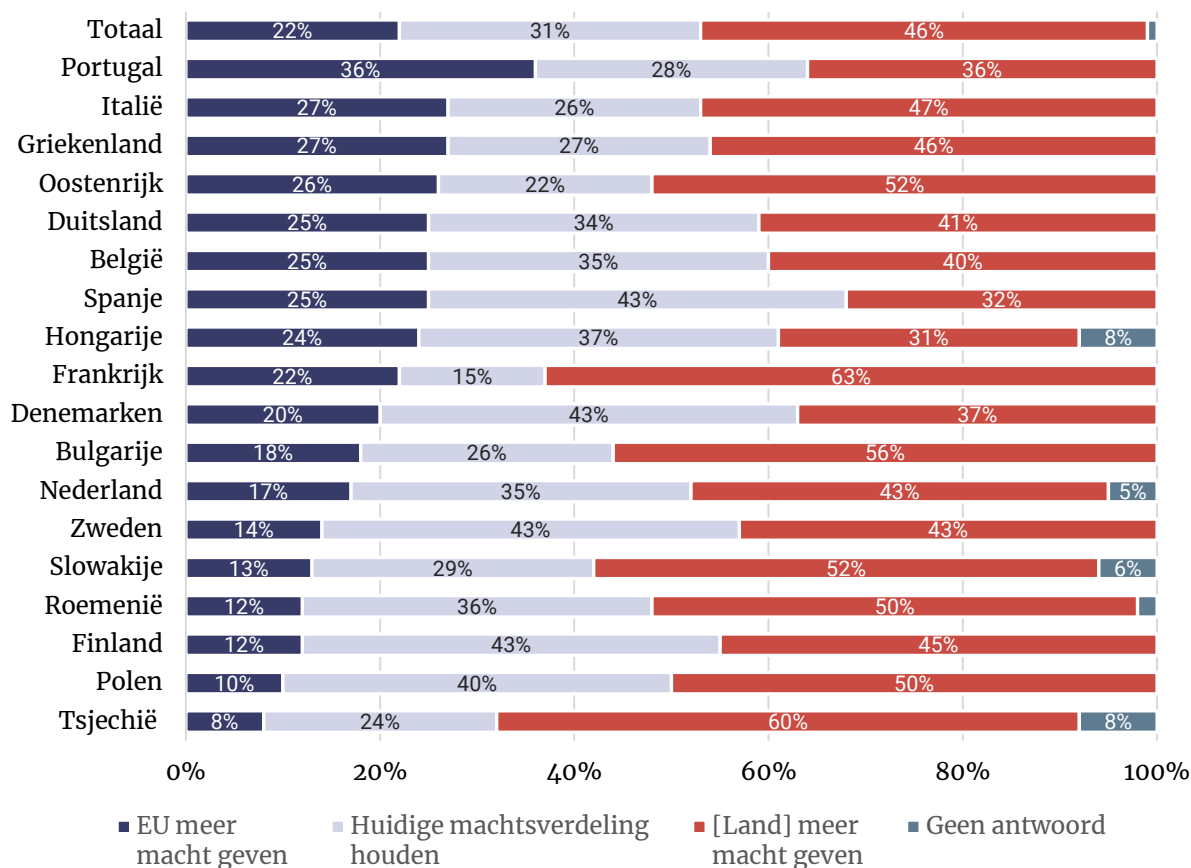
Internationaal perspectief: Nederland in middenmoot

In februari 2024 voerde Ipsos Global in opdracht van Euronews onderzoek uit onder burgers van 18 Europese landen naar hun houdingen ten opzichte van de EU. Ipsos I&O voerde het Nederlandse deelonderzoek uit.³ In dit onderzoek is dezelfde vraag over het aanpakken van grote uitdagingen gesteld. Wel miste destijds de antwoordcategorie ‘weet ik niet’ (in april wel voorgelegd), maar respondenten konden ervoor kiezen de vraag over te slaan.

In februari wilde 43 procent van de Nederlanders wilde meer macht voor Nederland, 17 procent wilde meer macht voor de EU.

Daarmee bevindt Nederland zich internationaal gezien net onder de middenmoot, als het gaat om steun voor verdere Europese integratie. In Portugal ligt het aandeel dat graag meer macht naar de EU wil het hoogst (36%), in Polen (10%) en Tsjechië (8%) het laagst (NL: 43%). Met name in Spanje, Denemarken en Finland houdt men de huidige machtsverdeling het liefst gelijk (allen 43%; NL: 35%). In Frankrijk (63%) en Tsjechië (60%) zegt men het vaakst meer macht voor eigen land te willen (NL: 44%).

Figuur 3.9: Houdingen t.o.v. Europese integratie, internationale vergelijking (bron: Ipsos i.o.v. Euronews, februari 2024) ‘Wat is volgens u de beste manier om grote uitdagingen in de toekomst aan te pakken?’

³ Zie: *Peiling Europese Parlementsverkiezingen: winst voor radicaal-rechts - Ipsos I&O (ioresearch.nl)*

3.3.1 Dilemma's

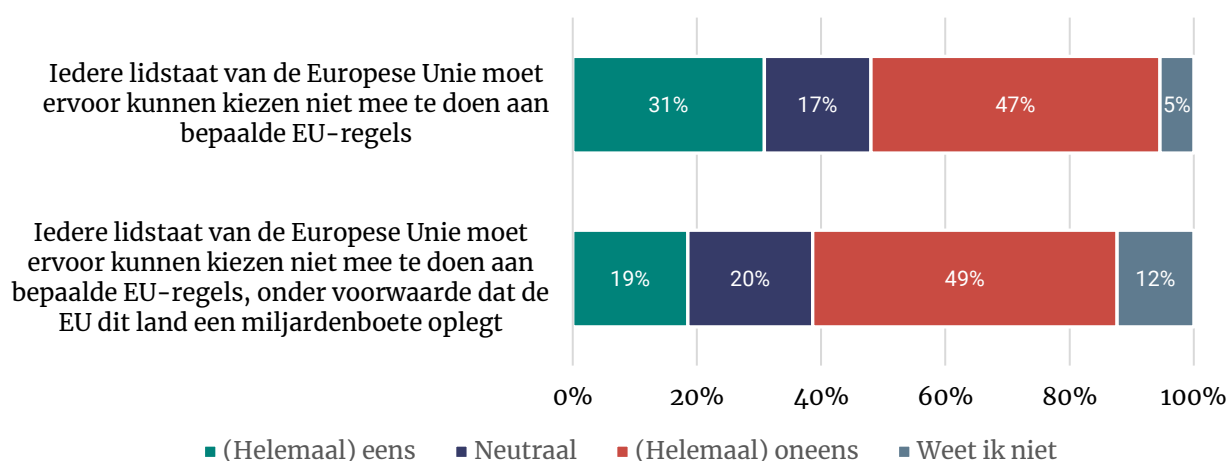
Weinig steun voor opt-outs

Stellingen vangen een issue in een enkele zin. Daarmee worden dilemma's rondom een thema beleidskeuze – een afweging van kosten en baten – niet expliciet gemaakt. In dit onderzoek hebben we een aantal stellingen in *split-run* voorgelegd. Daarbij werd de steekproef willekeurig in twee groepen verdeeld: de ene groep kreeg een 'basisstelling', de tweede groep dezelfde stelling waar nog een zinsnede aan is toegevoegd om een mogelijk gevolg van de stelling weer te geven.

Zo is in figuur 3.10 te zien dat drie op de tien Nederlanders (31%) het eens zijn met de stelling 'Iedere lidstaat van de Europese Unie moet ervoor kunnen kiezen niet mee te doen aan bepaalde EU-regels' – een groter deel vindt dat niet (47%). De stelling met toevoeging – 'Iedere lidstaat van de Europese Unie moet ervoor kunnen kiezen niet mee te doen aan bepaalde EU-regels, onder voorwaarde dat de EU dit land een miljardenboete oplegt' – wordt nog minder vaak gesteund (19%).

Figuur 3.10: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Het effect van de toevoeging van de miljardenboete is duidelijk zichtbaar bij de PVV-kiezer. Zes op de tien (61%) PVV-kiezers zijn het eens met het idee dat iedere lidstaat ervoor moet kunnen kiezen niet mee te doen aan EU-regels. Echter, door toe te voegen dat dit onder voorwaarde van een miljardenboete is, zakt deze steun naar 30 procent.

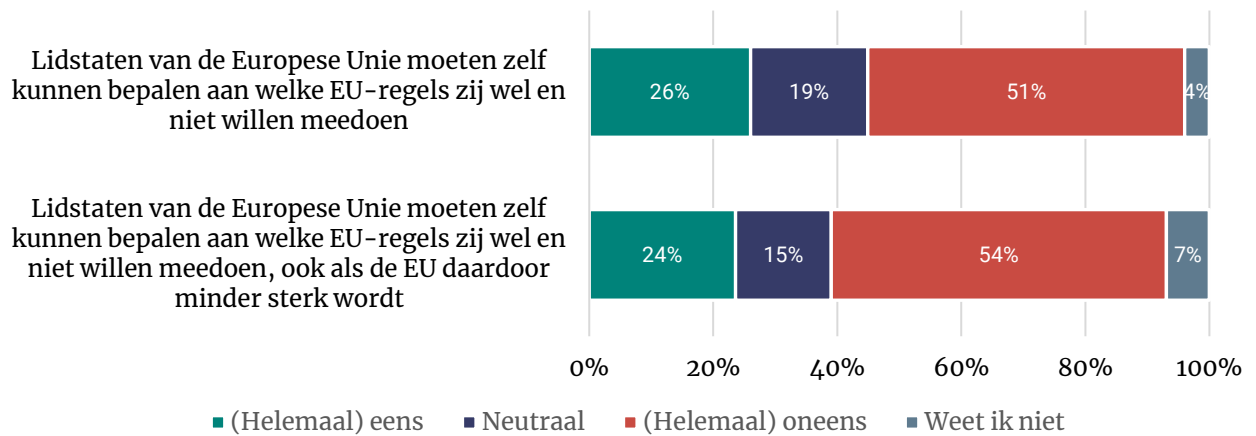
Ook bij VVD-kiezers zien we dat de steun voor een dergelijk opt-outstelsel wat afneemt, maar het effect is vele malen kleiner (27% naar 21%). Onder kiezers van GroenLinks-PvdA neemt de steun voor de opt-outmogelijkheid juist licht toe als er een boete aan verbonden is (7% naar 13%).⁴

⁴ Voor de andere partijen zijn, vanwege het gebruik van de *split-run*, niet voldoende waarnemingen om er specifieke uitspraken over te doen.

Daarnaast vindt slechts 26 procent van de Nederlanders dat lidstaten van de Europese Unie zelf moeten kunnen bepalen aan welke EU-regels zij wel en niet willen meedoen. De helft (51%) kan zich hier niet in vinden. Voegen we een expliciet dilemma toe – ‘lidstaten van de Europese Unie moeten zelf kunnen bepalen aan welke EU-regels zij wel en niet willen meedoen, ook als de EU daardoor minder sterk wordt’ – dan zien we geen significante verandering (24% eens, 54% oneens).

Figuur 3.11: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Van de drie partijen die het grootst zijn in de Europese peiling – PVV, GroenLinks-PvdA en VVD – is onder PVV de meeste steun voor het idee lidstaten zelf te laten bepalen aan welke EU-regels zij willen meedoen: 61 procent van hen is het eens met de basisstelling. Met de toevoeging ‘...ook als de EU daardoor minder sterk wordt’ is dat 58 procent; geen significant verschil.

Onder VVD-kiezers is 16 procent het eens met de basisstelling, bij GroenLinks-PvdA is dat slechts 5 procent. Ook bij deze partijen heeft de toevoeging aan de stelling geen significant effect.

3.4 Uitbreiding

Weinig steun voor verdere uitbreiding, nog meest voor Oekraïne

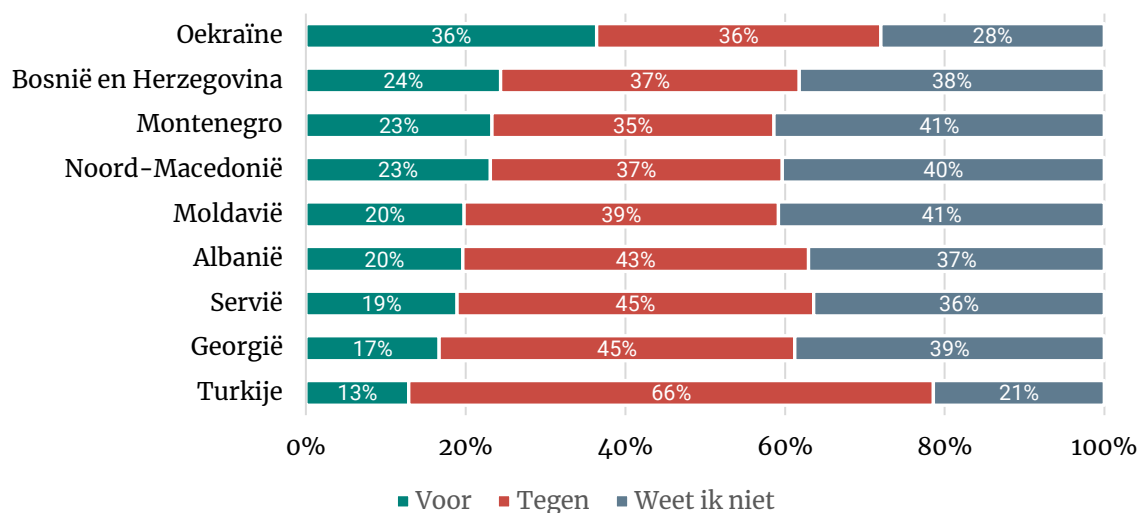
Over het algemeen zijn Nederlanders niet enthousiast over het uitbreiden van de Europese Unie met nieuwe lidstaten. Negen landen zijn momenteel officiële kandidaten voor het EU-lidmaatschap.

De meeste steun is er nog voor toetreding van Oekraïne, waar 36 procent voor is. Een gelijk aandeel (36%) is echter tegen. Het minste enthousiasme is er over toetreding van Turkije, waar 13 procent voor is en 66 procent tegen. De overige kandidaat-lidstaten krijgen ieder rond de 20 procent steun.

Daarnaast valt op dat een flink deel van de Nederlanders – vaak rond de 40 procent – aangeeft hier geen mening over te kunnen vormen. Het kleinste aandeel ‘weet ik niet’ zien we bij Turkije (21%).

Figuur 3.12: Kunt u voor elk land zeggen of u voor of tegen het toelaten tot de Europese Unie van dit land bent in de komende jaren?

Basis: allen (n = 2.205)

Het meest kritisch over EU-uitbreiding zijn kiezers van de PVV.⁵ Gemiddeld zijn circa zes op de tien PVV-kiezers tegen het toetreden van de verschillende kandidaat-lidstaten – dat geldt ook voor Oekraïne (23% voor, 63% tegen).

Linkse en progressieve kiezers staan positiever tegenover toetreding van nieuwe landen dan andere kiezers, maar ook hier is geen meerderheid voor uitbreiding. Dat geldt wel voor Oekraïne: onder kiezers van Partij voor de Dieren (57%), Volt (55%), GroenLinks-PvdA (54%) en SP (53%) is de meerderheid voor toetreding, net als bij ChristenUnie (70%), NSC (60%) en CDA (59%).

Steun voor toetreding van Turkije is onder alle kiezers laag (het meest positief nog zijn kiezers van Volt: 21% is voor).⁶

⁵ Kiezers van Forum voor Democratie zijn nog kritischer, maar vanwege het zeer beperkte aantal waarnemingen (n < 20) kunnen we geen uitspraken doen over deze groep.

⁶ Omdat DENK niet meedoet met de Europese verkiezingen van 2024 is deze partij niet als uitsplitsing meegenomen.

Internationaal perspectief: Nederland relatief kritischer over uitbreiding

De steun voor uitbreiding is op dezelfde wijze onderzocht in het onderzoek van Ipsos Global i.o.v. Euronews in februari 2024.⁷ In februari was het beeld voor Nederland zeer vergelijkbaar met nu in april. Alleen in de steun voor toetreding van Oekraïne zien we een klein verschil met februari (toen 42% voor, nu 36%).

Vergeleken met de 18 andere Europese landen was in februari Nederland wat kritischer over de toetreding van alle kandidaat-lidstaten, met uitzondering van Oekraïne. In februari zagen we nog dat Nederland wat betreft steun voor Oekraïens lidmaatschap dicht bij het Europese gemiddelde zat (zie ook hieronder in figuur 3.13). Nu, in april 2024, zit Nederland daar ook iets onder.

Tabel 3.6: Voor of tegen toetreding, Nederland en het Europees gemiddelde

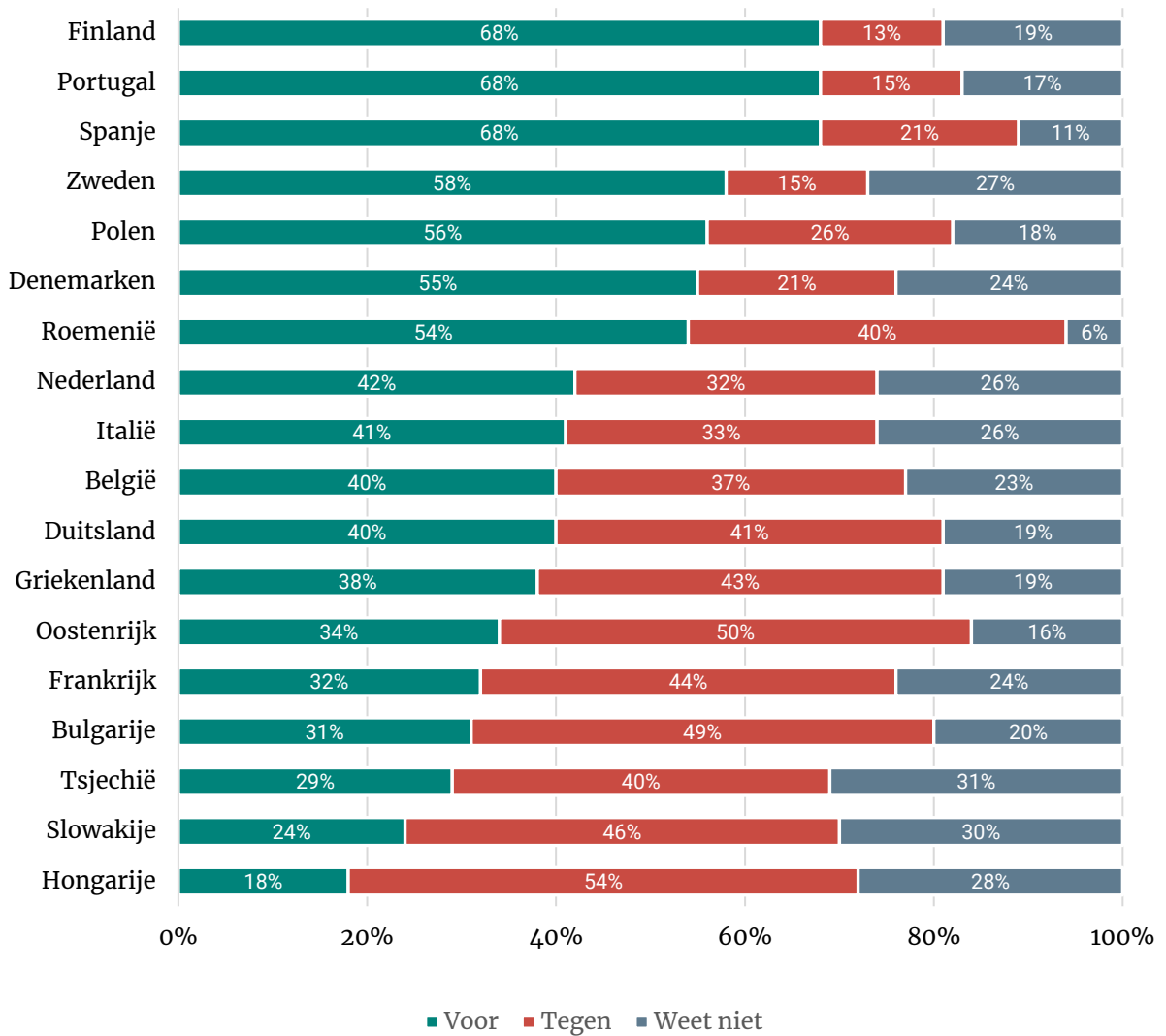
'Kunt u voor elk land zeggen of u voor of tegen het toelaten tot de Europese Unie van dit land bent in de komende jaren?'. Bron februari: Ipsos i.o.v. Euronews. Getoond in tabel: alleen % voor.

	Europees gem. (feb'24)	NL (feb'24)	NL (apr'24)
Oekraïne	45%	42%	36%
Bosnië en Herzegovina	37%	25%	24%
Georgië	35%	17%	17%
Servië	35%	20%	19%
Albanië	34%	20%	20%
Turkije	24%	13%	13%

⁷ Zie: [Peiling Europese Parlementsverkiezingen: winst voor radicaal-rechts - Ipsos I&O \(ioresearch.nl\)](https://www.ioresearch.nl)

Figuur 3.13: Voor of tegen toetreding Oekraïne, internationale vergelijking (bron: Ipsos i.o.v. Euronews, februari 2024)

'Kunt u voor elk land zeggen of u voor of tegen het toelaten tot de Europese Unie van Oekraïne bent in de komende jaren?'

Wel toelaten: goed voor democratie en politieke stabiliteit

Voorstanders van het toelaten van een land vroegen we waarom zij voor toetreding zijn. Respondenten kregen deze vraag voor maximaal twee landen waar zij voorstander van zijn voorgelegd (steekproefgrootte per land is in tabel 3.7 aangegeven).

Over het algemeen zien we weinig verschillen tussen landen. Ook worden veel verschillende redenen om voor toetreding te zijn gekozen. Het vaakst vinken voorstanders aan dat zij toetreding van een land goed vinden voor de *democratie* (gemiddeld 36%) en voor de *politieke stabiliteit* in dat land (35%). Goed voor de lokale economie, goed voor de Europese economie en sterker worden van de EU worden door circa drie op tien gekozen.

Over Oekraïne zegt men relatief vaak dat toetreding ‘goed is voor de stabiliteit in Oekraïne’ en dat ‘de invloed van niet-Europese landen (zoals China en Rusland)’ anders te groot worden.

Voorstanders van Turkse toetreding hebben relatief vaak economische redenen.

Tabel 3.7: Waarom bent u voor het toelaten van < land >?

Basis: is voorstander van toelaten land tot Europese Unie (n getoond in tabel).

	Gem.	Oekraïne	Turkije	Servië	Bos. en Herz.	Albanië	Georgië	Moldavië	Montenegro	Noord-Mac.
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Democratie in [land]	36	39	39	37	38	39	34	36	32	30
Politieke stabiliteit in [land]	35	52	28	28	41	41	29	39	25	32
Anders wordt invloed niet-EU landen te groot**	32	44	36	25	27	28	37	37	25	24
Goed voor de economie in [land]	29	26	19	32	28	40	28	28	29	30
Goed voor Europese handel en economieën	29	30	51	31	23	21	23	22	32	24
De EU wordt er sterker van	29	29	45	34	25	27	31	21	24	27
Meer mogelijkh. Europese burgers/bedrijf	21	14	33	21	16	20	17	17	26	22
Nauwelijks cult. verschillen*	8	13	7	7	8	5	6	5	8	9
Andere reden	3	6	1	5	3	3	2	5	4	1
Weet niet / geen mening	8	3	3	9	8	5	12	7	10	14
n =		541	145	164	237	139	134	170	209	184

* Volledige antwoordoptie: “Nauwelijks culturele verschillen / [land] lijkt (genoeg) op Nederland”.

** Volledige antwoordoptie: “Anders wordt de invloed van niet-EU landen (zoals China en Rusland) te groot”.

Niet toelaten: kost te veel geld, kandidaat-lid onvoldoende democratisch

Tegenstanders van het toelaten van een land vroegen we ook waarom zij tegen zijn. Respondenten kregen weer maximaal twee landen voorgelegd. De meeste gekozen redenen zijn dat de toetreding de EU (te) veel geld kost (37%), het bestuur in een land niet democratisch genoeg is (37%) en dat de culturele verschillen met het land te groot zijn (35%). Deze laatste twee redenen worden voor Turkije nog vaker dan gemiddeld gekozen.

Tabel 3.8: Waarom bent u tegen het toelaten van < land >?

Basis: is tegenstander van toelaten land tot Europese Unie (n getoond in tabel).

	Gem.	Oekraïne	Turkije	Servië	Bos. en Herz.	Albanië	Georgië	Moldavië	Montenegro	Noord-Mac.
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Kost de Europese Unie (te) veel geld	37	46	16	30	41	40	35	46	40	44
Bestuur in [land] is niet democratisch genoeg	37	35	77	43	33	37	34	28	22	26
Culturele verschillen*	35	21	52	32	37	34	41	40	29	32
De EU is al groot genoeg	30	29	11	24	39	25	29	36	39	37
De EU wordt er zwakker van	24	27	10	22	30	23	21	29	27	30
EU kan dan minder goed/snel beslissen	12	10	12	13	13	13	8	13	16	13
Andere reden	12	30	9	15	8	10	13	10	4	9
Weet niet / geen mening	3	3	1	4	3	5	2	3	6	5
n =		256	765	351	241	347	311	235	198	213

*Volledige antwoordoptie: "Culturele verschillen / [land] staat te ver van Nederland af".

Tegenstanders van het toelaten van Oekraïne zeggen meestal dat het te veel geld kost (46%) en dat het bestuur in Oekraïne niet democratisch genoeg is. Dertig procent kiest een andere reden, meer dan bij de andere kandidaten-lidstaten. Deze groep zegt dat er nog te veel corruptie is in het land. Ook zeggen zij vaak dat EU-lidmaatschap voor Oekraïne directe inmenging met en betrokkenheid bij de oorlog met Rusland zou betekenen – dat wil men niet. Ter illustratie:

“Oekraïne is in oorlog met Rusland, lijkt me niet goed om hen nu toe te laten tot de Europese Unie omdat dat misschien gevolgen kan hebben voor landen in de Europese unie.”

“Ik houd liever een bufferzone t.o.v. Rusland.”

“Corruptie blijft hoog.”

3.5 Samenvatting en analyse

Hoe denken kiezers over Europese integratie en uitbreiding?

Nederlanders zijn overwegend kritisch over wat de Europese Unie de afgelopen jaren heeft gedaan. Drie op tien (30%) zijn tevreden met de verdiensten van de EU, bijna de helft (48%) is dat niet. Tevreden burgers waarderen de inzet van de EU op onder meer het gebied van klimaat en de oorlog in Oekraïne, maar er is ook kritiek op de 'logge bureaucratie', die te duur, te divers en te bemoeizuchtig zou zijn.

Bijna de helft van de Nederlanders (44%) laat grote uitdagingen in de toekomst dan ook het liefst aanpakken door Nederland weer meer macht te geven, ten koste van de invloed van de EU. Op een uitbreiding van de EU zitten de meeste Nederlanders niet te wachten. De meeste steun is er nog voor toetreding van Oekraïne (36%), waarbij vooral grotere politieke stabiliteit voor het land en het inperken van de macht van Rusland meespelen als overwegingen. Echter is het aandeel tegenstanders in dit geval net zo groot als het aandeel voorstanders (beide 36%; de rest weet het niet).

Stellen we de Nederlandse houding ten opzichte van de EU in tijdsperspectief, dan zien we de stemming wel milder worden. Vergeleken met 2016 zijn Nederlanders nu vaker tevreden met de verdiensten van de EU – de grootste verandering vond al tussen 2016 en 2019 plaats, sindsdien is het stabiel. Bovendien vinden zij beduidend minder vaak dat de EU te veel macht heeft en dat er te veel landen lid zijn van de EU. De steun voor het Nederlandse EU-lidmaatschap is al jaren stabiel hoog: rond de 70 procent zou stemmen voor 'in de EU blijven'.

Hoe gaan kiezers om met dilemma's?

Eén van de vragen in dit onderzoek is hoe kiezers dilemma's rondom beleid wegen. In dit hoofdstuk onderzochten we dat met betrekking tot opt-outs. De steun voor het idee dat EU-lidstaten zelf bepalen aan welke EU-regels zij wel en niet meedoen is laag. Dit verandert niet als expliciet duidelijk wordt gemaakt dat de EU hierdoor minder sterk kan worden.

De vier kiezersgroepen

Deze algemene bevindingen ten spijt, is het lastig om te spreken over 'de Nederlandse kiezer'. In dit onderzoek onderscheiden we vier kiezersgroepen: de progressieve eurofiel, de tevreden europragmaticus, de gematigde euroscepticus en de conservatieve eurofoob. Deze vier typen kiezers denken zeer verschillend over de rol die de EU de afgelopen jaren had en de komende jaren moet hebben. De progressieve eurofiel is positief over wat de EU de afgelopen jaren heeft bereikt én wil (de macht van) de Unie het liefst de komende jaren uitbreiden. Daar staat tegenover dat de conservatieve eurofoob vertrekt vanuit ontevredenheid en als enige van de vier groepen juist uitgesproken voorstander is van een Nexit. De twee gematigde groepen daartussenin lijken meer op elkaar, maar de gematigd euroscepticus wil de macht van de EU verkleinen, waar de tevreden europragmaticus – de naam zegt het – wel tevreden is met de huidige machtsverhouding.

4 Defensie

4.1 Zorgen en prioriteiten

Als we Nederlanders vragen of ze in hun eigen woorden kunnen omschrijven hoe ze denken over defensie in de Europese Unie, zien we twee typen antwoorden. Er is een groep die zijn/haar mening geeft over de huidige staat van defensie in Europa en er is een groep die aangeeft wat er in hun ogen moet gebeuren met defensie in Europa.

Beginnende bij de groep die zijn/haar mening geeft over de huidige staat, valt het op dat er veel scepsis heerst. De Europese defensie is te zwak of niet slagvaardig. Ook zeggen sommigen dat er geen eenheid is op het gebied van Europese defensie. Een enkeling vraagt zich af of we überhaupt kunnen spreken van een Europese defensie.

“Zwak en door de bureaucratie überhaupt niet slagvaardig.”

- Heeft nu voorkeur voor PVV

“Is er wel een defensie? Onderlinge landen zijn zo verschillend qua besteding in materiaal en opleiding. Het is geen eenheid (unie).”

- Heeft nu voorkeur voor SP

“Niet geregeld, zwak beleid en niet verenigd.”

- Heeft nu voorkeur voor Volt

Dat er zorgen zijn over de staat van de Europese defensie, valt deels te verklaren door de oorlog in Oekraïne. Deze oorlog heeft Nederlanders het belang van defensie doen inzien en tegelijkertijd onderstreept dat er meer aandacht en geld aan defensie besteed moet worden, uit angst voor Rusland.

“Moet sterk genoeg zijn om Poetin buiten te houden.”

- Heeft nu voorkeur voor PvdD

“Sterker staan, meer investeren in defensie, genoeg bezuinigd! Of anders gratis cursus Russisch.”

- Heeft nu voorkeur voor VVD

“Tot voor kort vond ik dat het wel een tandje minder kon. Maar ik ben van gedachten te veranderen nu Rusland wel erg gevaarlijk dichtbij komt.”

- Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

Hierom is het niet verwonderlijk dat veel Nederlanders vinden dat er voor defensie meer samengewerkt moet worden tussen EU-landen. Dit kan bijvoorbeeld door gezamenlijk beleid of gezamenlijke militaire oefeningen. Dit kan er mogelijk ook voor zorgen dat de EU minder afhankelijk is van de Verenigde Staten, in de ogen van enkelen.

“Het zou goed zijn als defensies van de Unie hetzelfde zijn uitgerust, samen oefenen en vooral dat de Unie zelf produceert.”

- Heeft nu voorkeur voor Volt

“Te gefragmenteerd. Lidstaten zouden veel beter op elkaar ingespeeld moeten raken. Een overkoepelend systeem vanuit de EU kan mogelijk helpen.”

- Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

“Niet op orde, gezamenlijk optrekken is een must. Eén beleid gaan vormen om daarmee krachtiger te worden en minder afhankelijk van Amerika te zijn.”

- Heeft nu voorkeur voor VVD

De stip op de horizon van Europese defensieve samenwerking is het vormen van één Europees leger van EU-lidstaten. Sommige Nederlanders zien dit ook als ideaal streven. Dat zou de EU namelijk minder afhankelijk maken van Amerika. Tegelijkertijd zijn er ook Nederlanders pertinent tegen het hebben van een Europees leger.

“Alle landen moeten dit met elkaar goed afstemmen. Eén Europa: één leger”

- Heeft nu voorkeur voor PVV

“Er moet een Europees leger komen dat minder afhankelijk wordt van de V.S.”

- Zou nu niet gaan stemmen

“Er mag nooit een Europees leger komen, zeker niet met die oorlogszuchtige Von der Leyen”

- Heeft nu voorkeur voor PVV

Niet iedereen is dus voorstander van intensievere Europese samenwerking op het gebied van defensie. Voor sommigen is dit gewoonweg niet nodig. Er is immers met de NAVO al een internationale samenwerking op defensief gebied, waarvan bijna alle EU-landen⁸ al onderdeel uitmaken. Een enkeling haalt hierbij wel aan dat de EU-landen in de NAVO momenteel te veel leunen op Amerika.

“Dit is geen taak van de EU, maar hoort bij de lidstaten en de NAVO.”

- Heeft nu voorkeur voor SP

“De NAVO heeft bewezen een goed bondgenootschap te zijn. Een Europees leger is derhalve onnodig.”

- Heeft nu voorkeur voor PVV

“We hebben natuurlijk de NAVO voor de defensie. In de ideale situatie zou de Europese Unie hofleverancier van de NAVO moeten zijn, ook om tegenwicht te bieden aan de VS.”

- Heeft nu voorkeur voor PvdD

⁸ In totaal zijn er 23 EU-landen lid van de NAVO. Vier landen zijn geen NAVO-lidstaat: Cyprus, Ierland, Malta en Oostenrijk.

Al met al spreekt uit deze open inventarisatie dat Nederlanders, al dan niet vanwege de oorlog in Oekraïne, een groeiend belang te zien bij Europese defensie. De huidige staat is ontoereikend en gefragmenteerd, waardoor intensievere samenwerking en gezamenlijk beleid in de ogen van sommigen vereist zijn. Nederlanders zijn er echter niet over uit of de EU uiteindelijk moet streven naar een gezamenlijk Europees leger of dat er gewoonweg meer geïnvesteerd moet worden om aan de NAVO-normen te voldoen en om tegenwicht te bieden aan de VS.

4.2 Moet de EU meer of minder doen aan defensie?

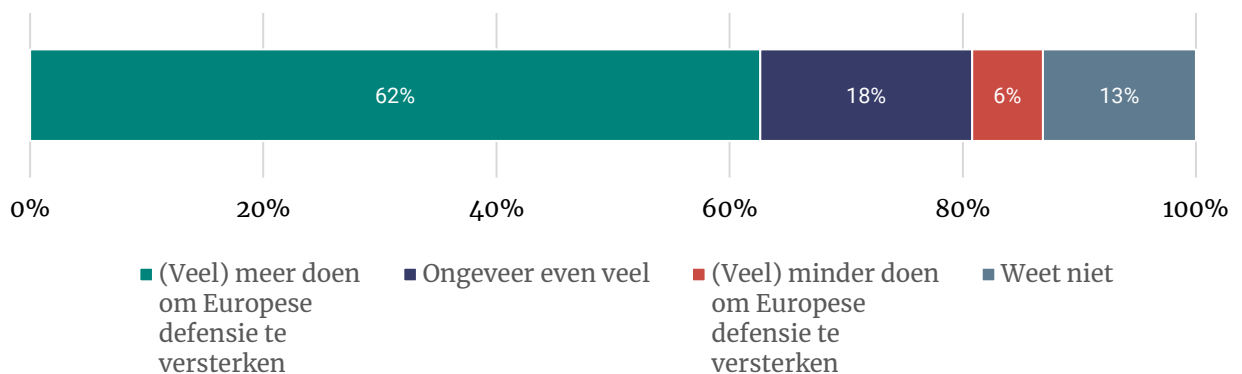
In paragraaf 2.1 zagen we dat het thema ‘*internationale onveiligheid en oorlogen*’ door 39 procent van de Nederlanders als een van de grootste vraagstukken van deze tijd wordt gezien. Hiermee is *internationale onveiligheid en oorlogen* het derde belangrijkste thema. Daarbij denkt twee derde (66%) dat de EU het overheidsorgaan is dat dit vraagstuk het beste kan aanpakken. Nederlanders zien dus omtrent defensie duidelijk een belangrijke rol voor de Europese Unie.

Zes op tien: meer doen om Europese defensie te versterken

Dat blijkt ook als we respondenten vragen of zij vinden dat er meer of minder aan de Europese defensie gedaan moet worden. Een meerderheid van 62 procent vindt dat de EU meer moet doen om de Europese defensie te versterken (figuur 4.1). Achttien procent vindt dat ze evenveel moet doen en 6 procent vindt dat ze minder moet doen.

Figuur 4.1: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de Europese defensie te versterken?

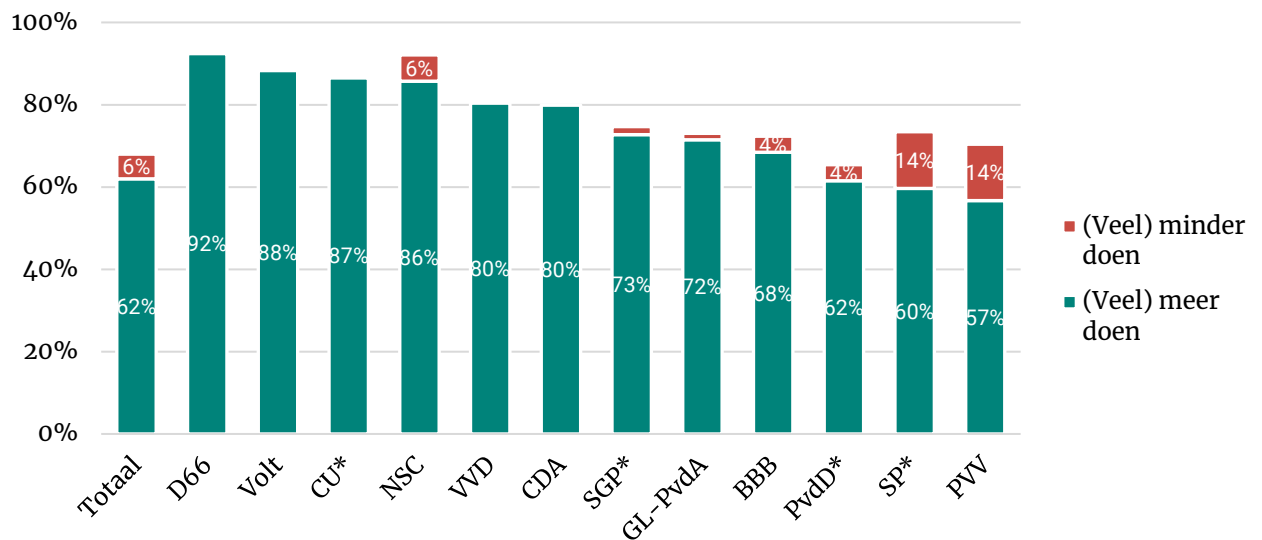
Basis: allen (n = 2.205)

Onder het electoraat van nagenoeg alle partijen vindt een meerderheid dat de EU meer moet doen om de Europese defensie te versterken (figuur 4.2). Het draagvlak is het grootst onder kiezers van Europegezinde partijen als D66 en Volt (respectievelijk 92% en 88%). Kiezers van PVV en SP vinden het minst vaak dat er door de EU meer aan defensie gedaan moet worden, maar ook onder deze kiezersgroepen is er draagvlak onder drie op de vijf kiezers (respectievelijk 57% en 60%).

Figuur 4.2: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de Europese defensie te versterken?

Naar politieke voorkeur.⁹ Getoond in figuur: percentage minder doen en meer doen (niet getoond: ongeveer evenveel doen en weet niet). Basis: allen (n = 2.205).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

⁹ Alleen partijen met minstens 40 waarnemingen zijn getoond. Hierdoor ontbreken onder andere de resultaten van het FvD-electoraat. FvD'ers lijken een afwijkende mening te hebben ten aanzien van de Europese defensie. Maar een tiende (10%) vindt dat de EU (veel) meer moet doen om de Europese defensie te versterken, terwijl 71 procent vindt dat de EU (veel) minder moet doen.

4.2.1 Dilemma's

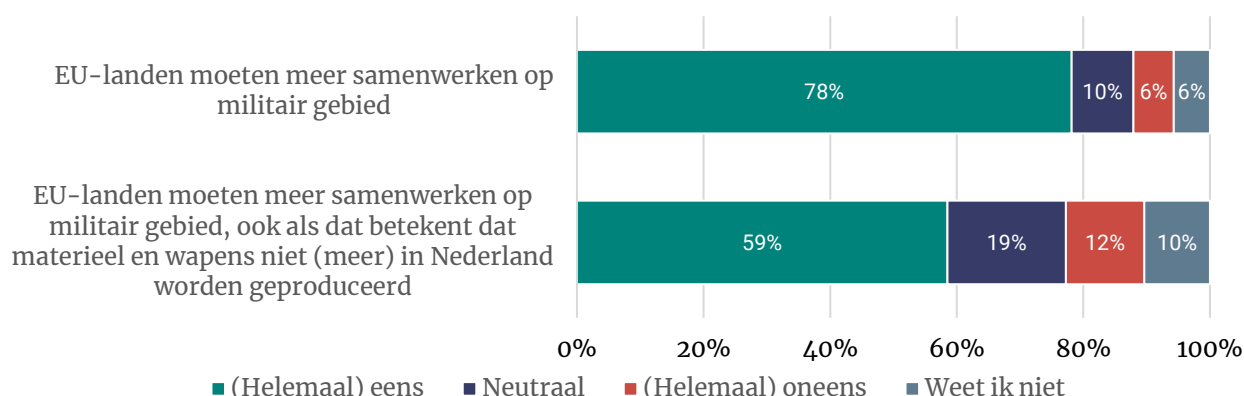
Meerderheid wil intensievere Europese militaire samenwerking

Ook in dit hoofdstuk leggen we enkele beleidskeuzes in een *split-run* voor, waarbij de steekproef willekeurig in twee groepen werd verdeeld: de ene groep kreeg een 'basisstelling', de tweede groep dezelfde stelling waar nog een zinsnede aan is toegevoegd om een mogelijk gevolg van de stelling weer te geven. Dit had als doel om de dilemma's rondom een thema expliciet te maken.

Nederlanders zien een aantal manieren waarop de EU meer kan doen aan gezamenlijke defensie. Zo vindt vier vijfde (78%) dat EU-landen meer moeten samenwerken op militair gebied (figuur 4.3). Een tiende (10%) staat hier neutraal tegenover en 6 procent vindt niet dat er op militair gebied meer samengewerkt moet worden. Het draagvlak neemt af als we expliciet maken dat de samenwerking betekent dat materieel en wapens niet (meer) in Nederland gemaakt worden., al is ook dan nog een meerderheid voorstander voor meer samenwerking op militair gebied (59%).

Figuur 4.3: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Onder kiezers van zowel GL-PvdA, VVD als PVV is er draagvlak voor meer samenwerking op militair gebied. Als de samenwerking betekent dat materieel en wapens niet (meer) in Nederland worden geproduceerd, is er niet meer overal een meerderheid voor. Het draagvlak neemt af met name onder kiezers van PVV af.

Tabel 4.1: EU-landen moeten op militair gebied meer...

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur.

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

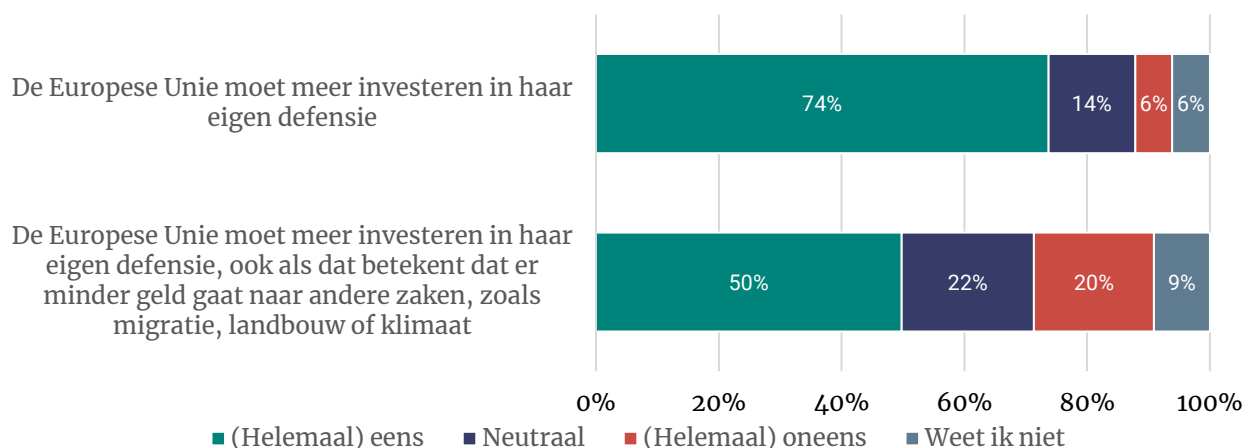
	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
... meer samenwerken	78%	91%	91%	71%
... meer samenwerken, ook als wapens dan niet in NL geproduceerd worden	59%	77%	79%	43%

Geld voor defensieve investeringen mag elders gehaald worden

Verder moet er meer geïnvesteerd worden: driekwart van de Nederlanders (74%) vindt dat de EU meer moet investeren in haar eigen defensie (figuur 4.4). Echter, als deze investeringen ten koste gaan van geld voor andere zaken zoals migratie, landbouw en klimaat, verandert het draagvlak. Dan is namelijk de helft (50%) voorstander. Hiermee is het draagvlak beduidend lager, maar zijn er nog steeds meer voor- dan tegenstanders.

Figuur 4.4: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Ook omtrent investeringen in de Europese defensie lijken kiezers eensgezind: onder zowel kiezers van GroenLinks-PvdA, VVD als PVV is een meerderheid voor meer investeringen. Echter, het draagvlak verandert als het betekent dat er minder geld gaat naar andere zaken, zoals migratie, landbouw of klimaat.

Met name het electoraat van klimaatpartij GL-PvdA (3% naar 25%) is vaker tegen investeringen in defensie als het ten koste gaat van andere zaken (zoals migratie, landbouw en klimaat).

Tabel 4.2: De Europese Unie moet in haar eigen defensie meer...

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

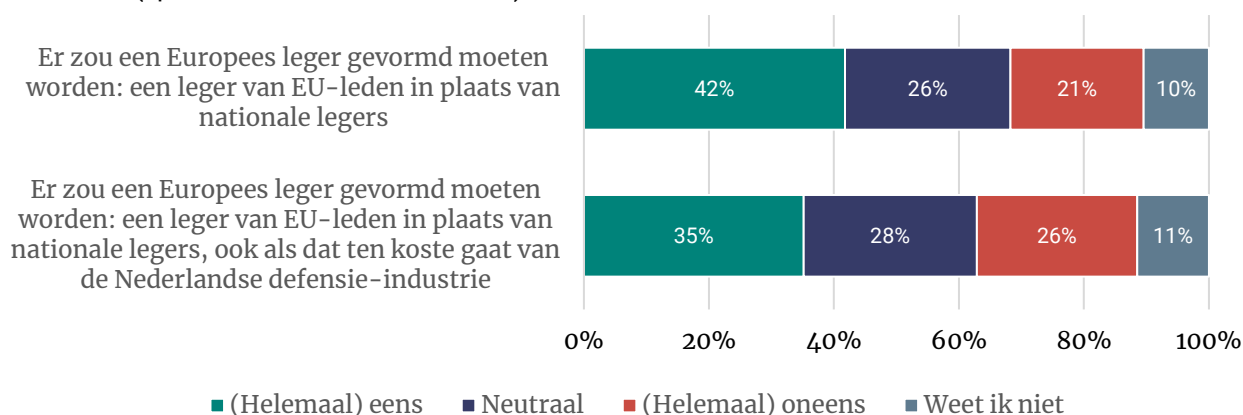
	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
...investeren	74%	75%	85%	72%
...investeren, ook als er minder geld naar andere zaken gaat	50%	45%	78%	54%

Verdeeldheid over vorming Europees leger

Het vormen van één Europees leger kan op minder draagvlak rekenen (figuur 4.5). Tweeënveertig procent is voorstander en 21 procent is tegen. Als we expliciet maken dat het vormen van een Europees leger ten koste gaat van de Nederlandse defensie-industrie, raakt Nederland meer verdeeld (35% voor, 26% tegen).

Figuur 4.5: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

In tegenstelling tot meer Europese samenwerking of investeringen in defensie, verschillen kiezers over het vormen van een Europees leger. Onder kiezers van GroenLinks-PvdA is een (krappe) meerderheid voor, terwijl rechtse kiezers (VVD'ers, PVV'ers) meer verdeeld zijn over de kwestie.

Als we expliciet maken dat het vormen van een Europees leger ten koste gaat van de Nederlandse defensie-industrie, blijven de verschillen tussen progressieve en conservatieve kiezers nagenoeg intact. Wel zien we dat PVV'ers nu vaker tegen het vormen van een Europees leger zijn (tabel 4.3).

Tabel 4.3: Er zou een Europees leger gevormd moeten worden: een leger van EU-leden in plaats van nationale legers.

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur.

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
Europees leger	42%	51%	37%	38%
Europees leger, ook ten koste NLe defensie-industrie	35%	54%	39%	25%

Vergeleken met 2016 is de steun voor een Europees leger licht toegenomen. Destijds vond 37 procent dat er een Europees leger in de plaats van nationale legers moet komen, nu is dat dus 42 procent.

Tabel 4.4: Steun voor Europees leger, in 2016 en 2024

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens. Basis: allen (split-run: n = 1.104).

	2019	2024
Er zou een Europees leger gevormd moeten worden: een leger van alle EU-leden, in plaats van de nationale legers	37%	42%

Uit eerder Ipsos I&O-onderzoek¹⁰ bleek dat vlak na de Russische inval in Oekraïne (op 24 februari 2022) de steun voor een Europees leger relatief hoog was, maar na een jaar ook weer wat afzwakte. Destijds legden we de stelling ‘Er zou een Europees leger gevormd moeten worden dat onder bevel staat van de EU’ voor. In april 2022 was 45 procent het hiermee eens (28% oneens, rest neutraal of weet niet), anderhalf jaar later was dit afgenomen tot 38 procent (27% oneens).

¹⁰ In opdracht van de Europese Conservatieven en Hervormers (april 2022 en september 2023), zie <https://www.ioresearch.nl/actueel/nederlanders-willen-niet-dat-eu-meer-bevoegdheden-krijgt/>

4.3 Geopolitiek

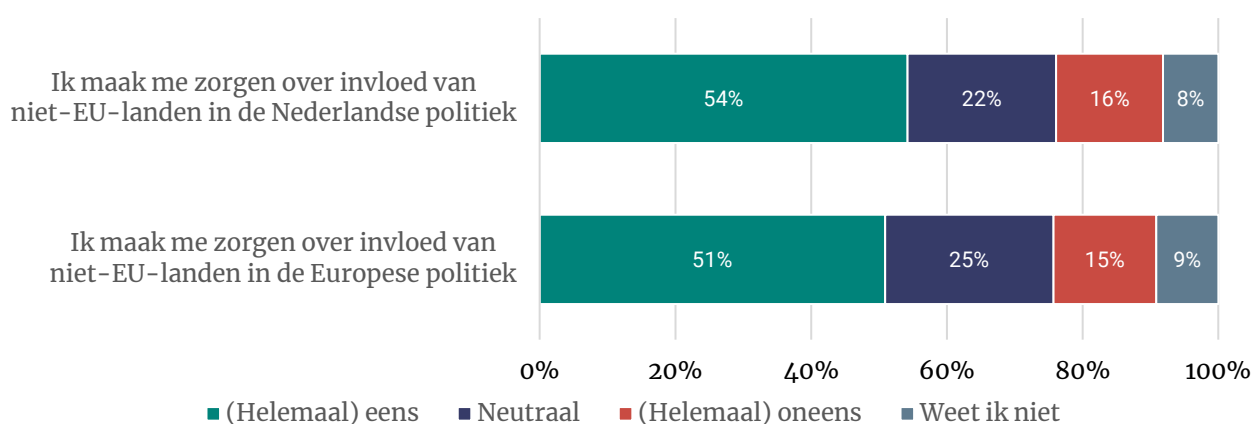
Zorgen om buitenlandse beïnvloeding in Europese politiek

Nederlanders maken zich zorgen over de invloed van buitenlandse mogendheden in de Nederlandse en Europese politiek. Gaat het om Nederland, dan maakt ongeveer de helft van de Nederlanders (54%) zich zorgen over de invloed van niet-Europese landen. Een zesde (16%) maakt zich geen zorgen over invloed van niet-EU-landen in de Nederlandse politiek.

De zorgen over de invloed van niet-EU-landen in de Europese politiek verschillen nauwelijks van de Nederlandse: 51 procent maakt zich hier zorgen over, terwijl 15 procent zich er geen zorgen over maakt.

Figuur 4.6: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

De zorgen over invloed van niet-EU-landen in de Nederlandse en Europese politiek zijn aanwezig in het electoraat van alle partijen.

Tabel 4.5: Ik maak me zorgen over invloed van niet-EU-landen in de ... politiek.

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
Nederlandse	54%	62%	51%	69%	68%	44%	48%	63%	59%	54%	58%	56%	73%
Europese	51%	60%	55%	48%	61%	49%	38%	55%	54%	61%	47%	61%	69%

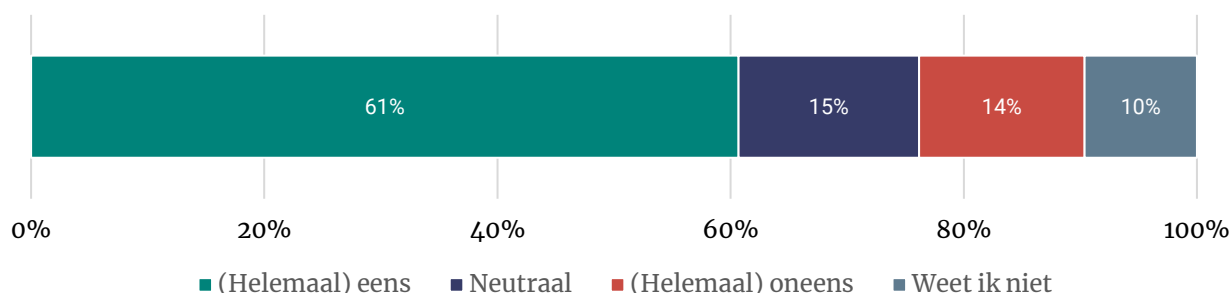
*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Daarnaast vrezen Nederlanders buitenlandse beïnvloeding bij de aankomende verkiezingen. Drie op de vijf Nederlanders (61%) zijn bang dat ‘niet-EU-landen (zoals Rusland of China)’ de Europese Parlementsverkiezingen proberen te beïnvloeden. Maar 14 procent heeft deze zorgen niet.

Figuur 4.7: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Ik ben bang dat niet-EU-landen (zoals Rusland of China) de Europese Parlementsverkiezingen proberen te beïnvloeden.

Basis: allen (n = 2.205).

Deze zorgen over buitenlandse beïnvloeding bij de aankomende verkiezingen zijn er onder kiezers van bijna alle partijen. De zorgen zijn het vaakst aanwezig bij kiezers van D66 (88%) en CDA (80%), terwijl het PVV-electoraat zich relatief het minst vaak zorgen maakt voor buitenlandse beïnvloeding (53%).

Tabel 4.6: Ik ben bang dat niet-EU-landen (zoals Rusland of China) de Europese Parlementsverkiezingen proberen te beïnvloeden, naar huidige EP-partijvoorkeur¹¹

Basis: allen (2.205).

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
(Helemaal) eens	61%	73%	72%	80%	88%	74%	56%	64%	53%	69%	62%	65%	85%
Neutraal	15%	12%	15%	12%	9%	13%	21%	14%	17%	18%	22%	21%	5%
(Helemaal) oneens	14%	12%	9%	2%	4%	9%	13%	17%	21%	10%	9%	11%	8%
Weet ik niet	10%	3%	4%	5%		5%	11%	6%	9%	2%	7%	3%	1%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

¹¹ Alleen partijen met minstens 40 waarnemingen zijn getoond. Hierdoor ontbreken onder andere de resultaten van het FvD-electoraat. Net als omtrent het versterken van de Europese defensie (hoofdstuk 4.2), lijken FvD'ers een afwijkende mening te hebben ten aanzien van buitenlandse beïnvloeding. Maar een tiende (11%) is bang dat niet-EU-landen de Europese Parlementsverkiezingen proberen te beïnvloeden, terwijl 74 procent daar niet voor vreest..

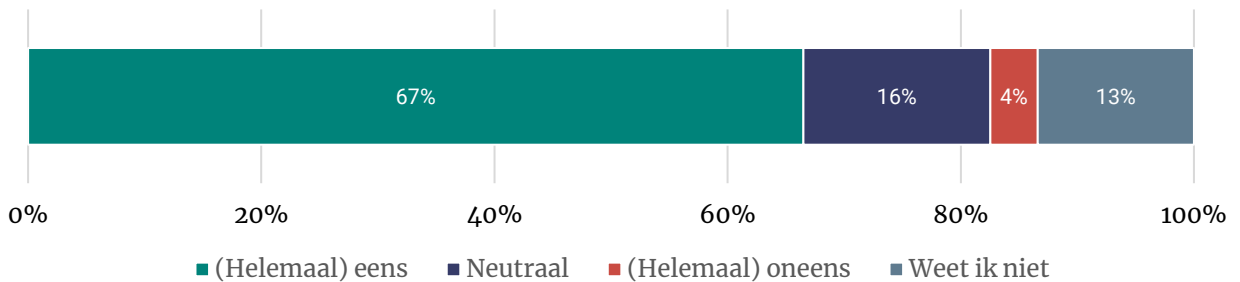
EU defensief te afhankelijk van de VS

Naast de mogelijke beïnvloeding van niet-EU-landen op de Europese politiek, is de afhankelijkheid van de Europese Unie een ander geopolitiek thema dat een rol kan spelen in de aankomende verkiezingen. Vinden Nederlanders de EU (te) afhankelijk en zo ja, op welk gebied?

Twee derde (67%) vindt de EU te afhankelijk van de Verenigde Staten op het gebied van defensie. Een zesde (16%) is neutraal en slechts 4 procent is het oneens met de stelling.

Figuur 4.8: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen? De Europese Unie is op het gebied van defensie te afhankelijk van de Verenigde Staten.

Basis: allen (n = 2.205).

4.3.1 Dilemma's

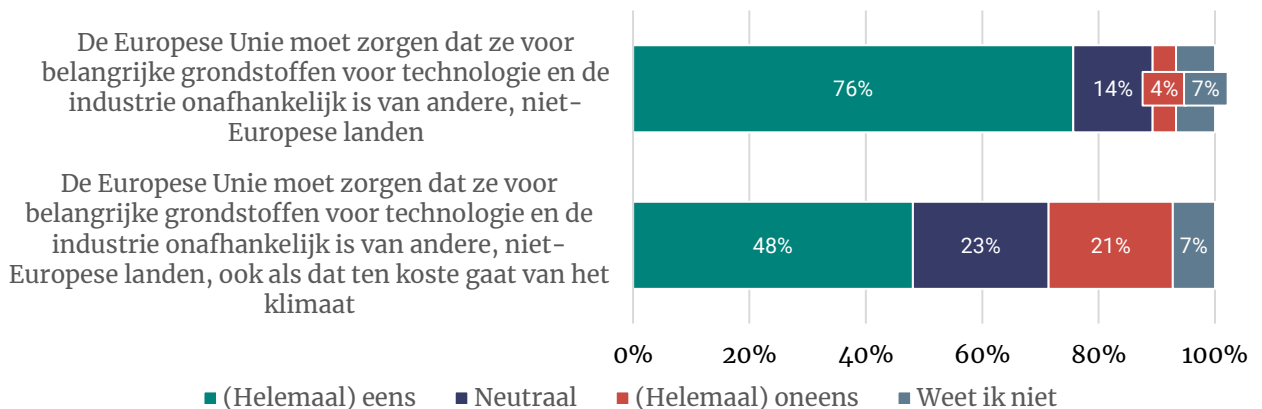
EU moet niet afhankelijk zijn van andere landen, maar niet ten koste van klimaat

Naast de defensieve afhankelijkheid, vinden Nederlanders verder dat de Europese Unie op het gebied van voedsel en grondstoffen niet afhankelijk moet zijn van andere landen. Driekwart (76%) vindt dat de EU voor belangrijke grondstoffen voor technologie en de industrie niet afhankelijk mag zijn van andere, niet-Europese landen (figuur 4.9).

Als we expliciet maken dat het voorkomen van deze afhankelijkheid ten koste gaat van het klimaat, dan neemt het draagvlak flink af. Er is dan draagvlak onder bijna de helft van de Nederlanders (48%), 21 procent is tegen.

Figuur 4.9: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Kijkende naar de achterban van politieke partijen, zien we dat het met name kiezers van GroenLinks-PvdA minder vaak voorstander zijn als we het gevolg expliciet maken. (tabel 4.7). Waar initieel 77 procent van de kiezers van GroenLinks-PvdA vond dat de EU voor belangrijke grondstoffen onafhankelijk moet zijn van andere, niet-Europese landen, daalt dat naar 28 procent als wordt toegevoegd dat dit ten koste kan gaan van het klimaat.

Tabel 4.7: De Europese Unie moet zorgen dat ze voor belangrijke grondstoffen voor technologie en de industrie onafhankelijk is van andere, niet-Europese landen.

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
Onafhankelijk	76%	77%	76%	79%
Onafhankelijk, mag ten koste van klimaat	48%	28%	75%	64%

Naast de afhankelijkheid van grondstoffen, hebben we gevraagd naar het zelfvoorzienend zijn voor voedsel. Deze vraag wordt in hoofdstuk 6.1 uitgebreid behandeld. In het kort vindt 79 procent dat de EU zelfvoorzienend moet zijn met voedsel. Als we expliciet maken dat eten dan duurder wordt of producten niet meer beschikbaar zijn, is er nog steeds een meerderheid. Er is echter geen meerderheid meer, als het zelfvoorzienend willen zijn ten koste gaat van het klimaat.

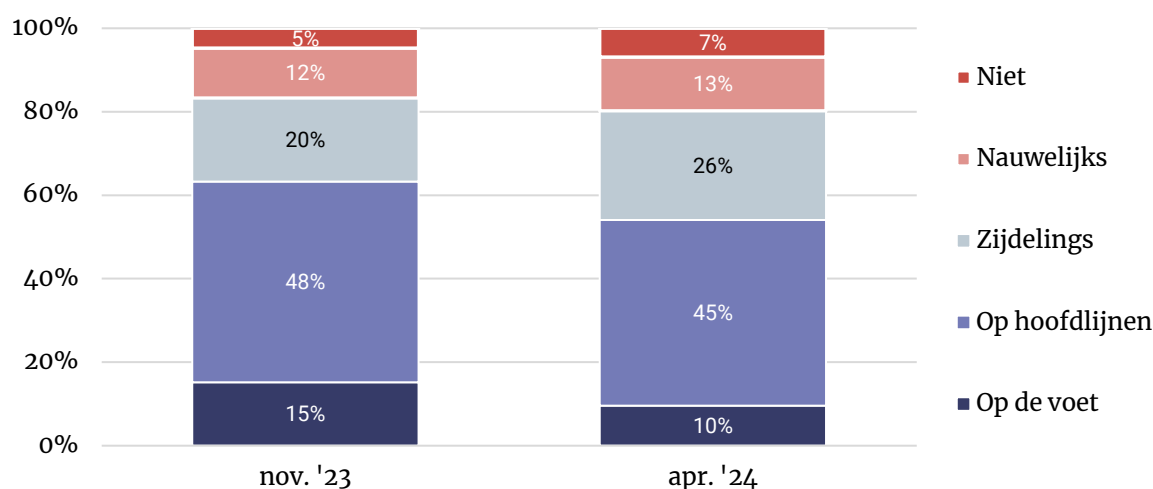
4.4 Oorlog in Gaza

Aandacht voor en zorgen over Gaza nog steeds groot

Nederlanders volgen de oorlog nog met enige regelmaat: meer dan de helft van de Nederlanders (55%) volgt de oorlog nog op de voet of op hoofdlijnen. Een kwart (25%) volgt 'm zijdelings en een vijfde (20%) volgt de oorlog nauwelijks of niet (figuur 4.8). Vergelijken met november 2023 volgen Nederlanders de oorlog iets minder vaak. Destijds volgde 15 procent de oorlog op de voet en 48 procent op hoofdlijnen. Vergelijken met november geeft men nu vaker aan de oorlog 'zijdelings' te volgen.

Figuur 4.8: In welke mate volgt u het conflict tussen Israël en de Palestijnen?

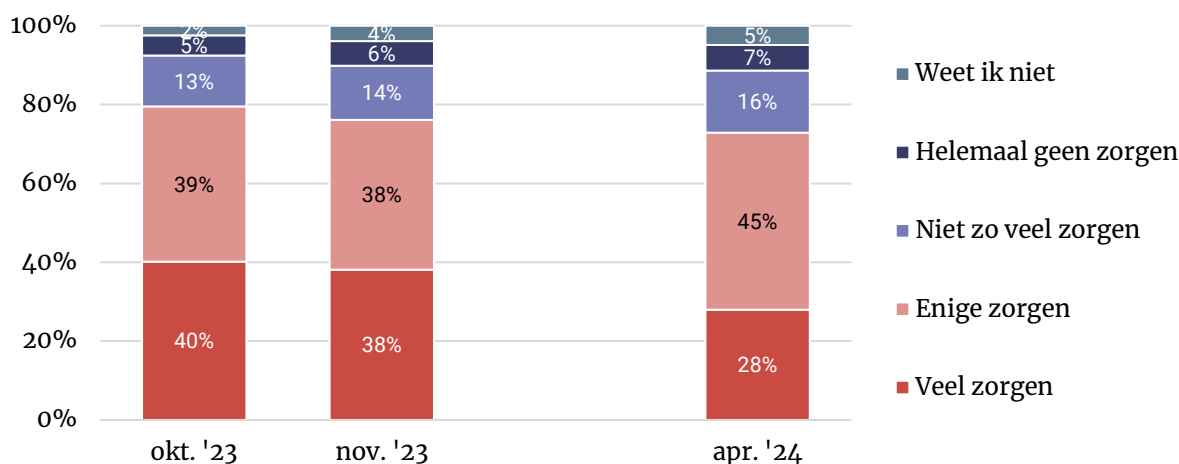
Basis: allen (apr. '24: n = 2.205).

De zorgen over het conflict zijn vergelijkbaar met november vorig jaar. Driekwart van de Nederlanders (73%) maakt zich er nu zorgen over. In november maakte 76 procent zich veel tot enige zorgen over het conflict.

Figuur 4.9: In hoeverre maakt u zich zorgen over het conflict tussen Israël en de Palestijnen?

Basis: allen apr. '24 (n = 2.205).

Nederland en de EU moeten in ieder geval niet méér voor Israël opkomen

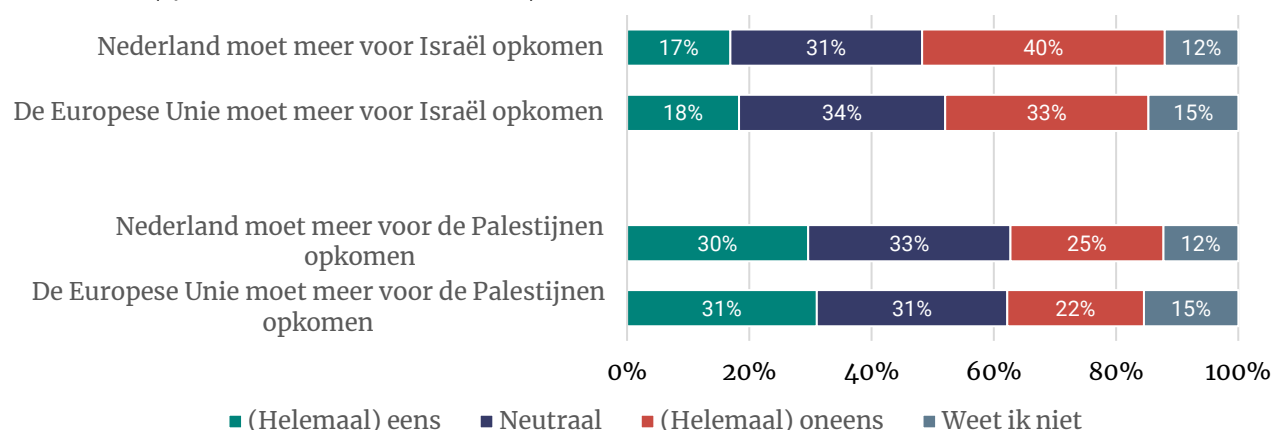
Er is nauwelijks draagvlak voor meer steun voor Israël. Ongeveer een op zes (17%) onderschrijft de stelling ‘Nederland moet meer voor Israël opkomen’. Daarentegen vinden twee op de vijf Nederlanders (40%) niet dat Nederland meer op moet komen voor Israël.

Ook omtrent steun voor de Palestijnen zijn Nederlanders verdeeld, al is het draagvlak wel wat groter dan bij extra steun voor Israël. Drie op de tien Nederlanders (30%) vinden dat Nederland meer voor de Palestijnen moet opkomen. Drieëndertig procent staat hier neutraal tegenover en een kwart (25%) is het hier niet mee eens.

Als de steun vanuit de Europese Unie komt, in plaats van Nederland, verandert het beeld nauwelijks. Nog steeds vindt ongeveer een zesde (18%) dat Nederland meer voor Israël moet opkomen en drie op de tien vinden dat de EU meer voor de Palestijnen moet opkomen.

Figuur 4.10: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Of men vindt dat de EU (of Nederland) meer voor de Palestijnen of meer voor Israël moet opkomen, hangt samen met politieke voorkeur.¹² Kiezers van PvdD, GroenLinks-PvdA (7%) en D66 (9%) vinden dit bijna niet. Bij BBB (38%), NSC (33%) en PVV (33%) juist wat vaker dan gemiddeld. Kiezers van GroenLinks-PvdA en D66 zeggen juist relatief vaak dat de EU meer moet opkomen voor de Palestijnen.

Tabel 4.8: Meer voor Israël of Palestijnen opkomen? Naar politieke voorkeur

‘De Europese Unie moet meer voor Israël opkomen’ en ‘De Europese Unie moet meer voor de Palestijnen opkomen’. Getoond: alleen % (helemaal) eens en partijen met voldoende waarnemingen. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.101).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	D66*	PVV	BBB*	NSC*
Meer voor Israël opkomen	18%	7%	18%	9%	32%	38%	33%
Meer voor Palestijnen opkomen	31%	55%	18%	49%	26%	15%	29%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

¹² Met name kiezers van SGP (88%) en ChristenUnie (64%) zijn sterk van mening dat de EU meer voor Israël moet opkomen. Voor deze groepen is het aantal waarnemingen echter erg beperkt (n < 30).

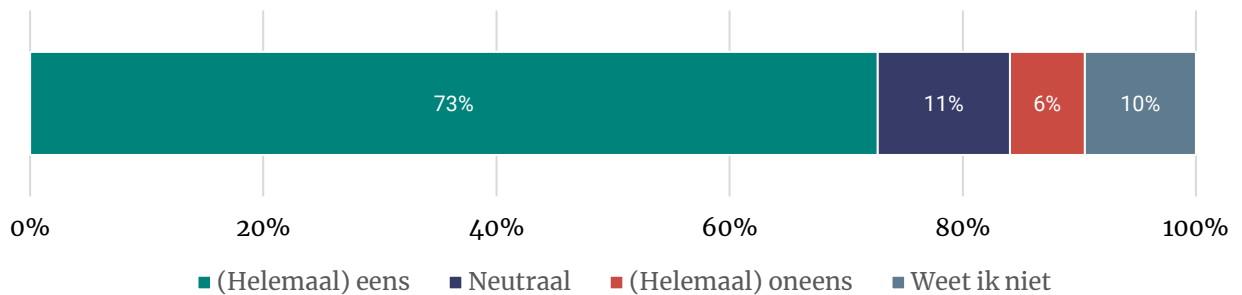
In november 2023 legden we ook de stelling ‘Nederland moet meer voor de Palestijnen opkomen’ voor. Destijds was 37 procent het hiermee eens, 20 procent was het ermee oneens en 29 procent stond hier neutraal tegenover (15% wist het niet).¹³

Driekwart wil meer humanitaire hulp voor Gaza

Tot slot humanitaire hulp. Driekwart (73%) vindt dat Israël veel meer hulp de Gazastrook binnen moet laten (figuur 4.11). Zes procent vindt dat niet.

Figuur 4.11: ‘Israël moet veel meer humanitaire hulp de Gazastrook binnenlaten’

Basis: allen (n = 2.205).

Sinds november 2023¹⁴ is dit niet veranderd. Destijds vond 70 procent dat Israël veel meer humanitaire hulp de Gazastrook moet binnenlaten, 5 procent was het hiermee oneens (13% neutraal, 12% weet het niet).

Voor meer humanitaire hulp is draagvlak onder alle partijen. Het kleinste aandeel dat het eens is met de stelling zien we bij kiezers van SGP (44%). Daarna volgt PVV, waar ook de helft (51%) voorstander is van het binnenlaten van meer humanitaire hulp in de Gazastrook.

¹³ Zie Ipsos I&O (november 2023): [Veel zorgen over conflict in Israël en Palestina - Ipsos I&O \(ioresearch.nl\)](https://www.ioresearch.nl)

¹⁴ Zie zelfde bron als bovenstaande.

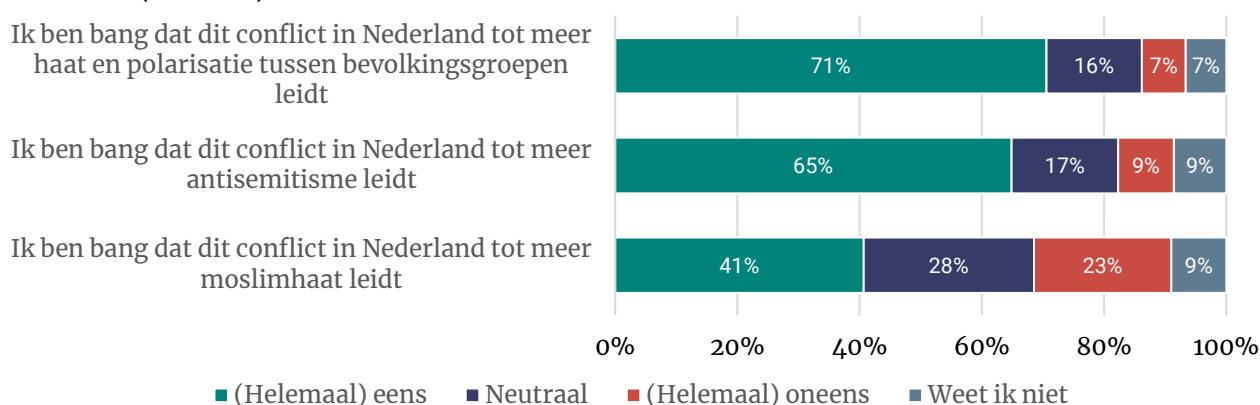
Nederlanders vrezen polarisatie door oorlog in Gaza

De oorlog in Gaza heeft mogelijk ook zijn weerslag op de Nederlandse samenleving, denken Nederlanders. Zeven op de tien (71%) zijn bang dat het conflict leidt tot haat en polarisatie tussen bevolkingsgroepen. Daarnaast vreest twee derde (65%) dat het conflict tot meer antisemitisme leidt. In beide gevallen geldt dat een meerderheid van de kiezers van alle partijen hiervoor vreest (zie tabel 4.9).

Dat is echter niet zo bij de angst voor moslimhaat. Eenenviertig procent van de Nederlanders denkt dat het Israëliësch-Palestijns conflict tot meer moslimhaat in Nederland leidt. Waar kiezers van progressievere partijen en het CDA hier relatief vaak voor vrezen (57%), zijn PVV'ers erover verdeeld (29% eens, 33% oneens).¹⁵

Figuur 4.12: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.205).

Tabel 4.9: Ik ben bang dat dit conflict in Nederland tot meer... leidt, naar huidige EP-partijvoorkeur

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens. Basis: allen (n = 2.205).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
Haat en polarisatie	71%	80%	74%	88%	81%	86%	79%	78%	66%	71%	93%	73%	85%
Anti-semitisme	65%	73%	69%	89%	78%	86%	83%	61%	59%	67%	75%	77%	77%
Moslimhaat	41%	53%	34%	57%	43%	31%	14%	54%	29%	53%	50%	39%	46%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

In november 2023 hebben we de stellingen 'Ik ben bang dat dit conflict in Nederland tot meer antisemitisme leidt' en 'Ik ben bang dat dit conflict in Nederland tot meer moslimhaat leidt' ook voorgelegd. Destijds vreesde 58 procent voor meer antisemitisme; dat nam het afgelopen halfjaar dus toe tot 65 procent. Het aandeel dat vreest voor meer moslimhaat bleef gelijk (nov'23: 42%).

¹⁵ In eerdere onderzoeken zagen we dat kiezers van DENK nog vaker vrezen voor meer moslimhaat door het conflict. In november 2023 ging het om 75 procent. In dit onderzoek is DENK echter niet meegenomen in de politieke uitsplitsingen, omdat de partij niet meedoet aan de aanstaande Europese verkiezingen.

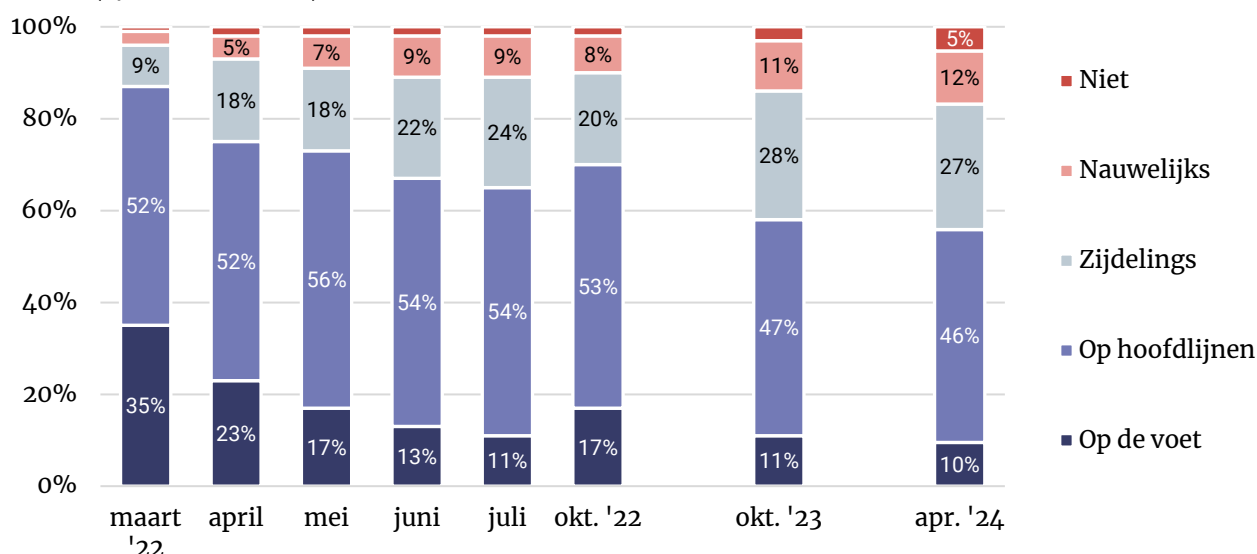
4.5 Oorlog in Oekraïne

Ruim helft volgt oorlog op voet of hoofdlijnen

De mate waarin Nederlanders de oorlog in Oekraïne volgen is stabiel ten opzichte van oktober 2023: 56 procent volgt de oorlog nog op de voet of op hoofdlijnen. Op de langere termijn zien we wel dat de aandacht voor de oorlog afneemt. Zo volgde in april 2022 nog driekwart de oorlog op de voet of op hoofdlijnen. Men volgt de oorlog in Oekraïne nagenoeg even intens als de oorlog tussen Israël en Palestina (56% versus 55%).

Figuur 4.13: In welke mate volgt u de oorlog in Oekraïne?

Basis: allen (apr. '24: n = 2.205).

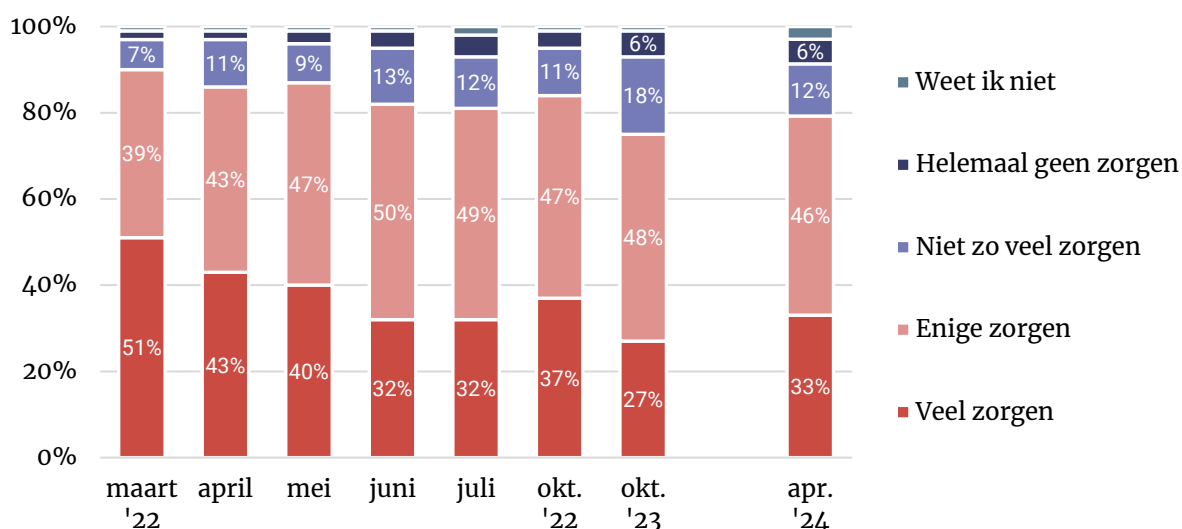

Zorgen over oorlog Oekraïne stabiel

Acht op de tien Nederlanders (79%) maken zich enige tot veel zorgen over de oorlog in Oekraïne. Een vijfde (18%) maakt zich niet zo veel of helemaal geen zorgen.

Figuur 4.14: In hoeverre maakt u zich zorgen over de oorlog in Oekraïne?

Basis: allen (apr. '24: n = 2.205).

4.5.1 Dilemma's over sancties

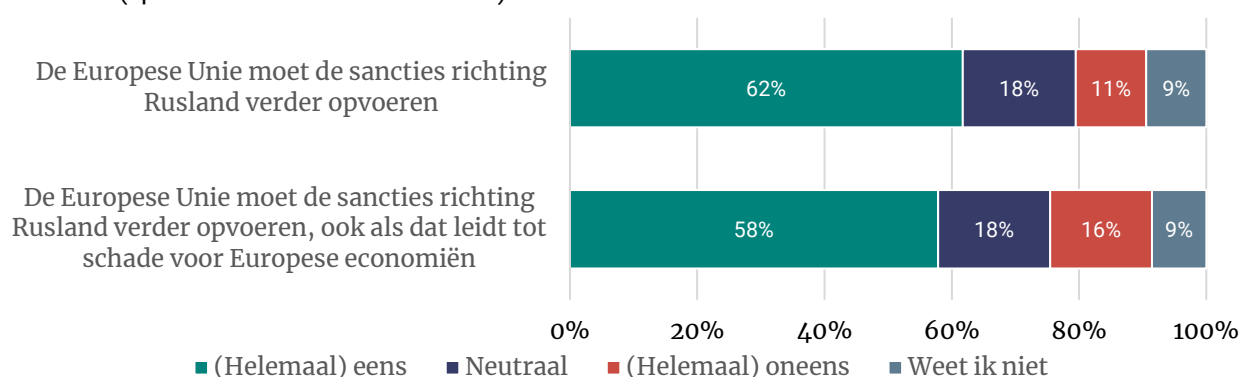
Meer sancties naar Rusland, maar geen militairen naar Oekraïne

De Europese Unie probeert Oekraïne op allerlei manieren te steunen in de oorlog met Rusland. Dit doen de EU-landen onder andere door economische sancties. Drie op de vijf Nederlanders (62%) zijn voor het verder opvoeren van deze sancties, terwijl een tiende (11%) hier op tegen is.

Zelfs als het opvoeren van deze sancties tot schade leidt voor Europese economieën, is er breed draagvlak. Ook met de toevoeging dat sancties kunnen leiden tot economische schade, is een meerderheid voor (58%), waarmee het draagvlak nauwelijks verschilt van de situatie zonder toevoeging (62%). Het aandeel Nederlanders dat tegen het opvoeren van sancties is, neemt wel nipt toe (van 11% naar 16%).

Figuur 4.15: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Als het opvoeren van de sancties leidt tot schade aan de Europese economieën, blijft er draagvlak voor de sancties bij kiezers van GroenLinks-PvdA en VVD. Alleen PVV'ers zijn nu verdeeld over de sancties (34% voor, 36% tegen).

Tabel 4.10: De Europese Unie moet de sancties richting Rusland verder...

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50.

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
... opvoeren	62%	81%	84%	54%
... opvoeren, ook bij schade voor Europese economieën	58%	82%	76%	34%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Vergeleken met oktober 2023 lijkt hiermee het draagvlak voor het opvoeren van Russische sancties, ook als dat tot schade leidt voor Europese economieën, te zijn gestegen (tabel 4.11). Destijds legden we de stelling voor 'Nederland moet de sancties richting Rusland verder opvoeren, ook als dat leidt tot schade voor Europese economieën.' Waar in oktober nog twee vijfde (43%) voorstander was als Nederland de sancties zou opvoeren, is dat een half jaar later drie vijfde (58%) als de Europese Unie de sancties opvoert.

Het verschil in wie de sancties opvoert, kan een mogelijke verklaring zijn van het veranderde draagvlak. Er is namelijk ook meer draagvlak voor wapenlevering aan Oekraïne door de EU, dan door Nederland (figuur 4.16).

Tabel 4.11: De Europese Unie / Nederland moet de sancties richting Rusland verder opvoeren, ook als dat leidt tot schade voor Europese economieën

Basis: allen (april'24: n = 1.101).

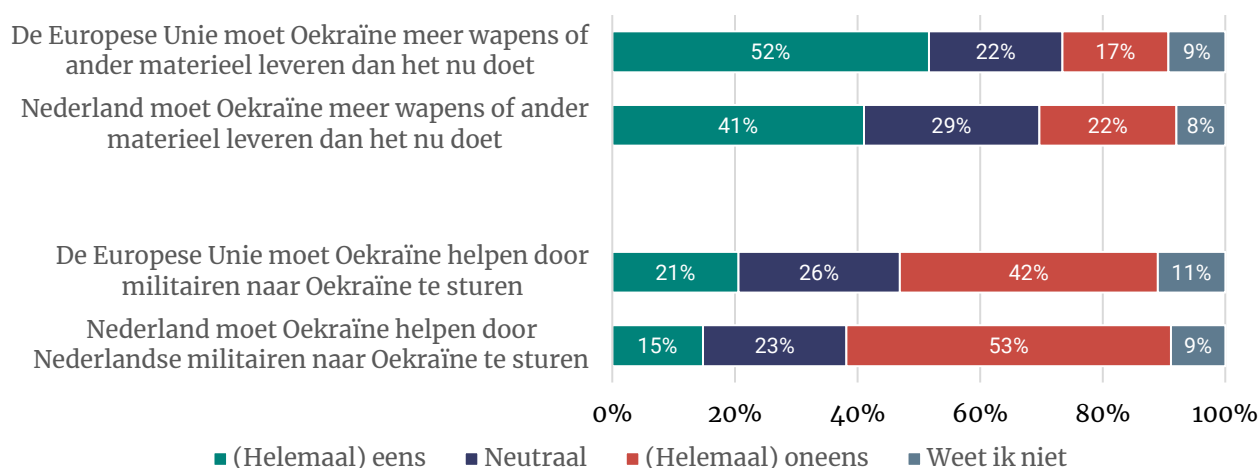
	Oktober 2023 (Nederland)*	April 2024 (Europese Unie)
(Helemaal) eens	43%	58%
Neutraal	25%	18%
(Helemaal) oneens	27%	16%
Weet ik niet	5%	9%

Naast het opvoeren van sancties richting Rusland, kan de EU de Oekraïense defensie steunen door meer wapens of materieel te leveren. De helft van de Nederlanders (52%) is voor het leveren van dit materieel door de Europese Unie. Echter, het draagvlak neemt af als Nederland meer wapens of materieel moet leveren (41%). Dit veranderde draagvlak komt met name door PVV'ers en SP'ers, die minder vaak willen dat Nederland dan de EU levert (niet getoond in figuur).

Het sturen van militairen, door de Europese Unie of door Nederland, kan op weinig draagvlak rekenen onder de Nederlandse bevolking. Eén op de vijf Nederlanders (21%) vindt dat de EU Oekraïne moet helpen door militairen te sturen, voor Nederland is dat maar 15 procent. De tegenstand is een stuk groter: 42 procent is tegen het sturen van Europese militairen en 53 procent is tegen het sturen van Nederlandse militairen.

Figuur 4.16: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

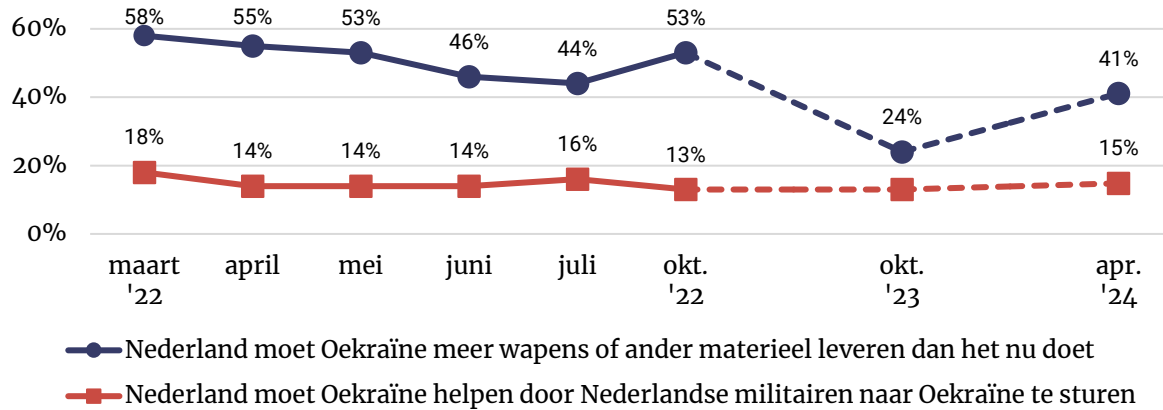

Het draagvlak voor meer wapenleveranties door Nederland aan Oekraïne is afgelopen half jaar toegenomen. In oktober 2023 was nog 24 procent voorstander van het leveren van meer wapens of ander materiaal naar Oekraïne, nu is dat 41 procent. Toch is het draagvlak hiermee (nog) niet op het niveau van het begin van de oorlog. Toen was een meerderheid voor het leveren van meer wapens.

Het draagvlak voor het sturen van Nederlandse militairen naar Oekraïne is sinds het begin van de oorlog stabiel laag.

Figuur 4.17: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Laten zien: %(helemaal) eens. Basis apr. '24: allen (split-run: n = 1.104).

4.5.2 Dilemma's over vredesbesprekingen

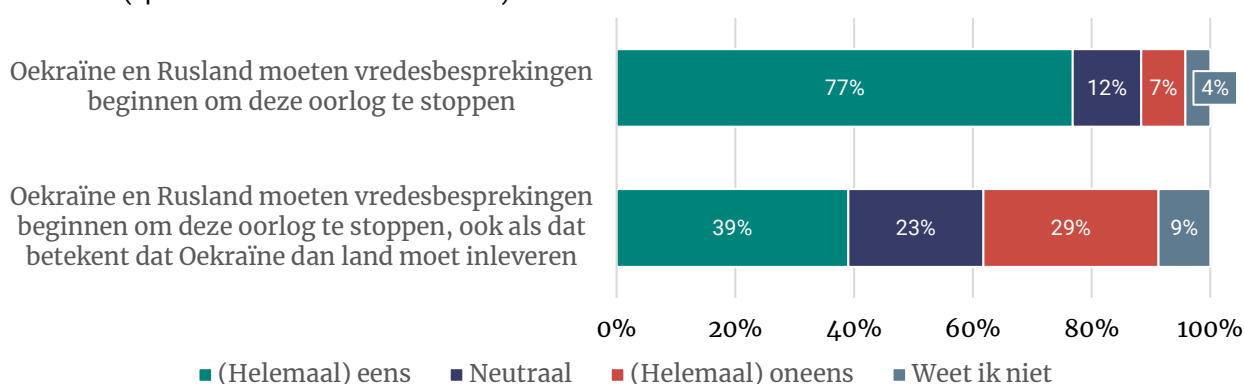
Vredesbesprekingen mogen niet leiden tot land inleveren

Een grote meerderheid van de Nederlanders (77%) lijkt voorstander van vredesbesprekingen tussen Oekraïne en Rusland om de oorlog te stoppen (figuur 4.18). Twaalf procent is neutraal en 7 procent is tegen vredesbesprekingen.

Als er nu vredesbesprekingen zouden zijn tussen Oekraïne en Rusland, is het onwaarschijnlijk dat Oekraïne al haar land behoudt. Het lijkt erop dat niet iedereen dat wist, aangezien respondenten aan wie expliciet is voorgelegd dat vredesbesprekingen betekenen dat Oekraïne land moet inleveren, aanzienlijk minder vaak voorstander zijn van vredesbesprekingen: 39 procent is nu voor vredesbesprekingen en 29 procent is tegen.

Figuur 4.18: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Onder zowel progressieve als conservatieve kiezers daalt het draagvlak voor vredesbesprekingen als we expliciet maken dat dit kan betekenen dat Oekraïne dan land moet inleveren. PVV-kiezers (49%) staan nog het vaakst achter vredesbesprekingen als Oekraïne daarbij land moet inleveren.

Tabel 4.12: Oekraïne en Rusland moeten vredesbesprekingen beginnen om deze oorlog te stoppen.

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur.

Basis: allen (split-run: n = 1.104).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
Vredesbesprekingen	77%	67%	68%	85%
Vredesbesprekingen, ook als land inleveren	39%	30%	42%	49%

In oktober 2023 hebben we ook onderzocht of Nederlanders vinden dat Oekraïne en Rusland vredesbesprekingen moeten beginnen om de oorlog te stoppen. De resultaten van toen zijn nagenoeg identiek aan de resultaten uit april 2024 (tabel 4.13). Het draagvlak is dus onveranderd. Destijds hebben we niet de stelling met toevoeging ‘...ook als dat betekent dat Oekraïne dan land moet inleveren’ voorgelegd, maar uit het onderzoek bleek wel dat veel Nederlands destijds al vonden dat vredesbesprekingen geen ‘knieval voor Rusland’ moesten zijn; Oekraïne zou ‘zoveel mogelijk uit deze besprekingen moeten slepen’ en idealiter het land terugkrijgen.¹⁶

Tabel 4.13: Oekraïne en Rusland moeten vredesbesprekingen beginnen om deze oorlog te stoppen, sinds 2023

Basis apr. '24: allen (n = 1.104).

	Oktober 2023	April 2024
(Helemaal) eens	78%	77%
Neutraal	11%	12%
(Helemaal) oneens	8%	7%
Weet ik niet	4%	4%

¹⁶ Ipsos I&O (oktober 2023), zie: [Blijvende steun Oekraïne; behoefte aan vredesbesprekingen – Ipsos I&O \(ioresearch.nl\)](#)

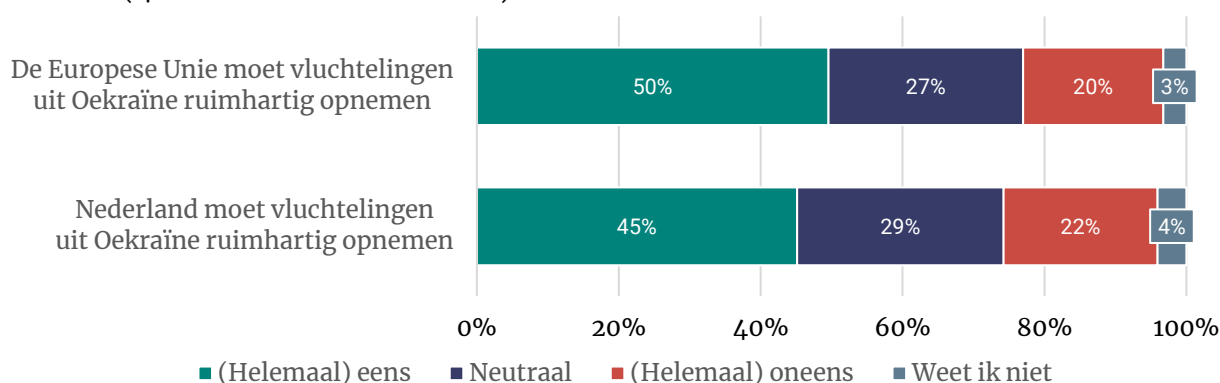
Steun opvang Oekraïense vluchtelingen neemt gestaag af

Ondanks een breed gedragen sentiment dat immigratie naar Nederland moet verminderen (zie hoofdstuk 5), is er nog steeds draagvlak voor de opvang van Oekraïense vluchtelingen. Bijna de helft (45%) vindt dat Nederland hen ruimhartig moet opnemen (figuur 4.19); een vijfde (22%) is tegen.

Het draagvlak verandert nauwelijks als we respondenten in een *split-run* voorleggen of de Europese Unie Oekraïense vluchtelingen ruimhartig moet opnemen (in plaats van Nederland). De helft is dan voor (50%) en een vijfde (20%) tegen.

Figuur 4.19: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Kiezers van bijna alle partijen steunen het ruimhartig opnemen van Oekraïense vluchtelingen vaker wel dan niet. PVV'ers zijn de uitzondering: waar een kwart van hen (25%) vóór het ruimhartig opnemen van Oekraïense vluchtelingen in Nederland is, is twee vijfde (42%) tegen.

Tabel 4.13: Nederland moet vluchtelingen uit Oekraïne ruimhartig opnemen.

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en (helemaal) oneens (niet getoond: neutraal en weet niet). Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.101).

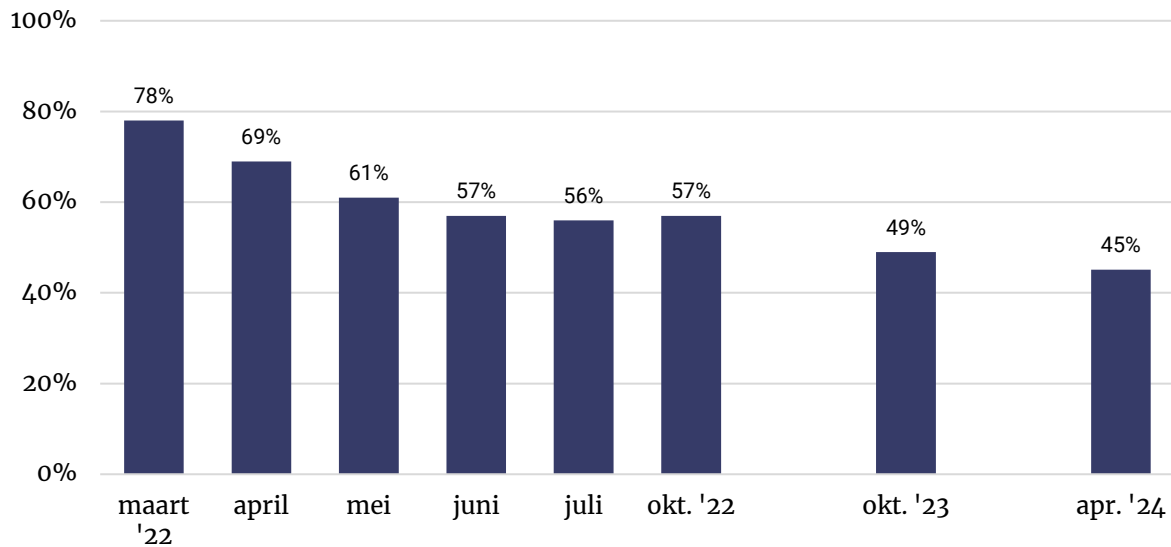
	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
(Helemaal) eens	45%	74%	59%	66%	71%	63%	63%	53%	25%	73%	60%	45%	79%
(Helemaal) oneens	22%	10%	17%	4%	2%	26%	12%	9%	43%	13%	26%	19%	2%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Het draagvlak voor het ruimhartig opnemen van Oekraïense vluchtelingen blijft verder afnemen (figuur 4.20). Waar aan het begin van de oorlog ruim driekwart van de Nederlanders (78%) vond dat Oekraïense vluchtelingen ruimhartig opgevangen zouden moeten worden, is sinds oktober 2023 nog geen helft voorstander van de opvang.

Figuur 4.20: Nederland moet vluchtelingen uit Oekraïne ruimhartig opnemen

Getoond in figuur: alleen % (helemaal) eens. Basis: allen (apr'24: split-run, n = 1.104).

4.6 Samenvatting en analyse

Hoe denken kiezers over Europese defensie?

Nederlandse kiezers (van nagenoeg alle partijen) vinden dat de Europese Unie meer moet doen om haar defensie te versterken (62%). Geopolitiek gezien maken Nederlanders zich zorgen over de invloed van niet-Europese landen op Europese politiek (51%) en de Europese verkiezingen (61%). Ook vinden zij de EU – in ieder geval op het gebied van defensie – te afhankelijk van de VS (67%).

Kijkende naar de oorlog tussen Israël en de Palestijnen, zijn Nederlanders verdeeld over welke partij zij meer steunen. Kiezers van PVV, ChristenUnie en SGP steunen Israël vaker, waar kiezers van GroenLinks-PvdA, D66 en Partij voor de Dieren vaker de Palestijnen steunen. Ongeacht politieke kleur zijn de zorgen over de oorlog en de potentiële effecten op de Nederlandse samenleving groot. Zo heeft driekwart angst dat het conflict in Nederland leidt tot meer polarisatie. Het aandeel dat zich zorgen maakt over de oorlog (73%) is nagenoeg onveranderd ten opzichte van oktober vorig jaar.

Ook over de oorlog in Oekraïne maakt een grote meerderheid zich zorgen (79%). Nederlanders willen dat de sancties naar Rusland worden opgeschroefd (62%). Het direct helpen van Oekraïne op defensief vlak kan echter op minder draagvlak rekenen: de helft is voor het leveren van meer wapens en materieel door de EU (52%) en een vijfde (21%) voor het sturen van Europese militairen (een groter aandeel wil dat niet: 42%). Het draagvlak voor het leveren van materieel en militairen daalt als deze steun vanuit Nederland i.p.v. vanuit de EU moet komen. Bovendien wordt het aandeel dat meer wapens en materieel vanuit Nederland wil leveren steeds kleiner: in maart 2022 wilde nog 58 procent dat (nu 41%). De steun voor het sturen van Nederlandse militairen is stabiel laag.

Hoe gaan kiezers om met dilemma's?

Door middel van split-runs hebben we een aantal stellingen met en zonder expliciete dilemma's voorgelegd. De steun voor meer Europese militaire samenwerking is hoog (78%), maar neemt wel af als we duidelijk maken dat het mogelijk betekent dat 'materieel en wapens niet (meer) in Nederland worden geproduceerd' – al is ook dan nog een meerderheid voor (59%). Ook als we expliciet maken dat meer investeren in de Europese defensie betekent dat er minder geld gaat naar andere zaken, neemt het draagvlak voor dit idee af (van 74% naar 50%). Omtrent het vormen van een Europees leger – waar Nederlanders al verdeeld over waren (42% eens, 21% oneens) – verandert het draagvlak echter nauwelijks als we duidelijk maken dat een Europees leger ten koste kan gaan van de Nederlandse defensie-industrie (nu 35% eens, 26% oneens).

Wat betreft voedsel en belangrijke grondstoffen willen Nederlanders niet afhankelijk zijn van andere landen. Zo is 75 procent het eens met de stelling 'De EU moet zorgen dat ze voor belangrijke grondstoffen voor technologie en de industrie onafhankelijk is van andere, niet-Europese landen'. Echter, als we aan deze stelling toevoegen dat dit mogelijk 'ten koste gaat van het klimaat', daalt de steun flink (naar 48%) – met name onder progressieve kiezers. Steun voor zelfvoorzienendheid is dus niet onvoorwaardelijk.

Tot slot de vredesbesprekingen tussen Oekraïne en Rusland. Driekwart van de Nederlanders (77%) is voor vredesbesprekingen om de oorlog te stoppen. Als we echter aangeven dat Oekraïne dan land moet inleveren, dan zijn Nederlanders beduidend minder vaak voorstander van vredesbesprekingen (39%).

De vier kiezersgroepen

Op het gebied van Europese defensie bestaat relatief veel overeenstemming tussen kiezers, de politieke verschillen zijn klein. Kijken we naar de vier kiezersgroepen die we in dit onderzoek onderscheiden – de progressieve eurofiel, tevreden europragmaticus, gematigd euroscepticus en conservatief eurofoob – dan zien we dat alleen de conservatieve eurofoben verdeeld zijn over de vraag of de EU meer of minder moet doen aan het versterken van Europese defensie. De andere drie groepen willen in duidelijke meerderheid méér inzet op dit gebied. Toch zijn zelfs de conservatieve eurofoben – die veelal van plan zijn om 6 juni PVV te stemmen – wel vaak voorstander van Europese defensie-*samenwerking*. Zij maken net zo vaak als andere groepen zorgen over inmenging van niet EU-landen in de Europese politiek en vinden ook net zo vaak dat de EU te afhankelijk is van de VS. Wel zijn de conservatieve eurofoben gevoelig voor het argument dat Europese defensie-*samenwerking* ook Nederlandse defensie in de weg kan zitten. Met de stelling *'EU-landen moeten meer samenwerken op militair gebied'* is 56 procent van deze groep het eens. Voegen we hieraan toe dat *'dat betekent dat materieel en wapens niet (meer) in Nederland worden geproduceerd'*, dan daalt dat tot 34 procent. Onder andere groepen zien we een dergelijke afname niet.

5 Migratie en asiel

5.1 Zorgen en prioriteiten

Voordat respondenten vragen beantwoordden over migratie en asiel, vroegen we hen met een open vraag hoe zij denken over deze thema's. Meerdere respondenten geven aan de thema's complex te vinden. Zij zien een spanning tussen het recht op asiel en goede opvang aan de ene kant, en ervaren grenzen aan het aantal migranten dat Nederland (en Europa) kunnen opvangen. Bijvoorbeeld vanwege problemen op de woningmarkt.

“Dit is een uiterst ingewikkeld probleem. We kunnen niet iedereen opvangen, anderen hebben ook recht op geluk en welzijn. Het aantal vluchtelingen is echter erg groot. We moeten proberen de reden om te vluchten weg te nemen.”

- Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

“Lastig onderwerp, we zouden zelf ook graag geholpen willen worden. Maar het heeft wel nadelige gevolgen voor de inwoners in eigen land denk ik.”

- Heeft nu voorkeur voor SGP

Veelgehoord is het onderscheid tussen 'gelukszoekers' en 'echte vluchtelingen'. Een flink deel van de respondenten zegt spontaan dat vluchtelingen (in hun woorden vaak mensen die vluchten voor oorlogsgeweld) hier opgevangen moeten worden – waarbij wordt genoemd dat de opvang kwalitatief goed, maar sober en van tijdelijke aard moet zijn. Economische migranten of 'gelukszoekers' – soms omschreven als laaggeschoolde arbeidsmigrant, maar veelal niet verder gespecificeerd – zijn niet meer welkom. Bovendien noemt men dat migranten sneller duidelijkheid moeten krijgen of zij mogen blijven: de regels moeten duidelijker en de procedures sneller.

“‘Ongeleide' immigratie leidt tot teleurstelling voor zowel immigranten als de bevolking van de immigratielanden (Europa). Europa zou naar een Europese variant op de Green Card moeten en illegale immigranten terugzenden op de kust van herkomst. Asielzoekers uit oorlogsgebieden blijven welkom.”

- Heeft nu voorkeur voor Volt

“Asielbeleid moet kunnen maar economische vluchtelingen die geen verblijfsvergunning krijgen sneller terug zenden”

- Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

“Échte asielzoekers die moet je opvangen met bed en brood maar sober. Op gelukzoekers zitten we niet te wachten.”

- Heeft nu voorkeur voor FvD

Om een betere aanpak van migratie en asiel te realiseren zeggen respondenten dat de Europese Unie dit meer gezamenlijk moet oppakken. Zij zien nu grote verschillen tussen landen – in de regelgeving rondom asiel en migratie en het aantal immigranten dat binnenkomt – en pleiten voor meer eenduidige regels en betere spreiding van migratie over Europese landen. De ene respondent ziet dat vooral als een lastenverlichting voor andere landen waar veel asielaanvragen binnenkomen, de ander vooral als een manier om migratie naar Nederland te verminderen.

“De migranten zouden meer verdeeld moeten worden over Europa. Nu is er te veel druk in bepaalde landen.”

- Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

“Een eerlijke verdeling per land en overal dezelfde voorwaarden. Nederland moet niet aantrekkelijker zijn voor asielzoekers dan andere landen van de Europese Unie.”

- Heeft nu voorkeur voor VVD

Tot slot is er een groep conservatieve kiezers die vooral benadrukt dat immigratie helemaal of zo veel mogelijk beperkt moet worden, voor Nederland en voor Europa. Zij zien sterke negatieve gevolgen van immigratie voor Europa en vinden dat er onvoldoende capaciteit (in opvang en sociale voorzieningen) om nieuwe mensen te ontvangen. Een enkele progressieve kiezer pleit juist voor het belang om hulp en opvang te bieden, enkelen benoemen de economische voordelen die immigratie voor Europa kan hebben.

“De Europese Unie moet zo min mogelijk mensen toelaten, omdat onze landen al helemaal vol zitten.”

- Heeft nu voorkeur voor PVV

“De wereld is van iedereen. Als iemand gevaar loopt in zijn land moet die in Europa opgenomen worden.”

- Heeft nu voorkeur voor PvdD

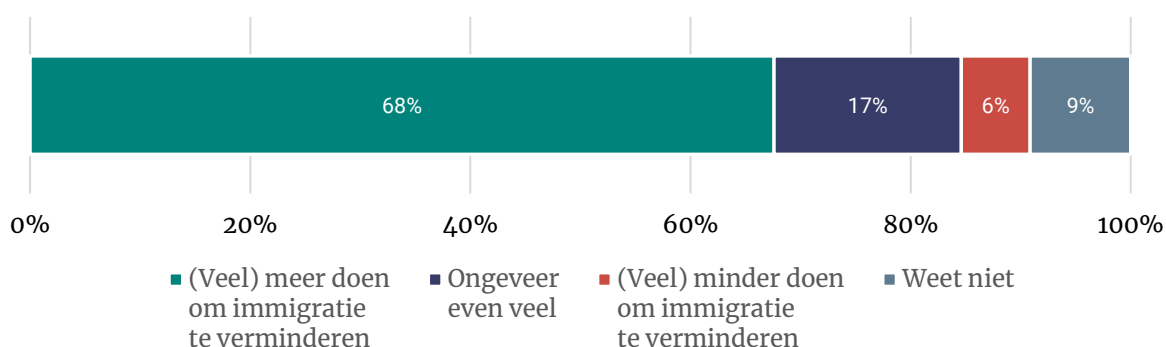
5.2 Moet de EU meer of minder doen aan immigratie?

Tweede derde wil dat EU meer doet om immigratie te verminderen

Uit de open associaties van Nederlanders met de thema's migratie en asiel blijkt dus een behoefte aan een Europese aanpak van migratiebeperking. Dat blijkt ook uit onderstaande figuur. Twee derde (68%) van de Nederlanders vindt dat de EU meer moet doen om immigratie naar Europa te verminderen. Zeventien procent ziet het liefst evenveel gebeuren, slechts 6 procent vindt dat de EU minder moet doen aan de inperking van immigratie.

Figuur 5.1: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Europa te verminderen?

Basis: allen (n = 2.205)

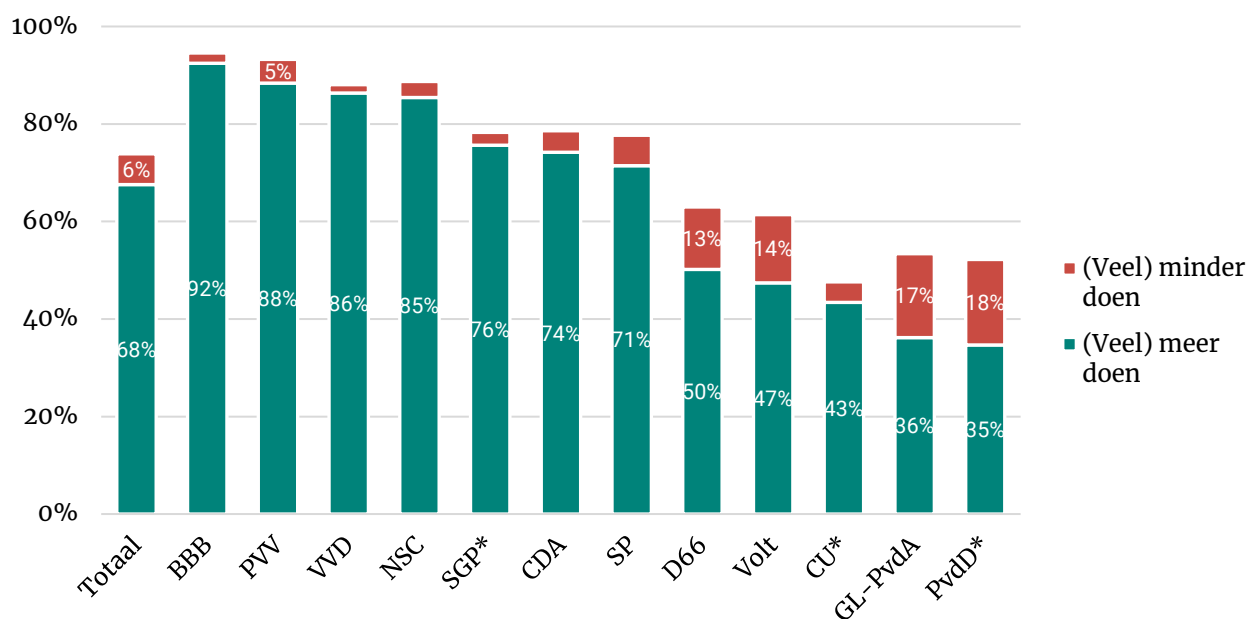
Luidste roep om migratiebeperking onder rechtse kiezers

Figuur 5.2 laat zien dat onder alle kiezersgroepen het aandeel dat *meer* inzet op immigratiebeperking wil beduidend hoger is dan het aandeel dat *minder* inzet wenst. Onder rechtse en conservatieve kiezers wil een duidelijke meerderheid dat de EU meer doet om immigratie naar Europa te verminderen. Het hoogste aandeel vinden we onder BBB- (92%) en PVV-kiezers (88%). Maar kiezers van VVD (86%) en NSC (85%) willen bijna net zo vaak meer migratiebeperking. Opvallend is dat ook SP-kiezers in grote meerderheid meer willen doen (70%).

Onder kiezers van progressieve partijen D66 (50%) en Volt (47%) zegt de helft meer inzet op immigratiebeperking te willen, terwijl slechts één op zeven van hen minder aan immigratie wil doen. Bij GroenLinks-PvdA (36%) en PvdD (35%) is de animo voor migratiebeperking het laagst, maar wil ook ruim een derde meer inzet.

Figuur 5.2: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Europa te verminderen?

Naar politieke voorkeur. Getoond in figuur: percentage minder doen en meer doen (niet getoond: ongeveer evenveel doen en weet niet). Basis: allen (n = 2.205).

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

In oktober 2023 deed Ipsos I&O voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen ook onderzoek naar kiezersopvattingen over migratie en asiel.¹⁷ Destijds vroegen we respondenten of een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om immigratie naar Nederland te verminderen. Het beeld was toen zeer vergelijkbaar: bijna twee derde (65%) wilde meer inzet om immigratie te verminderen.

Tabel 5.1: Verminderen van immigratie, door EU en volgend kabinet

‘Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Europa te verminderen?’ en ‘Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Nederland te verminderen?’ Basis: allen (n = 2.205)

	Europese Unie (apr'24)	Nederland (okt'23)
(Veel) meer doen om immigratie te verminderen	68%	65%
Ongeveer even veel	17%	18%
(Veel) minder doen om immigratie te verminderen	6%	12%
Weet niet	9%	5%

¹⁷ Zie: [Consensus over terugdringen immigratie, verdeeldheid over opvang \(deel II\)](https://www.ioresearch.nl/consensus-over-terugdringen-immigratie-verdeeldheid-over-opvang-deel-ii) – Ipsos I&O (ioresearch.nl)

Meer of minder doen aan typen migratie?

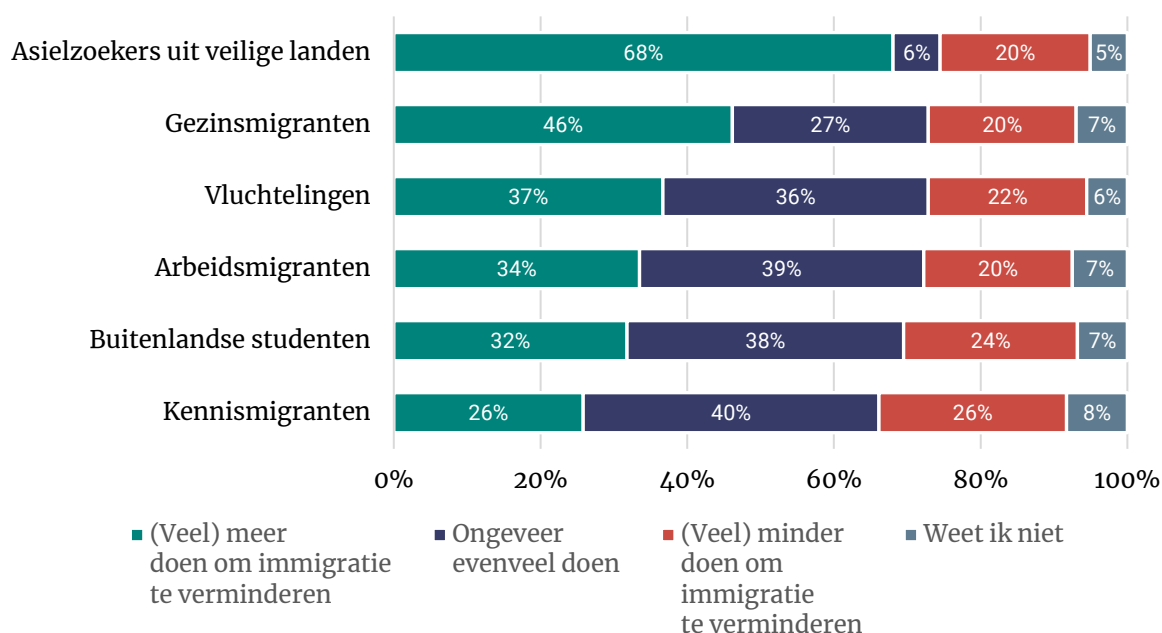
Inperken migratie is vooral inperken asielmigratie uit veilige landen

Hoewel er dus breed draagvlak is om op Europees niveau meer te doen aan immigratiebeperking, zagen we in de open antwoorden van respondenten ook dat Nederlanders – net als het vreemdelingenrecht – onderscheid maken tussen verschillende typen migranten. Figuur 5.3 toont voor verschillende typen migratie het aandeel Nederlanders dat vindt dat de EU meer, minder of evenveel moet doen om deze migratie te verminderen.

Vooraf voor het inperken van de komst van asielzoekers uit veilige landen is brede steun. Twee derde (68%) wil meer inzet van de EU op dit gebied, 20 procent wil dat er minder gedaan wordt en slechts 6 procent ziet het liefst evenveel inzet van de EU. Daarna volgt gezinsmigratie (46% wil meer doen) en op enige afstand het beperken van vluchtelingen (37%), arbeidsmigranten (34%) en buitenlandse studenten (32%). Circa een kwart (26%) wil meer doen om kennismigratie te beperken. Voor deze laatste groepen geldt dat een flinke groep van circa vier op tien Nederlanders vindt dat de EU evenveel moet doen aan deze typen migratie.

Figuur 5.3: Verschillende typen migranten komen naar Europa en reizen binnen Europa tussen landen. Kunt u voor elk type migrant aangeven of u vindt dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar en binnen Europa te verminderen?*

Basis: allen (n = 2.205)

*Respondenten kregen bij elk type migratie een mouse-over toelichting te zien. Asielzoekers uit veilige landen: "Migranten die afkomstig zijn uit een land dat staat op de 'lijst van veilige landen van herkomst'". Gezinsmigranten: "Migranten die naar een land migreren voor een partner en/of ouders." Vluchtelingen: "Migranten die hun eigen land verlaten uit vrees voor geweld of hun eigen leven." Arbeidsmigranten: "Migranten die naar een ander land migreren met het doel daar te werken." Buitenlandse studenten: "Migranten die naar een ander land migreren met het doel daar te studeren." Gezinsmigranten: "Migranten die naar een land migreren voor een partner en/of ouders."

Inperken asielmigratie heeft draagvlak van links tot rechts

Onder alle kiezersgroepen zien we dat een meerderheid meer inzet van de EU wil om de immigratie van asielzoekers uit veilig landen te verminderen. Ook kiezers van linkse en progressieve partijen als D66 (74%), PvdA (64%), GL-PvdA (60%) en Volt (58%) vinden dat. Bij andere typen migratie zien we dat niet.

Voor alle typen migratie geldt dat steun voor inperking het hoogst is onder PVV-kiezers. Maar ook zij geven beduidend meer prioriteit aan asielmigratie uit veilige landen dan aan andere typen migratie. Als het gaat om arbeidsmigratie, wil 53 procent van de PVV-kiezers meer inzet van de EU, bij buitenlandse studenten gaat het om 45 procent. Op kennismigratie wil 'maar' 39 procent van de PVV'ers meer inzet, de rest wil veelal dat de EU evenveel doet.

Tabel 5.2: Typen migratie verminderen

'Kunt u voor elk type migrant aangeven of u vindt dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar en binnen Europa te verminderen?'

Getoond in tabel: alleen % (veel) meer doen om type migratie te verminderen. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Asielzoekers uit veilige landen	68	60	73	71	74	60	81	64	81	61	58	74	71
Gezinsmigranten	46	20	53	39	29	21	53	28	73	34	36	67	49
Vluchtelingen	37	22	37	22	20	19	33	14	61	26	18	46	41
Arbeidsmigranten	34	20	30	27	22	25	50	15	53	34	25	32	41
Buitenlandse studenten	32	27	29	26	18	42	39	26	45	30	30	39	43
Kennismigranten	26	11	22	23	13	31	40	16	39	28	16	24	32

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

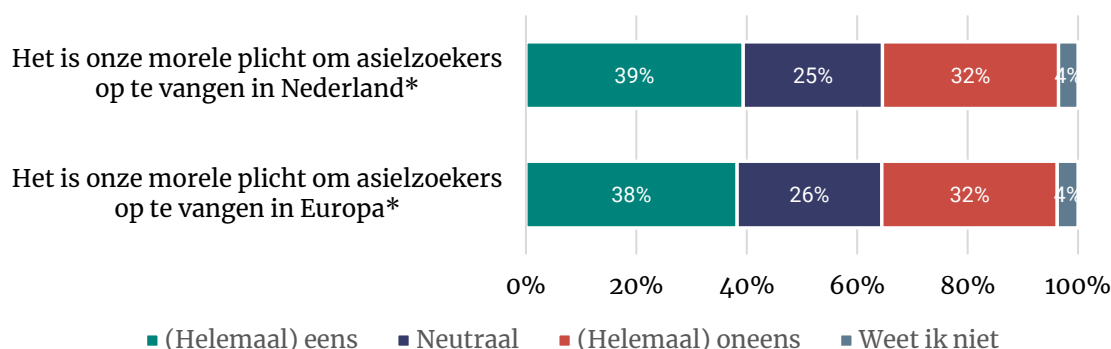
5.3 Asielmigratie

Asielopvang minder vaak als morele plicht gezien

De helft van de steekproef legden we de stelling ‘Het is onze morele plicht om asielzoekers op te vangen in Nederland’ voor, de andere helft kreeg dezelfde stelling over Europa. Vier op tien vinden het een morele plicht om asielzoekers op te vangen – of dat in Nederland of in Europa is, maakt geen significant verschil. Ook is in beide gevallen een derde (32%) het oneens met de stelling.

Figuur 5.4: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (n = 2.205; *stellingen in split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

In oktober 2023 legden we ook de stelling over Nederland voor. Toen was nog 50 procent het eens dat asielopvang in Nederland een morele plicht is.

Figuur 5.5: Het is onze morele plicht om asielzoekers op te vangen in Nederland (2023 en 2024)

Basis: allen (n = 1.104).

	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet ik niet
apr-24	39%	25%	32%	4%
okt-23	50%	21%	28%	1%

De steun voor deze stelling nam over de hele linie iets af. Voor deze verschillen tussen oktober en april vergelijken we steeds op stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen 2023.¹⁸

Het verschil tussen oktober 2023 en april 2024 is het grootst bij kiezers die in oktober GroenLinks-PvdA stemden (91% naar 83% eens) – maar deze kiezers vinden nog steeds veel vaker dan gemiddeld dat asielopvang een morele plicht is. Onder VVD-kiezers is nu 44 procent het eens met de stelling (was 38%), onder NSC-kiezers is dat 45 procent (was 39%). PVV-kiezers zien asielopvang vrijwel nooit als morele plicht (6% nu, was 9%).

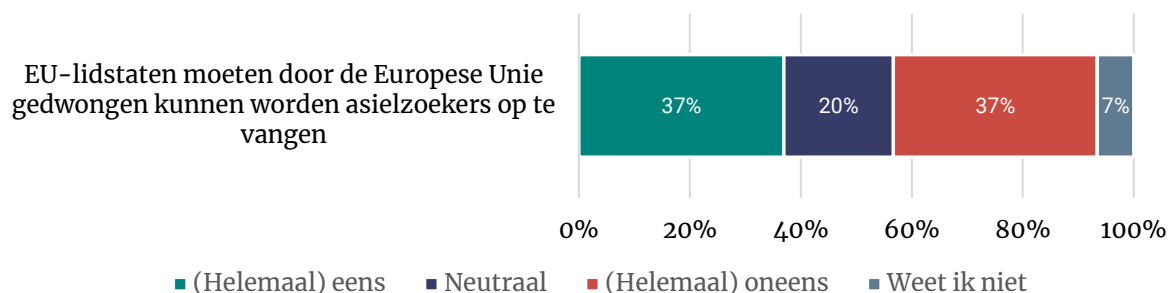
¹⁸ Elders in het rapport baseren we uitsplitsingen naar politieke voorkeur veelal op huidige partijvoorkeur voor de aanstaande EP-verkiezingen van juni. Die informatie hebben we echter niet voor oktober 2023. Om de vergelijking zuiver te houden splitsen we hier daarom voor zowel oktober als april uit naar stemgedrag bij TK23.

Eén op drie: dwing EU-lidstaten asielzoekers op te nemen

Over gedwongen asielopvang in de EU zijn Nederlanders verdeeld. Ruim een derde (37%) van de Nederlanders vindt dat EU-lidstaten gedwongen moeten kunnen worden door de EU om asielzoekers op te vangen. Een gelijk aandeel is dat daarmee oneens. Eén op vijf staat er neutraal tegenover.

Figuur 5.6: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.205)

Progressie en conservatieve kiezers verschillen hier van mening. Met name kiezers van Volt (78%), D66 (72%), GroenLinks-PvdA (71%) en Partij voor de Dieren (71%) vinden dat EU lidstaten moet kunnen dwingen asielzoekers op te vangen. Bij kiezers van SP (43%), VVD (41%), BBB (40%) en NSC (37%) staan circa vier op tien achter dit idee. De steun onder PVV-kiezers is het laagst (12%), driekwart van hen is het oneens met de stelling.

In oktober 2023 vroegen we Nederlanders hoe zij tegenover gedwongen asielopvang in Nederlandse gemeenten stonden. Toen zagen we een vergelijkbaar beeld: 41 procent vond toen dat de Rijksoverheid gemeenten moet kunnen dwingen om asielopvang te openen als er een tekort aan opvangplekken is in Nederland, 39 procent vond dat niet.

Tabel 5.3: Stellingen over gedwongen asielopvang, in EU-lidstaten en Nederlandse gemeenten

'In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?' Basis: allen (n = 2.105).

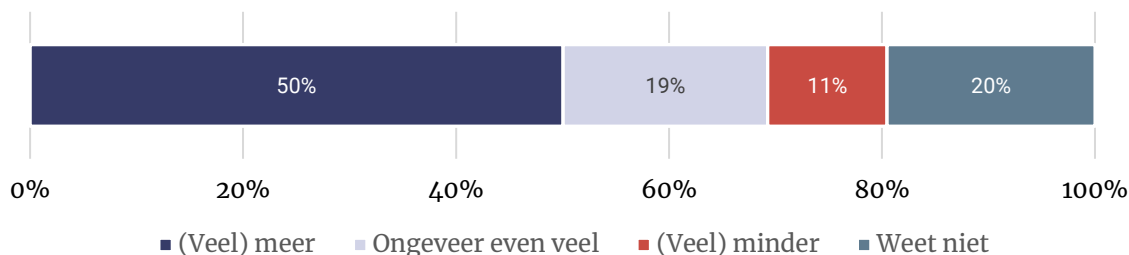
	Eens	Neutraal	Oneens	Weet niet
Gemeenten moeten gedwongen kunnen worden door de Rijksoverheid om asielopvang te openen als er een tekort aan opvangplekken is in Nederland (okt'23)	41%	18%	39%	3%
EU-lidstaten moeten door de Europese Unie gedwongen kunnen worden asielzoekers op te vangen (apr'24)	37%	20%	37%	7%

Nederlanders denken (ten onrechte) meer asielzoekers op te vangen dan andere landen

De helft van de Nederlanders denkt dat Nederland naar verhouding meer of veel meer asielzoekers opvangt dan andere EU-landen. Circa een vijfde denkt dat wij evenveel asielzoekers opvangen als anderen.

Figuur 5.7: Vangt Nederland volgens u (naar verhouding) meer of minder asielzoekers op dan andere EU-landen?

Basis: allen (n = 2.205).

In werkelijkheid bevindt Nederland zich in de middenmoot. In 2023 werden er in Europa 1,1 miljoen asielaanvragen gedaan. Dat vertaalt zich naar gemiddeld 2.470 asielaanvragen per miljoen inwoners. In Nederland ging het om 2.221 asielaanvragen per miljoen inwoners. Vooral in Cyprus (12.741), Oostenrijk (6.446) en Griekenland (6.165) worden relatief veel asielaanvragen gedaan (in Hongarije, Slowakije en Tsjechië juist de minste).¹⁹

De perceptie van het relatieve aandeel asielzoekers dat Nederland opvangt is sterk gekleurd door politieke voorkeur. Circa driekwart van de PVV- (78%) en BBB-kiezers (72%) gelooft dat Nederland meer asielzoekers opvangt dan andere EU-landen. Ook onder andere rechtse partijen (en SP) denkt de meerderheid dat. Linkse en progressieve kiezers denken juist relatief vaak dat Nederland evenveel of juist minder asielzoekers opvangt.

Tabel 5.4: Vangt Nederland volgens u (naar verhouding) meer of minder asielzoekers op dan andere EU-landen?

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
(Veel) meer	50%	20%	62%	53%	27%	17%	63%	22%	78%	52%	26%	72%	59%
Ongeveer even veel	19%	29%	19%	24%	36%	21%	12%	34%	8%	24%	34%	6%	17%
(Veel) minder	11%	31%	7%	4%	24%	13%	5%	14%	3%	10%	20%	11%	8%
Weet niet	20%	20%	12%	19%	13%	48%	20%	30%	11%	13%	20%	11%	16%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

¹⁹ Zie: [Latest Asylum Trends 2023 – Annual Analysis | European Union Agency for Asylum \(europa.eu\)](https://europeanunion.europa.eu/publications-and-events/latest-asylum-trends-2023-annual-analysis)

Strengere grensbewaking en migratiedeals voor meesten acceptabel

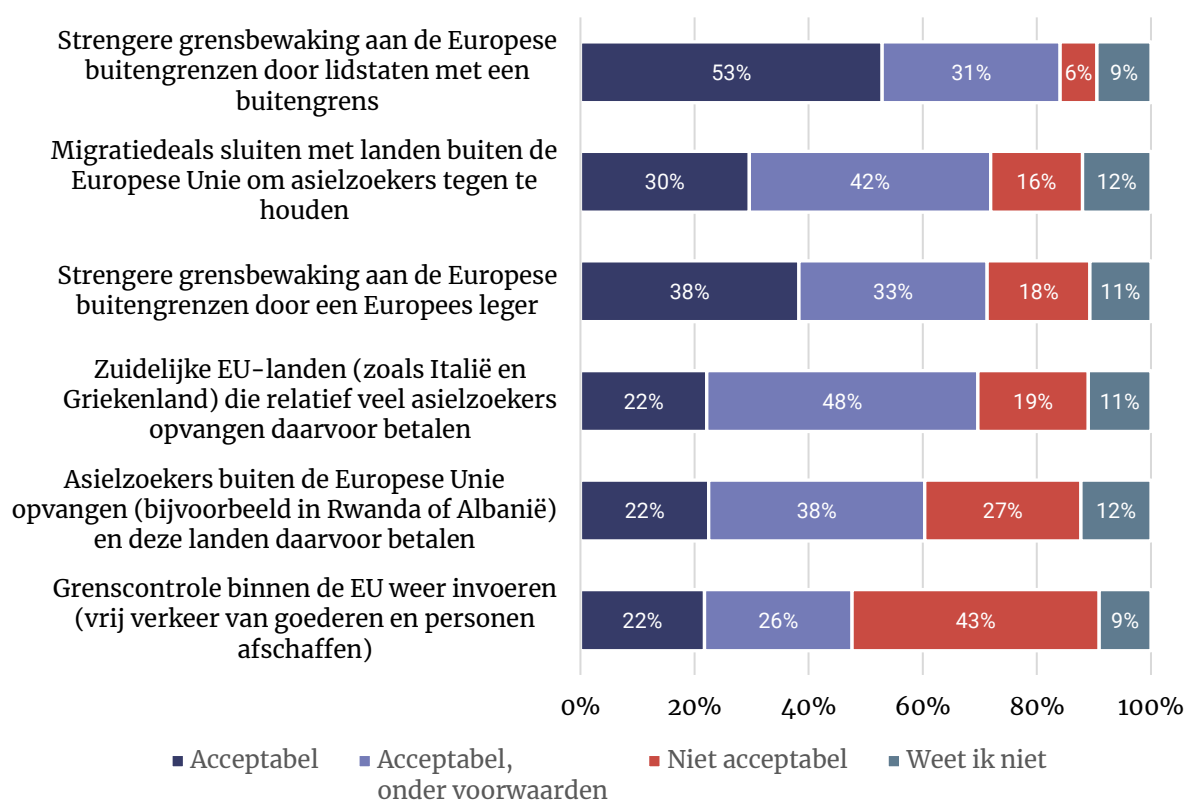
We legden respondenten een aantal mogelijke manieren om asielmigratie te verminderen voor en vroegen hen of zij deze plannen acceptabel vinden. Het meest geaccepteerd is het idee om EU-lidstaten met een buitengrens strengere grensbewaking te laten organiseren: 53 procent vindt dit acceptabel, nog eens 31 procent vindt het acceptabel onder voorwaarden. Slechts 6 procent van alle Nederlandse kiezers vindt dit niet acceptabel. Welke voorwaarden Nederlanders stellen bij de plannen hebben we in dit onderzoek niet gevraagd.

Ook het sluiten van migratiedeals met niet-EU-landen, strengere buitengrensbewaking door een Europees leger, het betalen van EU-landen die relatief veel asielzoekers opvangen en het opvangen van asielzoekers buiten de EU (bijvoorbeeld in Rwanda of Albanië) vindt de meerderheid ten minste ‘onder voorwaarden’ acceptabel.

Voor het (her)invoeren van grenscontroles is relatief de minste steun. Circa een vijfde (22%) ziet dat wel zitten, een kwart (26%) wil het wel onder voorwaarden. Een aanzienlijk groter deel (43%) vindt dit niet acceptabel.

Figuur 5.8: Hieronder staat een aantal mogelijke manieren om asielmigratie, waaronder de komst van vluchtelingen, te verminderen. Kunt u aangeven in hoeverre u onderstaande plannen acceptabel vindt?

Basis: allen (n = 2.205).

Nederlanders die willen dat de EU meer doet om immigratie te verminderen (68% van allen, zie figuur 5.1), vinden de voorgestelde plannen – logischerwijs – ook vaker acceptabel dan degenen die *niet* meer inzet op immigratiebeperking willen.

Het verschil is met name groot als het gaat om grensbewaking door een Europees leger. Ruim de helft van degenen die meer inzet op immigratiebeperking willen, vindt dit een acceptabel plan om dat te bereiken (54%). Onder degenen die *niet* willen dat de EU meer doet aan immigratiebeperking, is dat 15 procent.

Het enige plan waar we een dergelijk verschil niet zien, is het idee om zuidelijke EU-landen die relatief veel asielzoekers opvangen daarvoor te betalen. Dat vindt circa een kwart acceptabel, ongeacht of men meer EU-inzet wil op immigratiebeperking of niet.

Asielbeperkende plannen ook voor linkse kiezers acceptabel, onder voorwaarden

Ook voor linkse en progressieve kiezers zijn de voorgelegde asielbeperkende maatregelen acceptabel, zij het 'onder voorwaarden'. Zo vindt de ruime meerderheid van de GroenLinks-PvdA-kiezers het aanvaardbaar om EU-landen te betalen voor opvang (31% acceptabel, 55% onder voorwaarden), lidstaten met een buitengrens strengere grensbewaking te laten organiseren (24% acceptabel, 48% onder voorwaarden) en migratiedeals met landen buiten de EU te sluiten (14% acceptabel, 47% onder voorwaarden).

Grenscontroles binnen de EU weer invoeren gaan de meeste linkse en progressieve kiezers te ver. Onder rechts-conservatieve kiezers vindt de meerderheid dit wel acceptabel, ten minste onder voorwaarden. Zo vindt 47 procent van de PVV'ers dit acceptabel (nog eens 29% onder voorwaarden). Bij BBB gaat het om een derde (en 21% onder voorwaarden).

Tabel 5.5: Plannen om asielmigratie te verminderen, naar huidige EP-partijvoorkeur

'Hieronder staan een aantal mogelijke manieren om asielmigratie, waaronder de komst van vluchtelingen, te verminderen. Kunt u aangeven in hoeverre u onderstaande plannen acceptabel vindt?'

Basis: allen (n = 2.205). Getoond in tabel: alleen % acceptabel + acceptabel onder voorwaarden.

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Grensbewaking door landen met buitengrens	84	72	91	87	87	82	91	73	93	84	88	98	96
Migratiedeals met niet EU-landen	72	61	84	72	79	55	66	52	83	78	73	85	78
Grensbewaking door Europees leger	71	51	80	64	67	59	63	58	86	72	79	88	85
EU-landen met veel opvang betalen	70	86	80	71	90	83	69	81	58	80	90	64	86
Asielzoekers buiten EU opvangen	60	49	74	61	60	42	59	43	75	53	46	79	66
Grenscontrole binnen EU invoeren	48	22	46	50	10	36	68	18	76	46	16	71	60

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

5.3.1 Dilemma's

Helft wil grenscontroles, steun neemt af als producten duurder worden

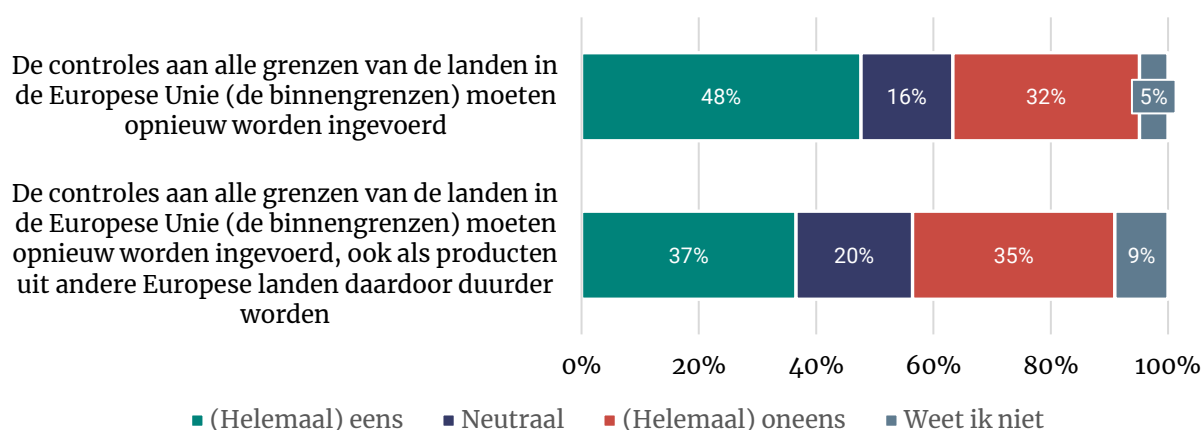
Over asielmigratie legden we een tweetal stellingen in split-run voor, waarbij een stelling zonder en een stelling met expliciet dilemma over een beleidsvoorstel werd voorgelegd.

In figuur 5.8 zagen we al dat 48 procent van de Nederlanders het acceptabel of onder voorwaarden acceptabel vindt om grenscontroles binnen de EU in te voeren om asielmigratie te beperken (43% vindt dit niet acceptabel). Deze maatregel legden we ook voor in de vorm van een stelling: 'De controles aan alle grenzen van de landen in de Europese Unie (de binnengrenzen) moeten opnieuw worden ingevoerd'. Ook hier zien we dat 48 procent het eens is met de stelling.

Echter, door de toevoeging '...ook als producten uit andere Europese landen daardoor duurder worden' neemt de steun voor de stelling af: als we het dilemma expliciet maken, vindt nog 37 procent dat grenscontroles opnieuw ingevoerd moeten worden. Het aandeel neutraal en oneens nemen beiden iets toe.

Figuur 5.9: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Kiezers van de PVV staan in ruime meerderheid achter het idee om opnieuw grenscontroles in te voeren aan binnengrenzen in de EU. Met de 'basisstelling' is 84 procent van hen het eens. Met de toevoeging dat producten daardoor duurder worden, neemt dat af naar 64 procent – een flinke afname, maar nog steeds een meerderheid.

Circa vier op de tien VVD-kiezers staan achter het herinvoeren van grenscontroles (42% eens), dat verandert niet significant als duidelijk wordt gemaakt dat producten daardoor duurder worden (45%). Onder kiezers van GroenLinks-PvdA is de steun voor dit plan laag, en die blijft ook laag (16% naar 14%).²⁰

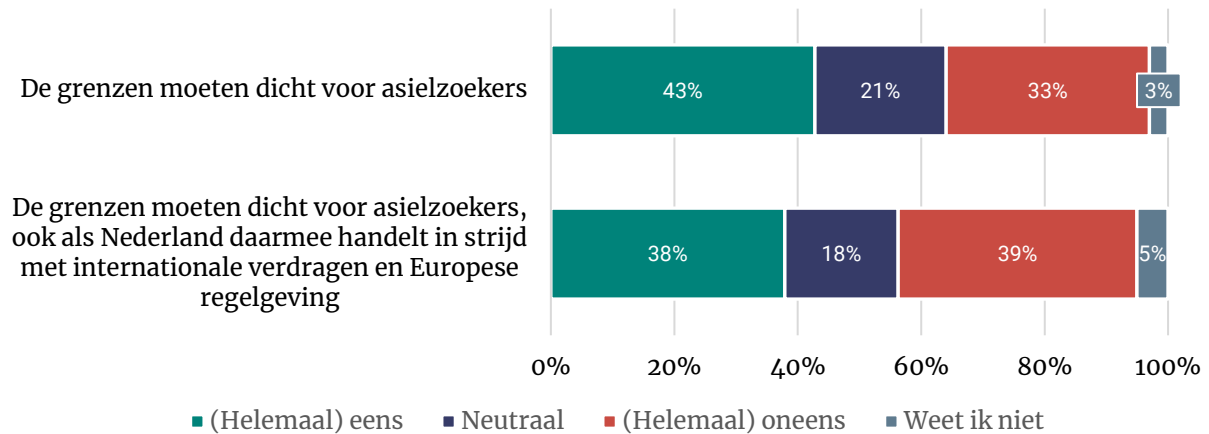
²⁰ Voor de andere partijen zijn, vanwege het gebruik van de split-run, niet voldoende waarnemingen om er specifieke uitspraken over te doen.

Vier op tien: grenzen sluiten, tegen internationale regelgeving in

Ruim vier op de tien Nederlanders (43%) vinden dat de grenzen dicht moeten voor asielzoekers (33% vindt dat niet, 21% is neutraal). Als we aan de stelling toevoegen dat dit in strijd is met internationale verdragen en Europese regelgeving, neemt de steun voor dit idee licht af. Maar 38 procent wil nog steeds de grenzen sluiten (39% wil dat niet).

Figuur 5.10: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Bij kiezers van vrijwel alle partijen zien we dat het aandeel dat het eens is met de stelling afneemt zodra we toevoegen dat het sluiten van de grenzen in strijd met internationale en Europese regels is. Bij SGP (50% naar 38% eens) en CDA (35% naar 24%) zien we dat negatieve effect relatief het sterkst.

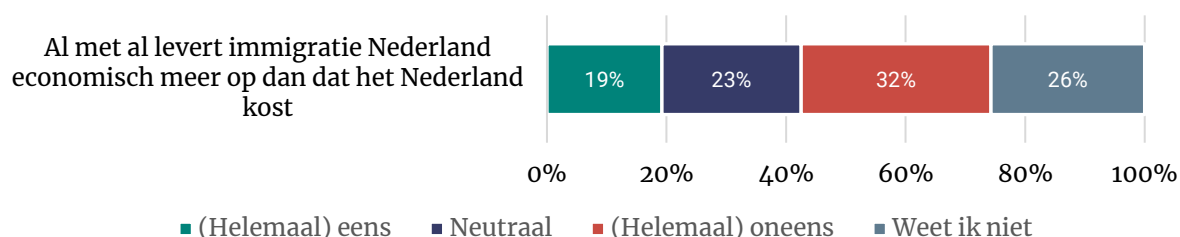
5.4 Arbeids- en kennismigratie

Weinigen zien economisch voordeel van immigratie

Nederlanders zijn weinig positief over de economisch meerwaarde van immigratie. Een op vijf is het eens met de stelling 'Al met al levert immigratie Nederland economisch meer op dan dat het Nederland kost'. Vaker is men het daar niet mee eens (32%). Een flink deel (26%) kan dit niet beoordelen.

Figuur 5.11: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (n = 2.205).

Vooraf linkse en progressieve kiezers zien economische meerwaarde van immigratie. Bij D66 (56%) en Volt (54%) gaat het als enige partijen om een meerderheid van de kiezers. Bij andere partijen zijn de meningen verdeeld (VVD, SP), staat een flink deel van de kiezers neutraal tegenover de stelling (CDA, NSC) of kan het grootste deel er geen mening over vormen (CU, SGP).

Kiezers van de PVV (64% oneens) en BBB (60% oneens) vinden duidelijk niet dat immigratie economisch meer oplevert dan het kost. Voor BBB – met haar achterban in sectoren die voor een flink deel afhankelijk zijn van arbeidsmigranten, zoals de tuinbouw – is dat opvallend.

Tabel 5.6: 'Al met al levert immigratie Nederland economisch meer op dan dat het Nederland kost'

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
Eens	19%	40%	21%	14%	56%	11%	5%	36%	9%	28%	54%	3%	15%
Neutraal	23%	21%	31%	42%	15%	33%	17%	22%	16%	27%	15%	20%	36%
Oneens	32%	10%	31%	11%	10%	11%	41%	19%	64%	30%	13%	60%	23%
Weet ik niet	26%	29%	16%	33%	19%	45%	37%	23%	10%	15%	18%	17%	27%

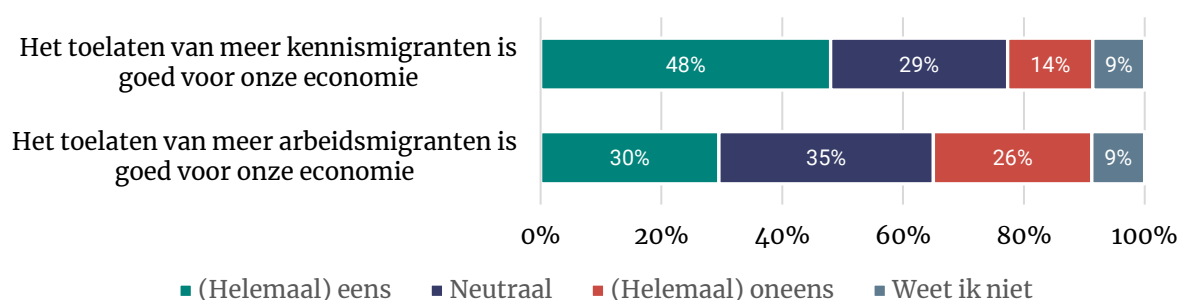
*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

'Kennismigratie beter voor economie dan arbeidsmigratie'

Waar algemeen gesproken slechts een klein deel de economische meerwaarde van immigratie ziet (figuur 5.11), zien we wel duidelijke verschillen in de kijk op kennismigratie en arbeidsmigratie. Bijna de helft van de Nederlanders (48%) vindt dat het toelaten van meer kennismigranten goed is voor de economie (14% vindt dat niet). Daarentegen vindt 30 procent het toelaten van meer arbeidsmigranten een goed idee (26% vindt dat niet). De meerderheid ziet dus wel meerwaarde in het toelaten van kennismigranten, maar over arbeidsmigratie is men verdeeld.

Figuur 5.12: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Voor kiezers van alle partijen geldt dat zij (iets) vaker vinden dat het toelaten van meer kennismigranten goed vinden voor de economie, dan dat zij dat vinden van arbeidsmigranten. Het verschil tussen de twee typen migranten het grootst is bij kiezers van NSC: 20 procent van hen vindt dat arbeidsmigratie goed is voor de economie, terwijl 64 procent dat vindt van kennismigratie.

PVV-kiezers zien relatief weinig economisch voordeel van kennismigratie (35% eens met de stelling), maar wel vaker dan bij arbeidsmigratie (20%).

5.4.1 Kennismigratie

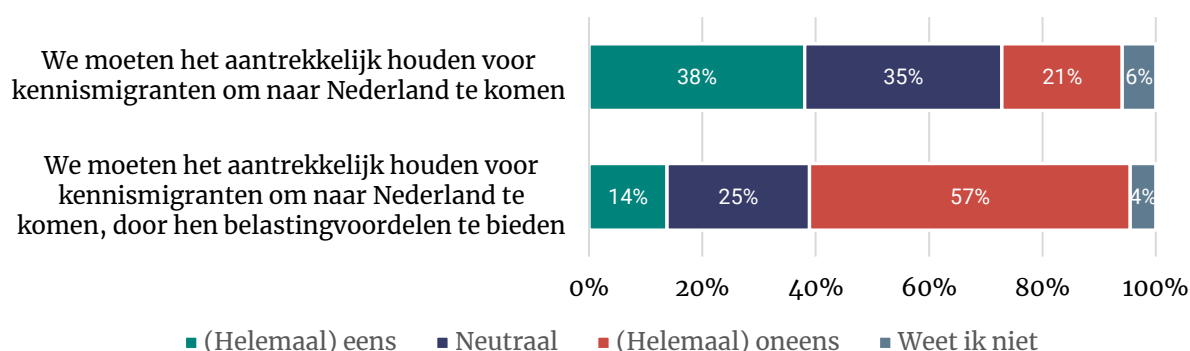
'Nederland aantrekkelijk houden voor kennismigranten, maar niet met belastingvoordelen'

Bijna vier op tien (38%) vinden dat we het aantrekkelijk moeten houden voor kennismigranten om naar Nederland te komen. Een vergelijkbaar aandeel staat daar neutraal tegenover, een vijfde (21%) is het hiermee oneens.

Voegen we echter toe aan de stelling dat die aantrekkelijkheid geboden wordt 'door hen belastingvoordelen te bieden', dan neemt de steun opeens flink af. Nu vindt slechts 14 procent dat we het aantrekkelijk moeten houden voor kennismigranten om naar Nederland te komen en is 57 procent het oneens met de stelling.

Figuur 5.13: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

De grootste voorstanders van het binnenhalen van kennismigranten worden ook het sterkst afgeschrikt door de belastingvoordelen. Vooral bij kiezers van GroenLinks-PvdA is het verschil tussen de twee stellingen groot. Waar 55 procent van de GroenLinks-PvdA'ers in het algemeen vindt dat Nederland aantrekkelijk moet blijven voor kennismigranten, neemt dat af naar 14 procent als we specificeren dat dat gebeurt door middel van belastingvoordelen – hetzelfde draagvlak als onder PVV'ers.

Tabel 5.7: We moeten het aantrekkelijk houden voor kennismigranten om naar Nederland te komen (...door hen belastingvoordelen te bieden)

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101). Naar huidige EP-partijvoorkeur. Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50.

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
...aantrekkelijk houden	38%	55%	58%	23%
...aantrekkelijk houden, door belastingvoordelen	14%	14%	31%	14%

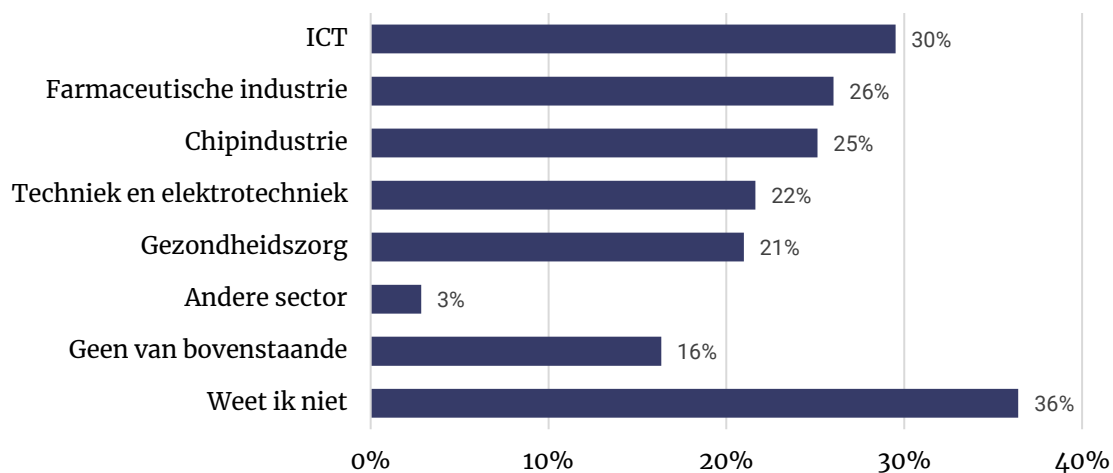
Voorstanders verminderen kennismigratie: 'vooral verminderen in ICT, farmacie, chipindustrie'

Eerder zagen we dat 26 procent van de Nederlanders wil dat de Europese Unie meer doet om kennismigratie naar en binnen de EU te verminderen (zie figuur 5.3). Deze groep legden we voor: 'In sommige sectoren in Nederland bestaat een groot gedeelte van de werknemers uit kennismigranten.' Vervolgens vroegen we in welke sectoren wat hen betreft het aantal kennismigranten vooral verminderd zou moeten worden.

Een groot deel (36%) heeft geen antwoord op de vraag of geeft aan dat wat hen betreft, geen van de voorgelegde sectoren het aantal kennismigranten zou moeten verminderen (16%). Degenen die wel een keuze maken, willen vooral het aantal kennismigranten in de ICT verminderen (30%). Daarna volgen de farmaceutische (26%) en chip-industrie (25%). De gezondheidszorg wordt het minst aangevinkt (21%), maar de verschillen tussen sectoren zijn niet groot.

Figuur 5.14: In welke van onderstaande sectoren zou het aantal kennismigranten met name verminderd moeten worden, wat u betreft?

Basis: vindt dat EU (veel) meer moet doen om kennismigratie te beperken (n = 581).

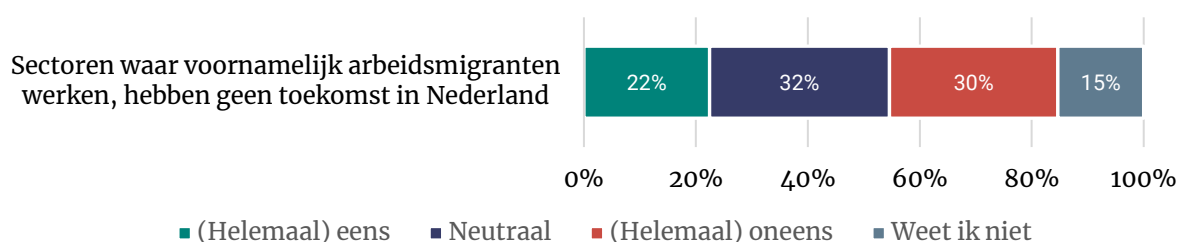
5.4.2 Arbeidsmigratie

'Arbeidsmigranten blijven nodig, vooral in de land- en tuinbouw'

Over de toekomst van sectoren die afhankelijk zijn van arbeidsmigratie, zijn Nederlanders relatief verdeeld. Eén op vijf (22%) is het eens met de stelling 'Sectoren waar voornamelijk arbeidsmigranten werken, hebben geen toekomst in Nederland'. Een groter deel is het daar niet mee eens (30%), of staat er neutraal tegenover (32%). Opvallend is dat we hier geen significante verschillen tussen partijen zien.

Figuur 5.15: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (n = 2.205).

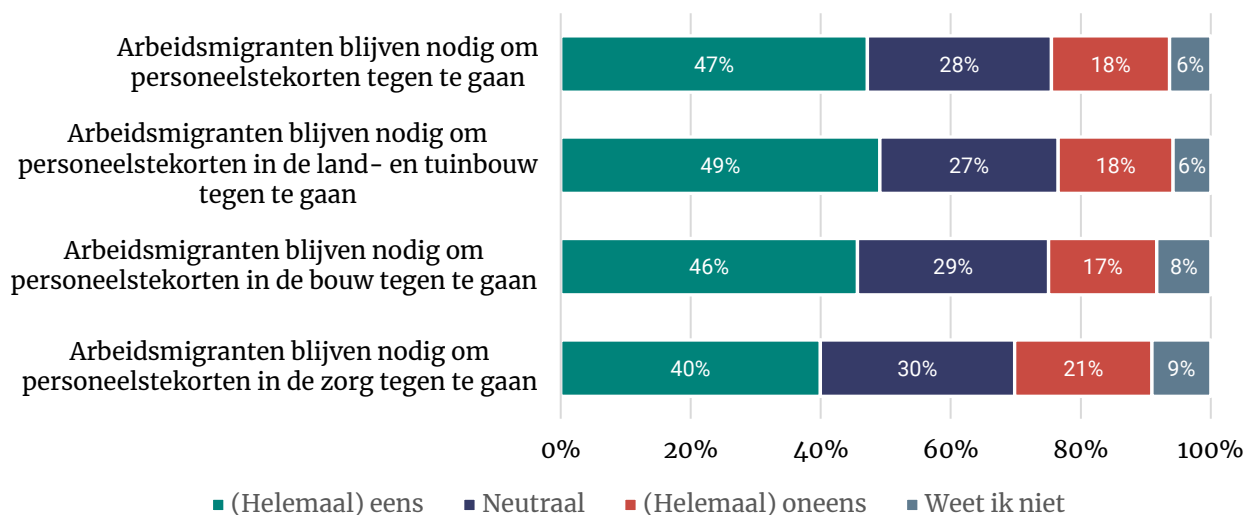

De helft (47%) is het eens met de stelling 'Arbeidsmigranten blijven nodig om personeelstekorten tegen te gaan'. Om te onderzoeken of de houding van Nederlanders ten opzichte van arbeidsmigranten verschilt naar sector waarin zij werkzaam zijn, legden we naast deze algemene stelling nog drie versies voor, die specifiek betrekking hebben op land- en tuinbouw, de bouw en de zorg. Respondenten kregen willekeurig één van de vier stellingen.

Hiermee zien we dat Nederlanders arbeidsmigranten vooral nodig achten in de land- en tuinbouw (49%) en de bouw (46%), en in iets mindere mate in de zorg (40%).

Figuur 5.16: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (split-run: tussen n = 517 en n = 582 etc.)

Voorstanders verminderen arbeidsmigratie: 'vooral minder in logistiek en vleesindustrie'

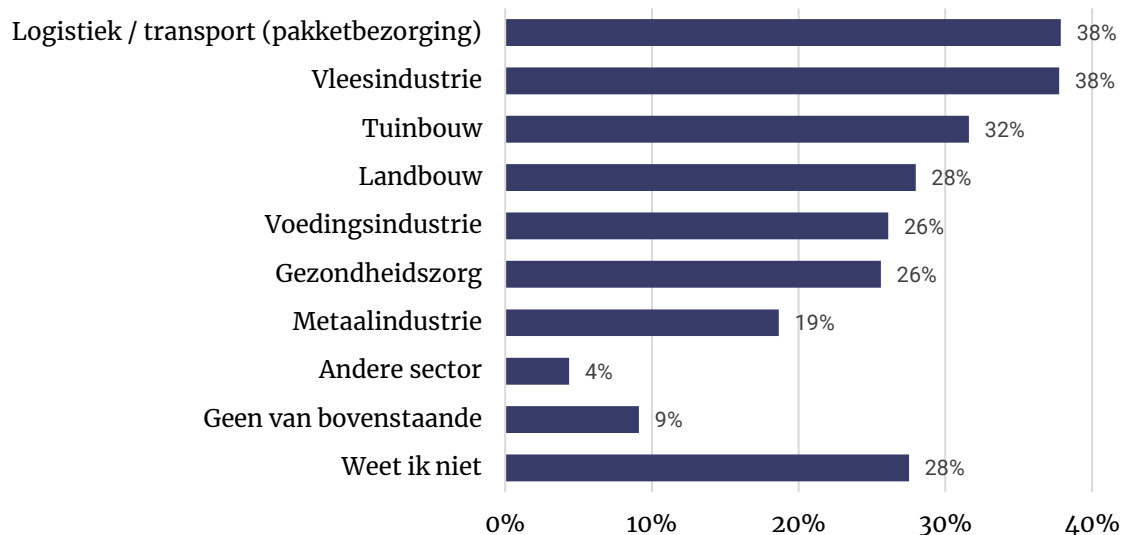
We zagen eerder dat een derde van de Nederlanders (34%) wil dat de EU meer doet om arbeidsmigratie binnen en naar de EU te verminderen (zie figuur 5.3). Deze groep legden we – net als bij kennismigratie – voor dat in sommige sectoren in Nederland een groot gedeelte van de werknemers uit arbeidsmigranten bestaat, en we vroegen hen in welke sectoren het aantal arbeidsmigranten verminderd zou moeten worden.

Net als bij kennismigratie moeten veel respondenten het antwoord schuldig blijven (28%) of geven zij aan dat geen van de voorgelegde sectoren het aantal arbeidsmigranten moet verminderen. Degenen die wel een keuze maken, kiezen met name voor de logistiek- en transportsector (38%) en de vleesindustrie (32%).

Hoewel figuur 5.16 liet zien dat men vaker verwacht dat arbeidsmigranten nog nodig blijven om personeelstekorten in de land- en tuinbouw tegen te gaan dan in de zorg, kiest men er wel iets vaker voor om het aantal arbeidsmigranten in deze sectoren te verminderen (tuinbouw: 32%, landbouw: 28%) dan in de zorg (26%). De verschillen zijn echter klein.

Figuur 5.17: In welke van onderstaande sectoren zou het aantal arbeidsmigranten met name verminderd moeten worden, wat u betreft?

Basis: vindt dat EU (veel) meer moet doen om arbeidsmigratie te beperken (n = 762).

5.4.3 Dilemma's

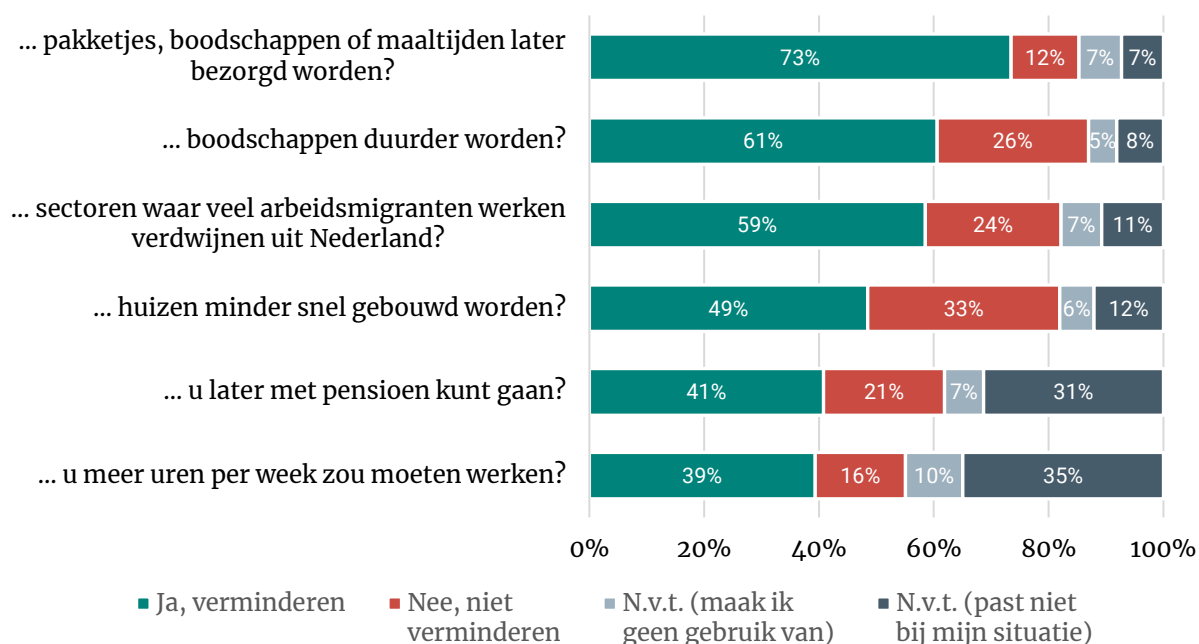
Wooncrisis zorgt voor sterk dilemma op arbeidsmigratie

Aan de groep die meer Europese inzet op het verminderen van arbeidsmigratie wil (34% van het totaal) legden we ook een aantal dilemma's voor. Hoe denken zij over het verminderen van arbeidsmigranten in Nederland als een aantal nadelen – persoonlijk en voor Nederland – expliciet wordt gemaakt?

Over het algemeen zien we: ook als er een expliciet nadeel aan verbonden is, wil men vaker wél dan niet (nog steeds) arbeidsmigratie verminderen. Het minste effect heeft het gevolg dat pakketjes, boodschappen of maaltijden mogelijk later bezorgd worden: 73 procent wil dan nog steeds arbeidsmigratie verminderen (omgerekend: 24% van de totale bevolking is voorstander van inperking bij deze consequentie). Met de toevoeging dat huizen dan minder snel gebouwd worden, zien we juist een relatief groot aandeel dat van mening veranderd: 33 procent zegt in dat geval arbeidsmigratie toch *niet* te willen verminderen.

Figuur 5.18: Bent u ook voorstander van het verminderen van het aantal arbeidsmigranten als dat in Nederland betekent dat...

Basis: vindt dat EU (veel) meer moet doen om arbeidsmigratie te beperken (n = 762).

Opvallend is dat bij de gevolgen dat men later met pensioen zou kunnen gaan en meer uren per week zou moeten werken, het aandeel 'niet van toepassing' relatief groot is. Het is niet zo dat mensen die hier kiezen voor 'n.v.t.', niet werken – zo zegt ook circa één op vijf van degenen die werkzaam zijn in loondienst dat meer uren gaan werken niet van toepassing is omdat het niet past bij hun situatie. Waarschijnlijk zien we hier dus ook dat een deel van de respondenten voor zichzelf moeilijk dit gevolg kan voorstellen.

5.5 Samenvatting en analyse

Hoe denken kiezers over asiel en migratie?

Op het gebied van migratie bestaat er brede overeenstemming dat er meer moet gebeuren om migratie in te perken. Dat zagen we eind vorig jaar al op nationaal niveau, in eerder onderzoek van Ipsos I&O i.o.v. de Volkskrant,²¹ maar uit dit onderzoek blijkt dat ook twee derde van de Nederlanders vindt dat de EU meer moet doen om immigratie naar (en binnen) Europa in te perken. Zoomen we in, dan zien we wel dat dit met name gaat om de komst van asielzoekers uit veilige landen (68% wil dat de EU meer doet om dit type migratie te beperken) en gezinsmigratie (46%). Het tegengaan van de komst van andere typen migranten – vluchtelingen, arbeidsmigranten, buitenlandse studenten, kennismigranten – krijgt beduidend minder prioriteit. Nederlanders zien asielmigratie vrijwel net zo vaak wel (39%) als niet (32%) als een morele plicht en verschillende plannen om asielmigratie in te perken worden dan ook door een brede groep acceptabel geacht. Strengere grensbewaking aan de buitengrenzen van de EU vinden de meesten aanvaardbaar en ook migratiedeals met landen buiten de EU zijn voor de meesten acceptabel (zij het onder voorwaarden).

Van de economische meerwaarde van migratie zijn de meeste kiezers niet overtuigd (19% wel). Maar ook hier is het belangrijk onderscheid te maken tussen typen migratie. Nederlanders zien vaker de economische voordelen van kennis- dan arbeidsmigratie. Maar de meesten zijn niet klaar om afscheid te nemen van sectoren waar voornamelijk arbeidsmigranten werken. De helft denkt dat arbeidsmigranten nodig blijven om personeelstekorten tegen te gaan – vooral in de land- en tuinbouw, en in mindere mate in de zorg.

De vier kiezersgroepen

Zoals gezegd is er veel overeenstemming over het idee dat immigratie (op Europees niveau) ingeperkt moet worden. Dat dat vooral moet gaan over de inperking van asielmigratie, vinden ook alle vier kiezersgroepen die we in dit onderzoek onderscheiden – de progressieve eurofiel, tevreden europagmaticus, gematigde euroscepticus en conservatieve eurofoob. Er zijn echter verschillen tussen de groepen. Voor de gematigde eurosceptici en de conservatieve eurofoben is niet alleen asielmigratie, maar ook gezinsmigratie een doorn in het oog. Dat zien we niet bij de progressieve eurofielen en de tevreden europagmatici.

Conservatieve eurofoben denken veruit het meest negatief over migratie en asiel. Driekwart van hen ziet niet de economische meerwaarde van migratie. In hun perceptie vangt Nederland veel meer asielzoekers op dan andere landen²² en ze staan achter vrijwel alle plannen om asielmigratie naar Europa te verminderen – ook het herinvoeren van grenscontroles. Ook staan zij minder open voor arbeids- en kennismigratie. Gematigde eurosceptici zijn iets minder eensgezind over migratiebeperkende maatregelen, maar ook in deze groep is de meerderheid bereid om opnieuw grenscontroles in de voeren en de grenzen helemaal dicht te doen voor asielzoekers, ook als Nederland daarmee handelt in strijd met internationale regelgeving.

²¹ Zie: *Consensus over terugdringen immigratie, verdeeldheid over opvang (deel II) - Ipsos I&O (ioresearch.nl)*

²² In werkelijkheid bevindt Nederland zich in de Europese middenmoot.

Tevreden europragmatici willen ook immigratie inperken, maar gaan daar duidelijk minder ver in. Zij vinden – net als de progressieve eurofielen – vaak wel dat asielopvang een morele plicht is. Ook zien zij kennismigratie, en in mindere mate ook arbeidsmigratie, als pluspunt voor de economie, of zij staan neutraal tegenover de economische meerwaarde van immigratie. De grenzen dicht, dat gaat deze groep te ver. Dat geldt voor de progressieve eurofielen uiteraard ook, in nog sterkere mate.

Hoe gaan kiezers om met dilemma's?

Als het gaat om migratie, dan zien we dat een relatief 'abstract' dilemma weinig verschil in meningen teweeg brengt; 43 procent vindt dat de grenzen dicht moeten voor asielzoekers en als we daaraan toevoegen dat 'dit in strijd is met internationale en Europese regelgeving', neemt dat amper af (dan: 38% eens).

Gaat het om gevolgen die Nederlanders potentieel persoonlijk raken, zien we een groter effect. Zo neemt de steun voor het herinvoeren van grenscontroles met elf procentpunt af als we zeggen dat producten daardoor duurder kunnen worden. Ook zien we dat tussen de 12 en 33 procent van degenen die graag arbeidsmigratie wil verminderen, zijn of haar mening verandert als de mogelijke gevolgen – bijvoorbeeld duurdere boodschappen, langer doorwerken – duidelijk worden. Maar een groter deel verandert niet van mening en neemt de negatieve gevolgen voor lief.

6 Landbouw, natuur en klimaat

6.1 Zorgen en prioriteiten voor de Europese landbouw

Nog voor respondenten uiteenlopende vragen voorgelegd kregen over de huidige staat van de landbouw, het klimaat en de natuur in Europa, kregen ze de vraag hoe ze denken over landbouw in de Europese Unie. Uit de gegeven antwoorden blijkt dat de meningen daarover verschillen, met een groep Nederlanders die erg positief kijkt naar landbouw in de EU en een groep die er juist erg negatief naar kijkt.

Zo halen sommigen het belang van de landbouwsector aan. Deze is modern en noodzakelijk voor onze dagelijkse voedselbehoeften. Daarbij is het van belang dat we als Europese Unie zelfvoorzienend zijn voor voedsel. Dan zijn we bij internationale conflicten minder afhankelijk van niet-Europese landen.

“De beste en modernste ter wereld en absoluut noodzakelijk om de bevolking te kunnen voeden.”
– Heeft nu voorkeur voor PVV

“Noodzakelijk voor onze dagelijkse voedselbehoeften, maar heeft ook Europese regulering nodig.”
– Heeft nu voorkeur voor VVD

“Landbouw is essentieel voor het kunnen voorzien in de eigen Europese voedselvoorziening.”
– Heeft nu voorkeur voor Volt

Toch zijn er zorgen over hoe de EU omgaat met haar boeren. Sommige Nederlanders hebben namelijk het gevoel dat het de landbouwsector lastig wordt gemaakt door de regeldruk vanuit Brussel, waaronder de stikstofregels. Hierdoor staat de toekomst van de sector volgens sommigen onder druk.

“Landbouw wordt door EU kapot gemaakt.”
– Heeft nu voorkeur voor VVD

“Er zijn veel te veel regeltjes die onze landbouw kapot maken.”
– Heeft nu voorkeur voor PVV

“Belachelijk idee, die stikstofuitstoot. Maar wel een enorme reden om de landbouw om zeep te helpen.”
– Heeft nu voorkeur voor SGP

Deze regeldruk wordt niet door iedereen als negatief ervaren. Meer klimaatbewuste kiezers vinden de regels juist van belang om de landbouw te verduurzamen en de stikstofuitstoot te verminderen. Ook kan regelgeving, in hun ogen, ervoor zorgen dat er meer geproduceerd wordt naar vraag, in plaats van export.

“Goed dat de EU probeert stikstof uitstoot te verminderen en ik vind dat de Nederlandse boeren zich daaraan moeten houden.”

– Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

“Landbouw heeft regels nodig t.a.v. bestrijdingsmiddelen en stikstofuitstoot. Er moeten duidelijke afspraken komen over welke middelen er wel of niet gebruikt mogen worden in alle landen van de unie.”

– Heeft nu voorkeur voor NSC

“Moet op Europees niveau aangepast worden om zich toe te spitsen op voedselvoorziening binnen de EU, i.p.v. een economisch model dat vooral op export geënt is.”

– Zou nu blanco stemmen

Want verduurzamen moet de landbouw in de ogen van sommige Nederlanders. Dit kan bijvoorbeeld door zich meer toe te leggen op biologische landbouw of door meer aandacht te hebben voor natuur en klimaat. Het inkrimpen van de veestapel wordt door enkelen genoemd als mogelijkheid.

“De vervuilende landbouw moet verminderd worden. We wachten al heel lang op een overgang naar biologische landbouw.”

– Heeft nu voorkeur voor SP

“De landbouw moet kleinschaliger en met meer aandacht voor natuur en klimaat.”

– Heeft nu voorkeur voor PvdD

“Zo veel mogelijk zelfvoorzienend qua producten, dus ook minder uitvoer. Veestapel 90% verminderen.”

– Heeft nu voorkeur voor GL-PvdA

Dan zijn er nog Nederlanders die om andere redenen kritisch naar de sector kijken. Zo vinden enkelen dat de grond beter gebruikt kan worden, bijvoorbeeld voor woningen. Anderen noemen de landbouwsubsidies die – in hun ogen – te hoog zijn.

“In Nederland zijn de grenzen van de boerensector bereikt. Sanering is om milieuredenen onvermijdelijk. De grond is nodig voor woningbouw. Het lijkt mij dat er in veel andere landen meer ruimte is.”

– Heeft nu voorkeur voor VVD

“Neemt te veel grond in beslag. Stoppen met intensieve veehouderij.”

– Heeft nu voorkeur voor NSC

“Er wordt te veel subsidie gegeven aan landbouw sector, met name aan grote bedrijven.”

– Heeft nu voorkeur voor CU

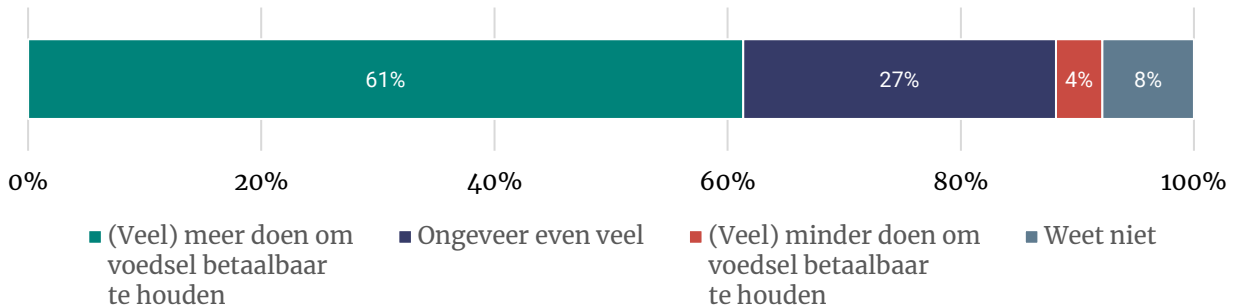
6.2 Voedselvoorziening in de EU

Ook omtrent de beschikbaarheid van voedsel moet de EU meer doen

Een meerderheid van de Nederlanders (61%) vindt dat de Europese Unie meer moet doen om voedsel betaalbaar te houden (figuur 6.1). Een kwart (27%) vindt dat de EU evenveel moet blijven doen en 4 procent vindt dat minder gedaan moet worden om voedsel betaalbaar te houden.

Figuur 6.1: En vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om voedsel in Europa betaalbaar te houden?

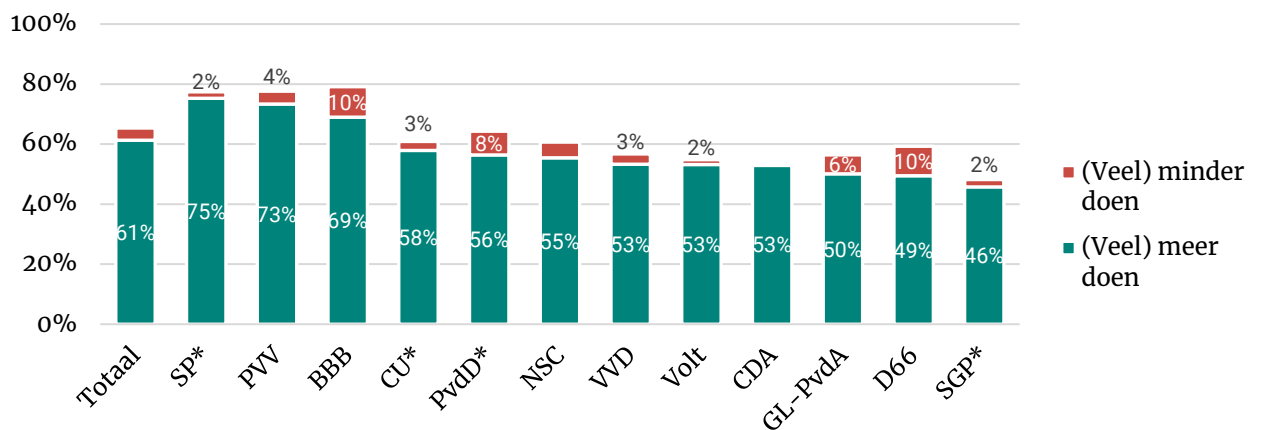
Basis: allen (n = 2.205)

Kiezers van nagenoeg alle partijen vinden dat de EU (veel) meer moet doen om voedsel betaalbaar te houden (figuur 6.2), waarbij met name kiezers van SP, PVV en BBB de betaalbaarheid van voedsel belangrijk vinden.

Figuur 6.2: En vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om voedsel in Europa betaalbaar te houden?

Naar politieke voorkeur. Getoond in figuur: percentage minder doen en meer doen (niet getoond: ongeveer evenveel doen en weet niet). Basis: allen (n = 2.205).

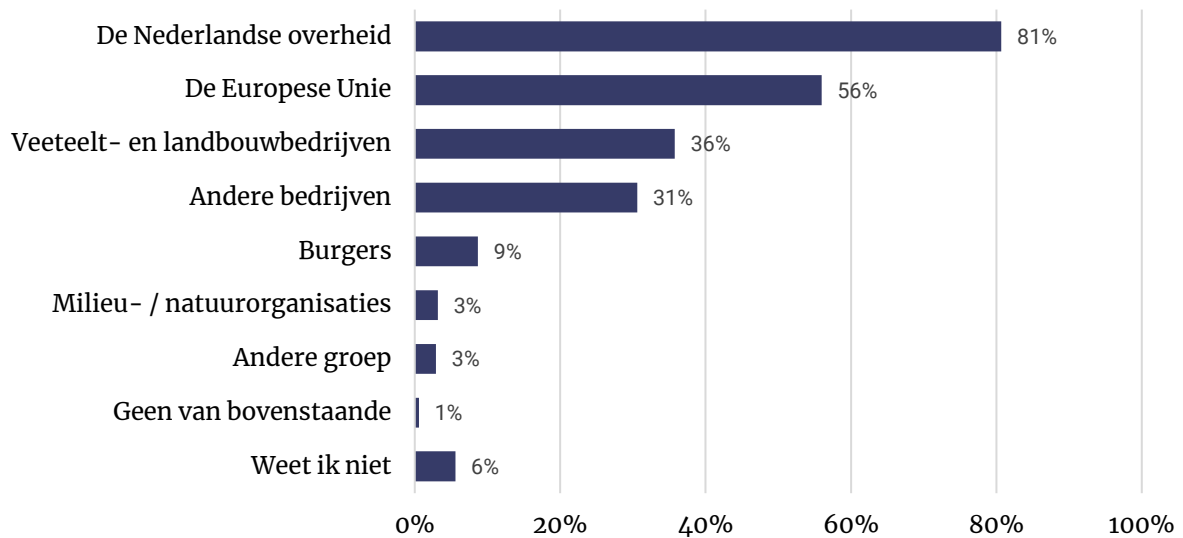
*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

(Inter)nationale overheden verantwoordelijk voor beschikbaar en betaalbaar houden voedsel

Voorals nationale en internationale overheden moeten volgens Nederlanders bijdragen aan het beschikbaar en betaalbaar houden van voedsel. Acht op tien vinden dat de Nederlandse overheid hier vooral aan moet bijdragen, op gepaste afstand gevolgd door de Europese Unie (56%) (figuur 6.3). Veeteelt- en landbouwbedrijven (36%) en andere bedrijven (31%) worden minder vaak gekozen.

Figuur 6.3: En welke groep moet volgens u vooral bijdragen aan het beschikbaar en betaalbaar houden van voedsel?

Basis: allen (n = 2.205)

Kiezers van progressieve partijen vinden vaker dat vooral de EU moet bijdragen aan het beschikbaar en betaalbaar houden van voedsel (tabel 6.1). Wat betreft de rol van andere groepen verschillen kiezersgroepen nauwelijks.

Tabel 6.1: Welke groep moet volgens u vooral bijdragen aan het beschikbaar en betaalbaar houden van voedsel?

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
Nederlandse overheid	81%	78%	76%	84%	83%	76%	84%	79%	82%	91%	85%	82%	82%
De EU	56%	70%	54%	62%	73%	56%	47%	69%	48%	65%	81%	54%	66%
Veeteelt- en landbouw- bedrijven	36%	37%	36%	41%	43%	35%	34%	27%	30%	53%	47%	39%	41%
Andere bedrijven	31%	36%	30%	30%	25%	33%	24%	44%	22%	29%	41%	33%	26%
Burgers	9%	9%	13%	6%	14%	15%	19%	6%	7%	14%	5%	13%	11%
Milieu- / natuur- organisaties	3%	3%	5%	0%	4%	4%	0%	9%	4%	2%	2%	5%	1%
Andere groep	3%	5%	1%	4%	4%	0%	0%	3%	3%	10%	0%	7%	2%
Geen van deze	1%	0%	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	2%	2%
Weet ik niet	6%	2%	5%	2%	2%	12%	5%	0%	5%	0%	0%	3%	0%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

6.2.1 Dilemma's

Voedselvoorziening mag niet ten koste gaan van natuur of economie

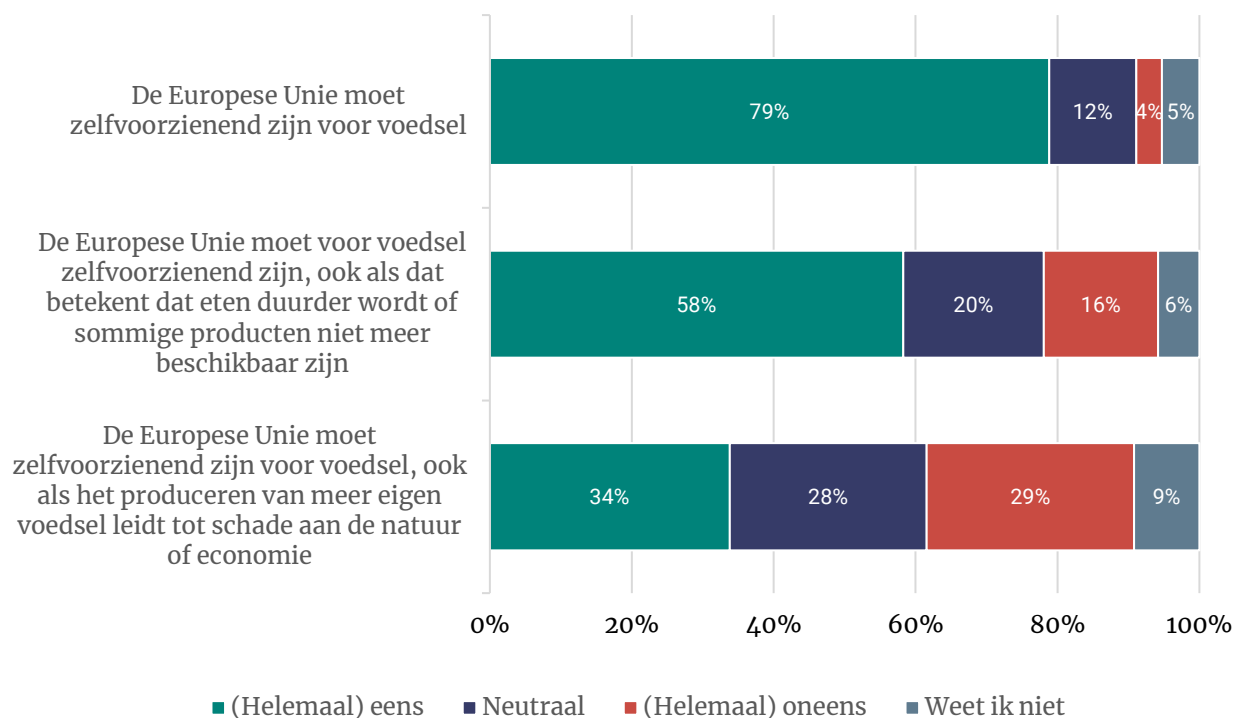
Nederlanders zien dus een rol voor de EU als het gaat om de voedselvoorziening. Maar hoe belangrijk vinden ze dat de EU hierin zelfvoorzienend is?

Acht op tien (79%) vinden dat de EU zelfvoorzienend moet zijn met betrekking tot voedsel (figuur 6.4), slechts 4 procent is het hier niet mee eens. Ook als we expliciet maken dat, doordat de EU zelfvoorzienend is voor voedsel, eten duurder wordt of sommige producten niet meer beschikbaar zijn, dan is nog steeds een meerderheid voorstander (58%). Het aandeel tegenstanders groeit wel, van 4 procent naar 16 procent.

Het draagvlak verandert nog meer, als niet de consument de gevolgen ondervindt, maar de natuur of economie. Als we expliciet maken dat het produceren van meer eigen voedsel leidt tot schade aan de natuur of economie, is nog maar een derde voorstander (34%), terwijl drie op de tien (29%) nu niet vinden dat de EU zelfvoorzienend moet zijn voor voedsel (figuur 6.4).

Figuur 6.4: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Als we de consequenties die verbonden zijn aan het zelfvoorzienend zijn van voedsel *niet* expliciet maken, is er breed draagvlak onder kiezers van zowel GroenLinks-PvdA, VVD als PVV. Echter, het draagvlak verandert fors als we vermelden dat het zelfvoorzienend zijn ten koste kan gaan van natuur of economie. Kiezers van GroenLinks-PvdA zijn nu verdeeld of zelfs tegen. Als we expliciet maken dat producten duurder worden, is er nog steeds een meerderheid voor zelfvoorzienendheid onder bijna alle kiezers, met uitzondering van PVV'ers.

Tabel 6.2: De Europese Unie moet zelfvoorzienend zijn voor voedsel.

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
Zelfvoorzienend	79%	74%	80%	83%
Zelfvoorzienend, producten duurder	58%	65%	71%	50%
Zelfvoorzienend, schade aan natuur of economie	34%	18%	48%	47%

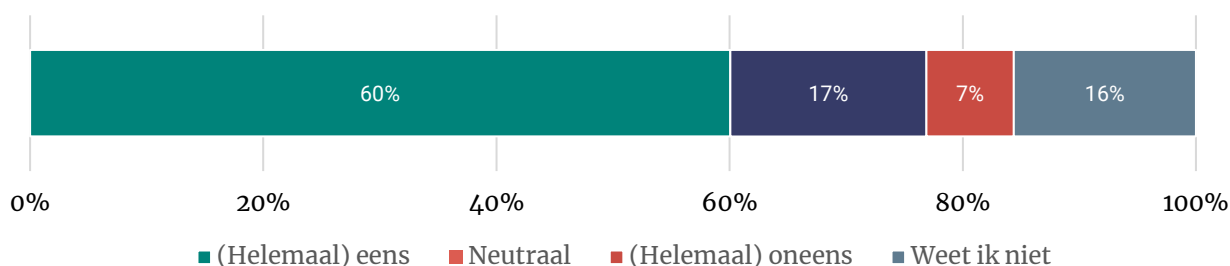
'Geen handelsverdragen met minder strenge landbouwlanden'

Nederlanders willen dus niet dat de EU onvoorwaardelijk zelfvoorzienend is op het gebied van voedsel. Nederlanders zijn ook geen voorstander van het sluiten van vrijhandelsovereenkomsten met andere landen.

Drie op de vijf Nederlanders (60%) vinden dat, om Europese boeren te beschermen, de EU geen vrijhandelsovereenkomsten moet aangaan met landen met minder strenge landbouwregels (bijvoorbeeld in Zuid-Amerika).

Figuur 6.5: Om Europese boeren te beschermen, moet de EU geen vrijhandelsovereenkomsten aangaan met landen met minder strenge landbouwregels (bijvoorbeeld in Zuid-Amerika).

Basis: allen (n = 2.205).

Over vrijhandelsovereenkomsten zien we geen grote verschillen naar politieke voorkeur. Overall is een (ruime) meerderheid voor het beschermen van de Europese boeren door geen overeenkomsten aan te gaan met landen met minder strenge landbouwregels.

Tabel 6.3: Om Europese boeren te beschermen, moet de EU geen vrijhandelsovereenkomsten aangaan met landen met minder strenge landbouwregels (bijvoorbeeld in Zuid-Amerika).

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur.

Basis: allen (split-run: n = 1.104).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	PVV
(Helemaal) eens	60%	61%	61%	65%
(Helemaal) oneens	7%	11%	10%	6%

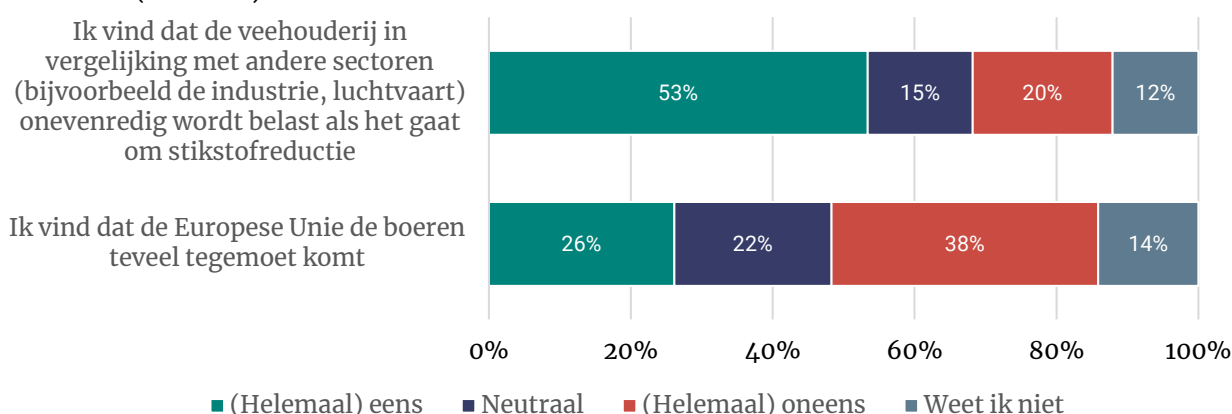
6.3 Boerenbeleid

Verdeeldheid over omgang met boeren door de EU

Nederlanders hebben niet het idee dat er momenteel goed wordt omgegaan met de boeren. Een krappe meerderheid (53%) vindt dat de veehouderij in vergelijking met andere sectoren (bijvoorbeeld de industrie, luchtvaart) onevenredig wordt belast als het gaat om stikstofreductie. Vijftien procent staat er neutraal tegenover en een vijfde (20%) is het hiermee oneens. Tegelijkertijd zijn Nederlanders verdeeld over de stelling of de Europese Unie de boeren te veel tegemoetkomt: Een kwart (26%) onderschrijft deze stelling, terwijl 38 procent het er niet mee eens is.

Figuur 6.6: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 2.205).

Het aandeel dat vindt dat de veehouderij onevenredig belast wordt, is wel iets afgenomen: in oktober 2023 vond nog 61 procent dit.²³

Waar kiezers van conservatievere partijen als BBB, SGP, ChristenUnie en PVV vaker vinden dat de veehouderij onevenredig wordt belast en minder vaak vinden dat de EU de boeren te veel tegemoetkomt, zijn kiezers van progressievere partijen (GL-PvdA, D66, PvdD, Volt en SP) grofweg de tegenovergestelde mening toegedaan.

Tabel 6.4: Stellingen over landbouw, naar politieke voorkeur

'Ik vind dat de veehouderij in vergelijking met andere sectoren (bijvoorbeeld de industrie, luchtvaart) onevenredig wordt belast als het gaat om stikstofreductie' en 'Ik vind dat de Europese Unie de boeren te veel tegemoetkomt'. Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens. Naar EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
Veehouderij onevenredig belast	53%	25%	54%	58%	28%	67%	93%	18%	69%	41%	32%	84%	52%
EU komt boeren te veel tegemoet	26%	61%	30%	13%	62%	20%	2%	68%	11%	34%	55%	6%	31%

²³ Ipsos I&O (2023), zie: "[Verminder de stikstofuitstoot maar verdeel de rekening](#)" - Ipsos I&O ([ioresearch.nl](#))

6.3.1 Dilemma's

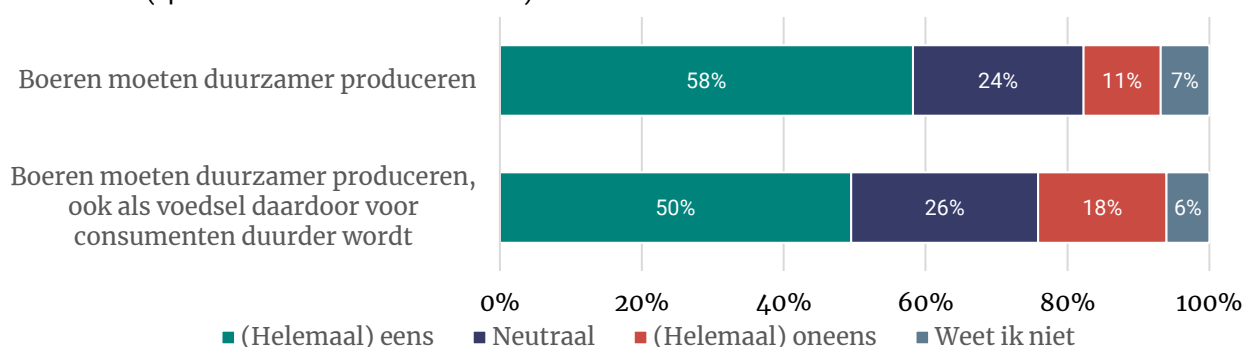
'Ook als voedsel duurder wordt, moeten boeren duurzamer produceren'

Nederlanders vinden dat boeren duurzamer moeten produceren. Zowel onvoorwaardelijk, als voorwaardelijk. Beginnende bij de laatste. Drie op de vijf Nederlanders (58%) vinden dat boeren duurzamer moeten produceren, ook als voedsel daardoor duurder wordt (figuur 6.7). Een kwart (24%) staat er neutraal in en 11 procent is het ermee oneens.

Als we expliciet maken dat het duurzamer produceren ertoe leidt dat voedsel voor consumenten duurder wordt, neemt het draagvlak af: 50 procent is nog voorstander en 18 procent is tegen. Desondanks blijft er draagvlak onder een groot deel van de bevolking.

Figuur 6.7: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Onder het electoraat van GroenLinks-PvdA en VVD is, zowel in de onvoorwaardelijke als de voorwaardelijke situatie, een meerderheid voorstander. PVV'ers zijn verdeeld over of boeren duurzamer moeten produceren. Als het duurzamer produceren er ook nog toe leidt dat voedsel voor consumenten duurder wordt, zijn PVV'ers relatief vaak tegen. Bij kiezers van GL-PvdA zorgt het expliciete dilemma nauwelijks voor een vermindering in steun; bij VVD'ers is het aandeel dat het eens is met de stelling zelfs wat hoger als we expliciteren dat de voedselprijs kan stijgen.

Tabel 6.5: Stellingen over duurzamer produceren, naar politieke voorkeur

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	PVV
Duurzamer produceren	58%	89%	56%	43%
Duurzamer produceren, ook als voedselprijs stijgt	50%	82%	66%	19%

'Technologische stikstofoplossingen mogen geen vervanging voor inkrimp veestapel zijn'

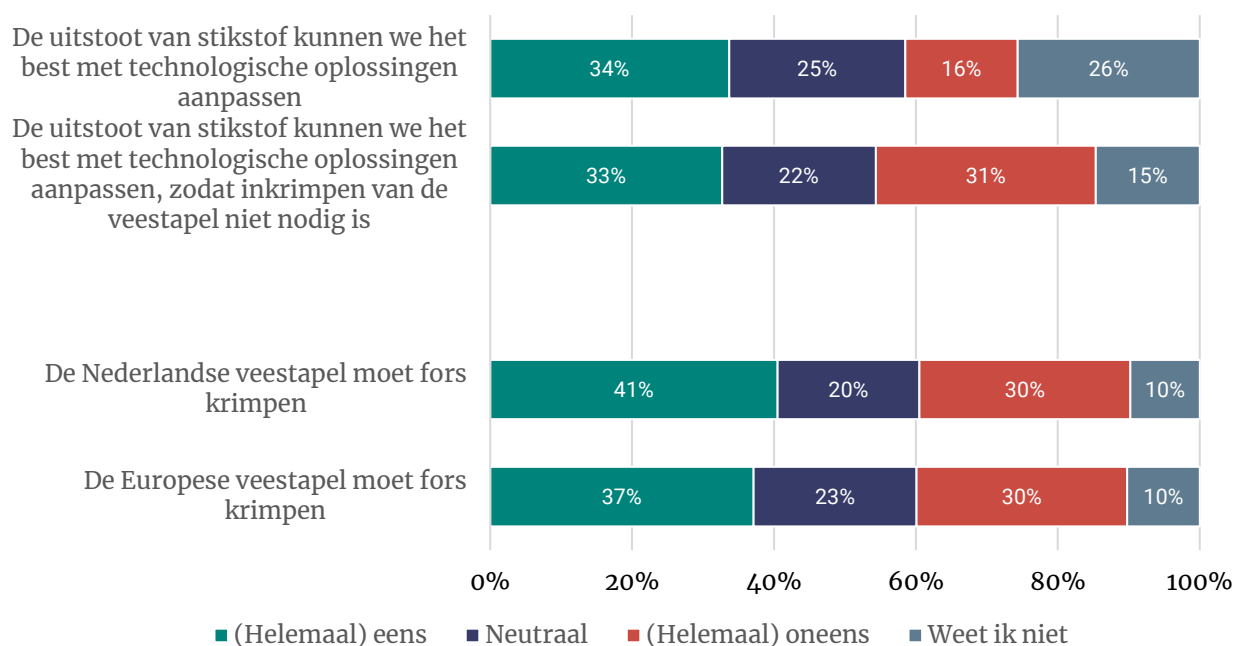
Een vaak genoemde mogelijkheid om stikstof te reduceren, is middels technologische ontwikkeling. Een derde (34%) vindt dat we de uitstoot van stikstof het beste kunnen aanpassen met technologische oplossingen (figuur 6.8). Een zesde (16%) is het hiermee oneens.

Als we expliciet maken dat de gereduceerde uitstoot door technologische ontwikkeling kan betekenen dat inkrimpen van de veestapel niet nodig is, verandert het draagvlak: nog steeds is een derde (33%) voorstander, maar nu is ook 31 procent tegen.

Over het al dan niet fors inkrimpen van de veestapel, zijn Nederlanders verdeeld. Zowel omtrent de Nederlandse veestapel (41%), als bij de Europese (37%), vindt zo'n vier tiende dat deze moet inkrimpen. Drie tiende (Nederland: 30%; Europees: 30%) vindt juist van niet.

Figuur 6.8: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

Met name kiezers van GroenLinks-PvdA zijn tegen technologische oplossingen om de uitstoot van stikstof aan te passen, als we expliciet maken dat deze de inkrimping van de veestapel niet meer nodig maken. Maar ook zonder deze consequentie is slechts 20 procent positief over een aanpak via technologie. Opvallend: bij kiezers van GL-PvdA en VVD neemt het draagvlak iets af met deze toevoeging (inkrimpen veestapel niet nodig), bij PVV-kiezers juist iets toe.

Tabel 6.6: De uitstoot van stikstof kunnen we het best met technologische oplossingen aanpassen (...zodat inkrimpen van de veestapel niet nodig is).

Getoond in tabel: alleen % (helemaal) eens en partijen met n > 50. Naar huidige EP-partijvoorkeur.

Basis: allen (split-run: n = 1.104 en n = 1.101).

	Totaal	GL-PvdA	VVD	PVV
Tech-oplossingen	34%	20%	50%	49%
Tech, zonder inkrimping	33%	11%	43%	55%

6.4 Landbouwsubsidies

Subsidie liever naar duurzame landbouw

Om te testen wat het effect is van informatie over landbouwsubsidies, werd de steekproef weer willekeurig in tweeën gedeeld. De ene helft kreeg geen informatie over landbouwsubsidie, de andere helft kreeg onderstaande toelichting te zien:

Om ervoor te zorgen dat er in Europa voldoende voedsel is en om de landbouw en de boeren te steunen, geeft de Europese Unie de landbouwsector financiële steun.

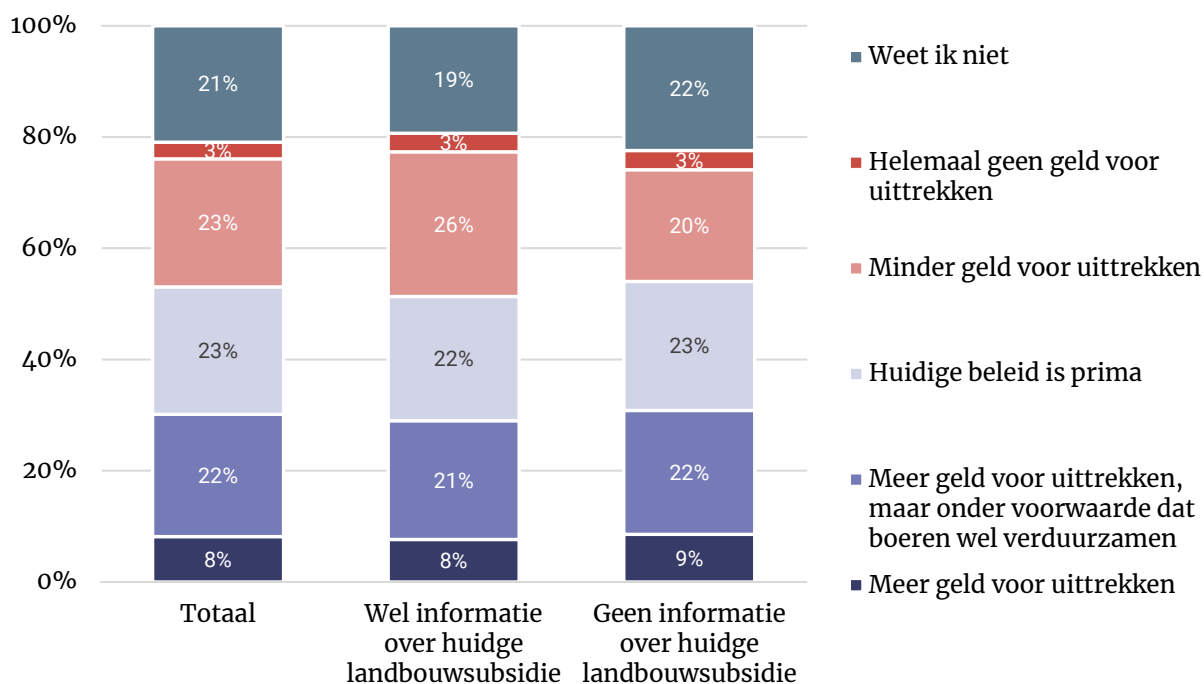
In de periode 2021-2027 geeft de Europese Unie 31 procent van haar budget uit aan landbouwbeleid. Een groot deel hiervan bestaat uit subsidies voor de landbouw.

Gemiddeld over de twee groepen vinden drie op de tien (30%) – al dan niet voorwaardelijk – dat er meer geld uitgetrokken moet worden voor landbouwsubsidies. Circa een kwart vindt het huidige beleid prima en een vergelijkbaar aandeel (23%) vindt dat er minder geld moet worden uitgetrokken voor landbouwsubsidies. Een flink aandeel weet het niet (21%).

Het effect van de extra informatie is klein. Onder respondenten die de informatie over het landbouwbudget van de EU wel hebben gezien, zegt alleen een iets groter aandeel minder Europees geld voor de landbouw te willen uittrekken (26% i.p.v. 20%).

Figuur 6.9: Wat vindt u, moet de Europese Unie meer of minder geld uittrekken voor landbouwsubsidies dan het nu doet?

Basis: allen (n = 2.205).

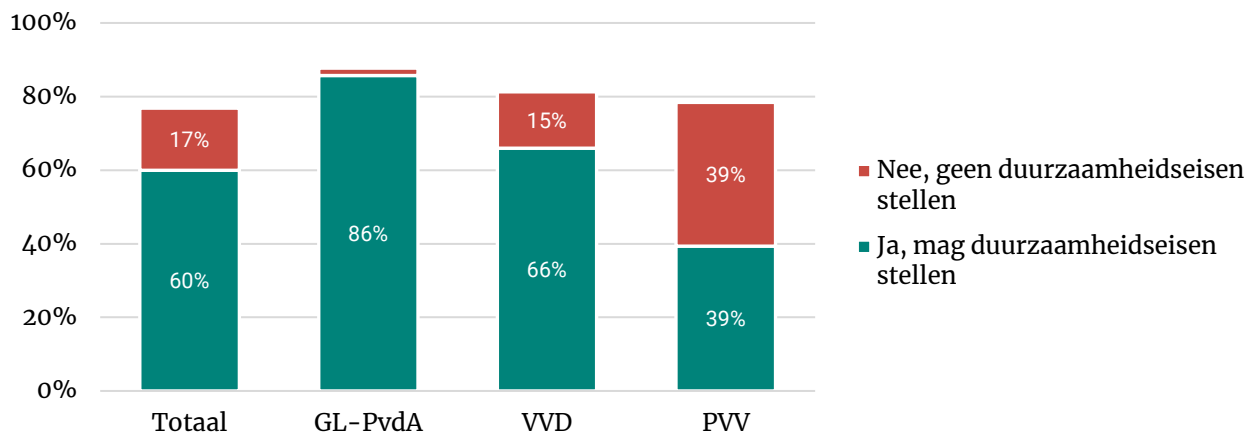
PVV'ers willen wat vaker dan gemiddeld dat er meer geld naar landbouwsubsidies gaat (gemiddeld over de split-run groepen: 18% wil meer geld uittrekken), terwijl het electoraat van GroenLinks-PvdA vaker vindt dat er minder geld naartoe kan (41% wil minder).

Los van het totaal aan landbouwsubsidies, vindt een meerderheid (60%) wel dat de Europese Unie duurzaamheidseisen kan stellen aan boeren die ze ontvangen (figuur 6.10). Eén op de zes Nederlanders (17%) is het hiermee oneens (23% weet het niet). Ook hier kreeg de helft van de groep voorafgaand aan de vraag informatie over het EU-budget voor landbouw te zien (zie vorige pagina). De groep met informatie beantwoordde de vraag echter niet significant anders dan de groep zonder informatie.

PVV-kiezers willen veel vaker géén duurzaamheidseisen (39%) dan VVD- (15%) en GroenLinks-PvdA-kiezers (2%).

Figuur 6.10: Wat vindt u, mag de Europese Unie duurzaamheidseisen stellen aan landbouwsubsidies die ze verlenen?

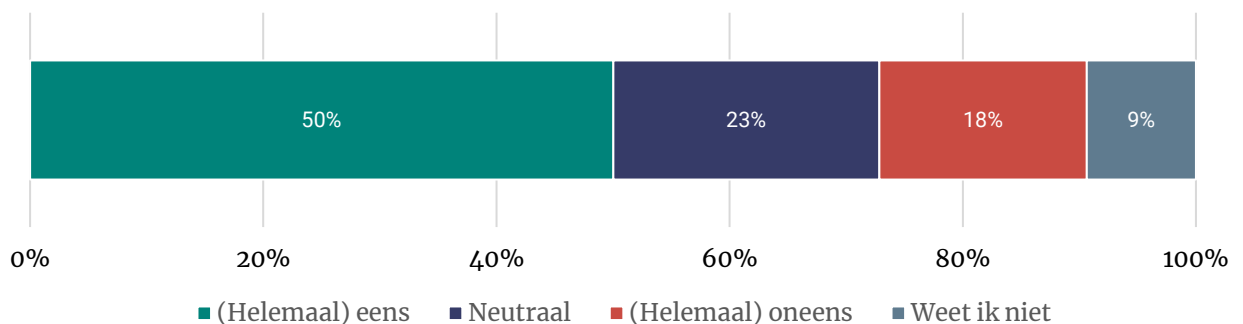
Naar politieke voorkeur. Getoond in figuur: percentage wel/geen duurzaamheidseisen stellen (niet getoond: weet niet), alleen partijen met n > 50. Basis: allen (n = 2.205).

Tot slot is 50 procent van de Nederlanders het eens met de stelling ‘De Europese Unie moet alleen subsidie geven aan duurzame landbouw’. Een vijfde (18%) is het hiermee oneens en een kwart (23%) staat er neutraal tegenover.

Figuur 6.11: De Europese Unie moet alleen subsidie geven aan duurzame landbouw.

Basis: allen (n = 2.205).

Onder kiezers van veel partijen vindt een meerderheid dat de EU alleen subsidie moet geven aan duurzame landbouw. Met name onder kiezers van PvdD (97%), GroenLinks-PvdA (84%), Volt (77%) en D66 (75%) is de steun voor dit idee groot, maar ook onder sommige rechtse kiezers (CDA: 57% eens, VVD: 53%) is een meerderheid te vinden. Dat geldt echter niet voor BBB-, PVV- en SGP-kiezers.

Tabel 6.7: De Europese Unie moet alleen subsidie geven aan duurzame landbouw.

Naar huidige EP-voorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
(Helemaal) mee eens	50%	84%	53%	57%	75%	49%	23%	97%	30%	55%	77%	29%	66%
Neutraal	23%	11%	23%	27%	17%	23%	21%		29%	33%	9%	26%	19%
(Helemaal) mee oneens	18%	1%	20%	7%	5%	17%	54%	3%	33%	8%	11%	44%	9%
Weet ik niet	9%	4%	4%	8%	3%	11%	2%		7%	5%	2%	2%	5%

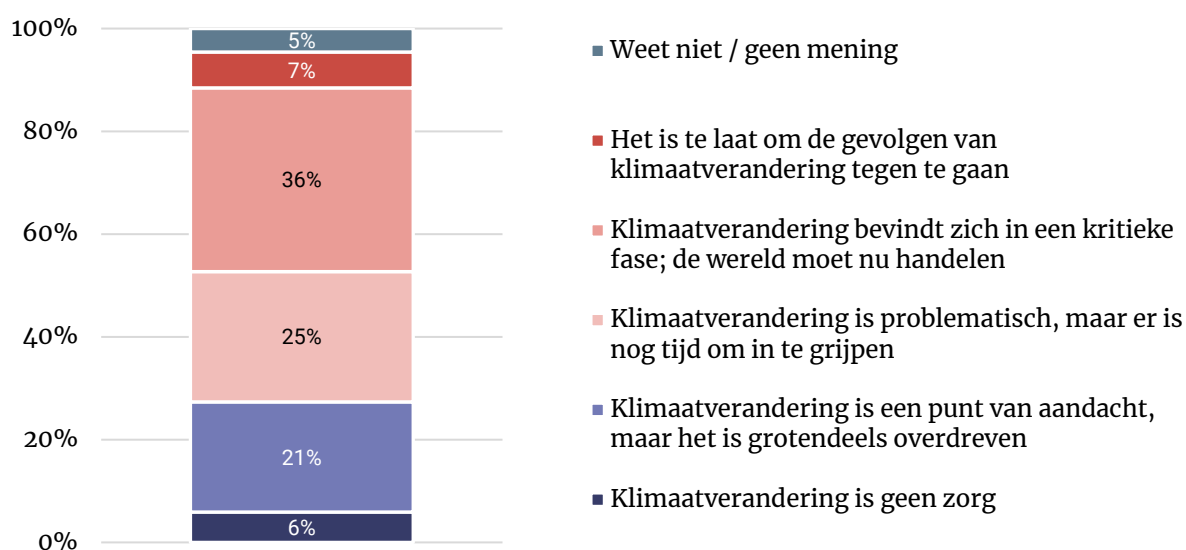
*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

6.5 Zorgen om klimaatverandering

Een grote groep Nederlanders maakt zich zorgen over klimaatverandering: twee op drie (68%) vinden dat klimaatverandering problematisch is, al verschillen ze in de mate waarin ze zich zorgen maken. Een kwart (27%) vindt klimaatverandering een overdreven punt van aandacht of zelfs geen zorg.

Figuur 6.12: Welke van de volgende uitspraken beschrijft het beste uw gevoelens ten opzichte van klimaatverandering?

Basis: allen (n = 2.205)

Kiezers van progressievere partijen als GroenLinks-PvdA, D66, Partij voor de Dieren en Volt vinden vaker dat klimaatverandering zich (minstens) in een kritieke fase bevindt om de gevolgen ervan tegen te gaan. Kiezers van PVV, SGP en BBB vinden klimaatverandering vaker een overdreven punt van aandacht.

Tabel 6.8: Welk van de volgende uitspraken beschrijft het beste uw gevoelens ten opzichte van klimaatverandering?

Basis: allen (n = 2.205).

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
Geen zorg	6%	1%	3%	3%	1%	2%	6%		15%	4%		4%	
Punt van aandacht	21%	2%	23%	18%	7%	9%	47%		47%	14%	8%	53%	17%
Proble- matisch	25%	13%	40%	36%	17%	18%	17%	10%	17%	27%	18%	25%	40%
Kritieke fase	36%	73%	25%	37%	65%	55%	27%	70%	11%	45%	64%	13%	35%
Het is te laat	7%	10%	8%	4%	9%	12%	2%	17%	4%	7%	10%		6%
Weet niet / geen mening	5%	1%	1%	2%	1%	4%		2%	6%	2%		5%	2%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

In maart 2023 vond 69 procent klimaatverandering minstens problematisch. Daarmee lijken de zorgen om klimaatverandering het afgelopen jaar nagenoeg onveranderd, maar de groep die klimaatverandering ‘overdreven’ of ‘geen zorg’ noemt steeg wel iets: van 45 naar 52 procent.

Tabel 6.9: Welk van de volgende uitspraken beschrijft het beste uw gevoelens ten opzichte van klimaatverandering, sinds 2023

Basis: allen (n = 2.205).

Percentage (helemaal) eens	Maart 2023*	April 2024
Klimaatverandering is geen zorg	3%	6%
Klimaatverandering is een punt van aandacht, maar het is grotendeels overdreven	19%	21%
Klimaatverandering is problematisch, maar er is nog tijd om in te grijpen	23%	25%
Klimaatverandering bevindt zich in een kritieke fase; de wereld moet nu handelen	39%	36%
Het is te laat om de gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan	7%	7%
Weet niet / geen mening	8%	5%

*De resultaten uit maart 2023 zijn vergaard via het [Ipsos-panel](#). Dit onderzoek werd op eigen initiatief uitgevoerd.

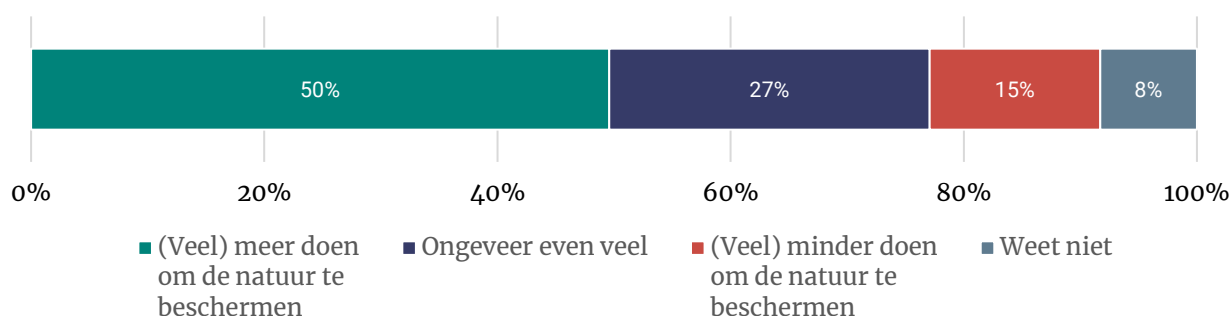
6.6 Natuurbescherming in de EU

'De EU moet meer doen om de natuur te beschermen'

Nederlanders zien ook een rol voor de Europese Unie bij het beschermen van de Europese natuur. De helft (50%) vindt dat de EU meer moet doen om Europese natuur te beschermen (figuur 6.13), terwijl maar een zesde (15%) vindt dat de EU daarvoor *minder* moet doen. Een kwart (27%) wil dat de EU haar huidige beleid aanhoudt.

Figuur 6.13: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de natuur in Europa te beschermen?

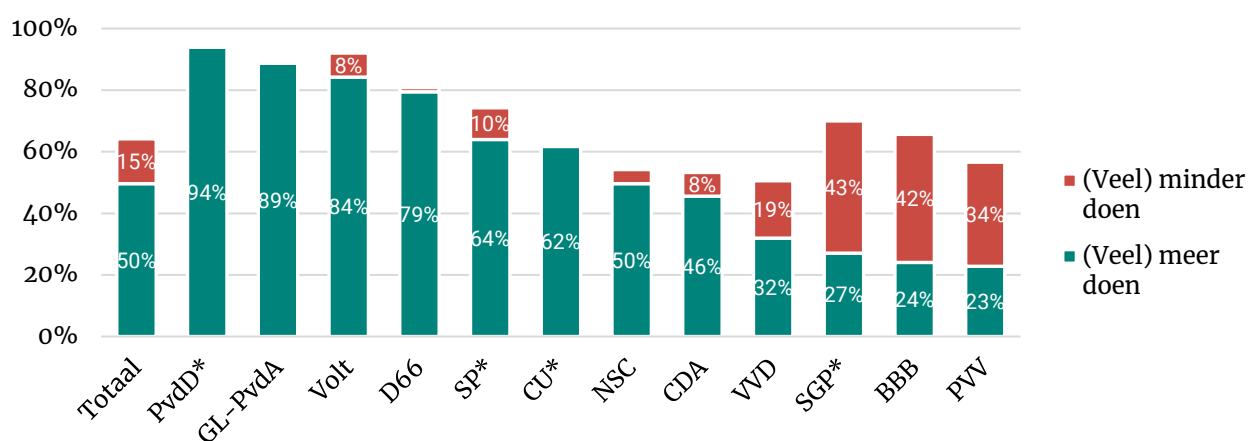
Basis: allen (n = 2.205)

Onder het electoraat van veel partijen vindt minstens de helft dat de EU meer moet doen om de Europese natuur te beschermen (figuur 6.14). Alleen kiezers van conservatievere partijen (SGP, BBB en PVV) vinden vaker dat de EU (veel) minder moet doen, dan dat zij vinden dat de EU (veel) meer moet doen.

Figuur 6.14: Vindt u dat de Europese Unie meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de natuur in Europa te beschermen?

Naar politieke voorkeur. Getoond in figuur: percentage minder doen en meer doen (niet getoond: ongeveer evenveel doen en weet niet). Basis: allen (n = 2.205).

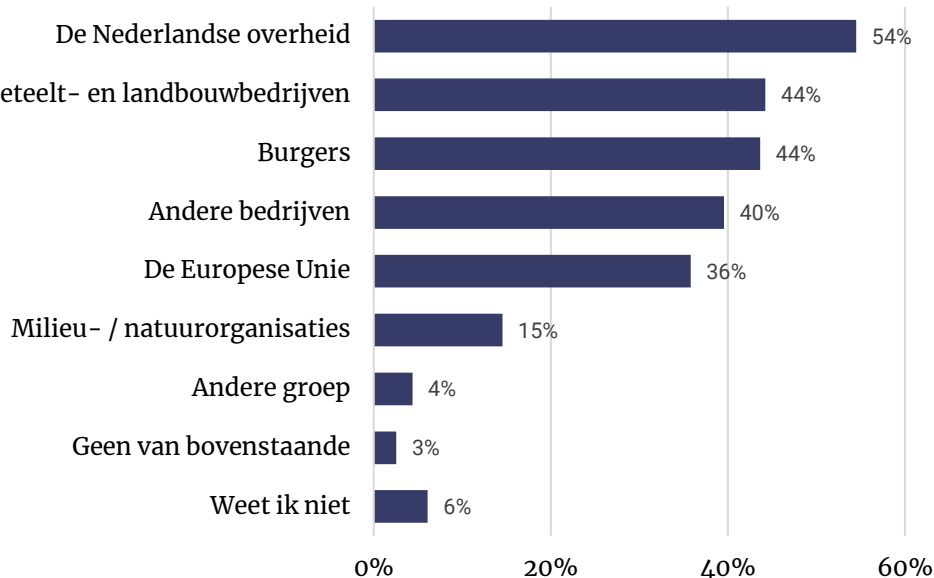
*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

Vooral Nederlandse overheid moet natuur beschermen

Als we respondenten vragen welke groep volgens hen vooral moet bijdragen aan het beschermen van de natuur, noemen zij het vaakst de Nederlandse overheid (54%), gevolgd door burgers (44%), veeteelt- en landbouwbedrijven (44%), andere bedrijven (40%) en dán pas de Europese Unie (36%).

Figuur 6.15: Welke groep moet volgens u vooral bijdragen aan het beschermen van de natuur?

Basis: allen (n = 2.205)

Hoewel de Nederlandse overheid het vaakst wordt genoemd als voornaamste bijdrager aan natuurbescherming, is het aandeel dat voor de overheid kiest hier beduidend kleiner dan bij het betaalbaar houden van voedsel (81%).

Kiezers van meer klimaatbewuste partijen als GroenLinks-PvdA, D66 en Volt zien vaker vooral een rol voor de Europese Unie bij het beschermen van de natuur (tabel 6.3). PVV'ers (27%), SGP'ers (27%) en BBB'ers (29%) leggen de bal minder vaak bij de boeren omtrent bescherming van de natuur.

Tabel 6.10: Welke groep moet volgens u vooral bijdragen aan het beschermen van de natuur?

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (n = 2.205).

	To- taal	GL- PvdA	VVD	CDA	D66	CU *	SGP *	PvdD *	PVV	SP *	Volt *	BBB	NSC
Nederlandse overheid	54%	69%	50%	49%	60%	53%	54%	61%	45%	70%	46%	45%	51%
Veeteelt- en landbouw- bedrijven	44%	69%	48%	46%	61%	59%	23%	75%	27%	51%	62%	29%	51%
Burgers	44%	30%	49%	65%	38%	54%	62%	26%	41%	45%	41%	52%	45%
Andere bedrijven	40%	44%	39%	48%	41%	61%	37%	41%	34%	40%	63%	50%	48%
De EU	36%	49%	35%	37%	57%	24%	40%	47%	27%	45%	67%	27%	33%
Milieu- / natuur- organisaties	15%	15%	18%	7%	20%	9%	15%	16%	14%	24%	12%	9%	12%
Andere groep	4%	3%	4%	3%	3%	3%	4%	8%	6%	6%	0%	8%	2%
Geen van deze	3%	0%	3%	0%	0%	0%	4%	0%	7%	0%	0%	4%	5%
Weet ik niet	6%	1%	3%	3%	0%	6%	2%	0%	8%	0%	0%	4%	3%

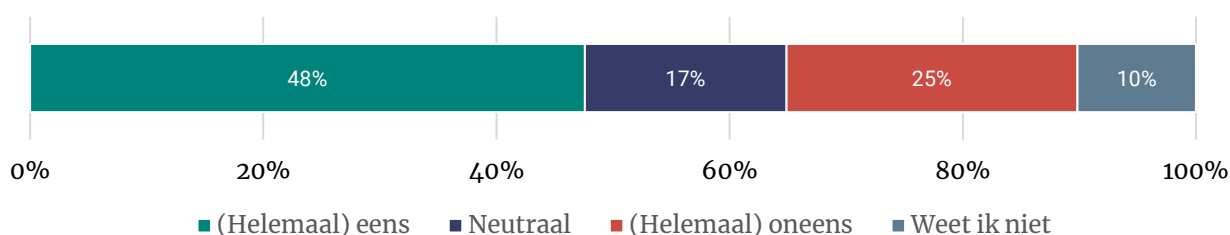
*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

'Wolf mag sneller afgeschoten worden'

De wolf hoeft – in de ogen van de helft van de Nederlanders – niet meer beschermd te zijn. Bijna de helft (48%) vindt namelijk dat de Europese Unie de wolf minder beschermd moet maken, zodat wolven bij overlast sneller afgeschoten kunnen worden. Een kwart (25%) is het hiermee oneens.

Figuur 6.16: De Europese Unie moet de wolf minder beschermd maken, zodat wolven bij overlast sneller afgeschoten kunnen worden.

Basis: allen (n = 2.205).

Met name kiezers van GroenLinks-PvdA en Partij voor de Dieren vinden dat de wolf beschermd moet blijven. Kiezers van D66, SP en Volt zijn hierover verdeeld. Het electoraat van de overige partijen is overwegend vóór een minder beschermde status voor de wolf.

Tabel 6.11: De Europese Unie moet de wolf minder beschermd maken, zodat wolven bij overlast sneller afgeschoten kunnen worden.

Naar huidige EP-partijvoorkeur. Basis: allen (2.205).

	To-taal	GL-PvdA	VVD	CDA	D66	CU*	SGP*	PvdD*	PVV	SP*	Volt*	BBB	NSC
(Helemaal) eens	48%	29%	57%	77%	35%	74%	95%	11%	62%	39%	31%	85%	72%
Neutraal	17%	17%	26%	12%	18%	5%		27%	13%	25%	25%	8%	13%
(Helemaal) oneens	25%	47%	12%	12%	30%	13%	5%	61%	19%	27%	40%	5%	7%
Weet ik niet	10%	7%	5%		17%	9%		2%	6%	9%	4%	2%	8%

*Indicatief vanwege een beperkt aantal waarnemingen (n < 50).

6.7 Samenvatting en analyse

Hoe denken kiezers over landbouw, natuur en klimaat?

Een flink deel van de Nederlanders maakt zich – in meer of mindere mate – zorgen over het klimaat (68%) en vindt dat de EU meer moet doen om de natuur te beschermen (50%). Kiezers van progressievere partijen vinden dat vooral de EU een grote rol moet hebben in natuurbescherming, waar kiezers van conservatievere partijen – die zich minder vaak zorgen maken over het klimaat en natuur – hier vooral een rol voor de Nederlandse overheid of de burger zien.

Een meerderheid vindt dat de EU meer moet doen om voedsel betaalbaar te houden (61%), zolang er maar geen vrijhandelsovereenkomsten met landen met minder strenge landbouwregels worden aangegaan (60% wil dit niet). Europa moet namelijk zelfvoorzienend zijn in voedsel, vindt 79 procent van de Nederlanders.

De boeren zijn hierbij belangrijk. De EU belast de boeren – in de ogen van de Nederlanders – op het gebied van stikstofreductie echter zwaarder dan andere sectoren (bijvoorbeeld de industrie, luchtvaart) en de EU komt de boeren niet genoeg tegemoet. Tegelijkertijd vinden Nederlanders wel dat boeren duurzamer moeten produceren: 58 procent is daar voorstander van.

De verduurzaming van de boeren kan aangemoedigd worden door landbouwsubsidies. De helft van de Nederlanders vindt dat de EU alleen subsidies zou moeten geven aan duurzame landbouw (50%, 18% vindt dat niet). Het totaalbedrag aan landbouwsubsidies roept echter meer verdeeldheid op. Waar kiezers van conservatievere partijen vinden dat er meer geld voor uitgetrokken mag worden voor landbouwsubsidies, vinden links-progressieve kiezers dat het wel wat minder kan. Een vijfde van alle Nederlanders vindt dat er wel meer geld naar de landbouw moet, maar onder de voorwaarde dat boeren verduurzamen.

Hoe gaan kiezers om met dilemma's?

Onderzoeken we het effect van dilemma's door middel van *split-run* stellingen, dan lijken Nederlanders gevoeliger voor gevolgen voor het klimaat, dan voor de eigen portemonnee. Als we expliciet maken dat zelfvoorzienend zijn op het gebied van de voedselvoorziening betekent dat eten duurder wordt of sommige producten niet meer beschikbaar zijn, is er nog steeds draagvlak (58%, was 79% zonder expliciet gevolg in de stelling). Ook vinden Nederlanders nog steeds dat boeren moeten verduurzamen als we expliciet maken dat voedsel voor consumenten dan duurder wordt (50%, was 58% zonder expliciet gevolg).

Expliciete consequenties over het klimaat lijken daarentegen meer effect te sorteren bij een deel van de samenleving. Hoewel Nederlanders het belangrijk vinden dat de Europese Unie zelfvoorzienend is voor voedsel, keldert het draagvlak hiervoor als dit ten koste gaat van het klimaat of de economie (van 79% naar 34%). Daarnaast neemt de weerstand tegen technologische ontwikkeling toe, als we aangeven dat inkrimpen van de veestapel dan niet nodig is (van 16% tegen naar 31%).

De vier kiezersgroepen

Gaat het om bescherming van de natuur, dan zien we flinke politieke verschillen bij de vraag of men daar meer of minder Europese inzet wil – het betaalbaar houden van voedsel is beduidend minder gepolitiseerd. Alleen de ‘progressieve eurofiel’, kiezers die nu met name GroenLinks-PvdA, maar ook D66, PvdD en Volt overwegen, wil dat de EU veel meer doet om de natuur te beschermen. Zowel de tevreden europragmaticus vindt het huidige EU-beleid op natuur veelal prima, maar de conservatieve eurofoob wil minder EU-inzet op natuur. Voor de conservatieve eurofoob is het betaalbaar houden van voedsel wel belangrijker dan voor de andere groepen.

Gaat het om landbouwbeleid, dan zien we ook duidelijk politieke verschillen. Waar de conservatieve eurofoob – die veelal PVV als voorkeurspartij hebben – absoluut niet wil dat de Nederlandse veestapel krimpt (12% wil dat wel), ziet de progressieve eurofiel dat duidelijk wél zitten (81%). Waar de andere drie groepen in meerderheid willen dat boeren duurzamer gaan produceren, geldt dat onder de conservatief eurofoben voor slechts een kwart (27%).

7 Europese Parlementsverkiezingen

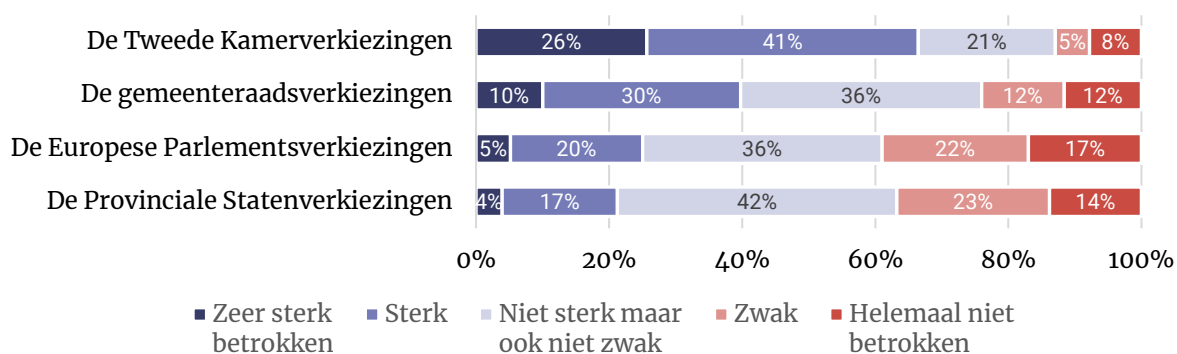
7.1 Betrokkenheid bij verkiezingen

Betrokkenheid bij Europese verkiezingen relatief laag

Betrokkenheid bij de Europese parlementsverkiezingen is relatief laag. Het meest betrokken voelt men zich bij de Tweede Kamerverkiezingen: 26 procent voelt zich zeer sterk betrokken, 41 procent sterk. De Europese Parlementsverkiezingen roepen flink minder betrokkenheid op (25% zeer sterk of sterk), vergelijkbaar met de Provinciale Statenverkiezingen (21%).

Figuur 7.1: In Nederland kennen we meerdere verkiezingen, waarvan onderstaande de belangrijkste zijn. Kunt u per verkiezing aangeven in hoeverre u zich hierbij betrokken voelt?

Basis: allen (n = 2.205).

7.2 Opkomst

Geen signalen voor hogere opkomst

Bij de vorige Europese Parlementsverkiezingen (2019) ging 42 procent van de Nederlandse kiezers naar de stembus (in 2014 was dat 37%). Daarmee zijn de EP-verkiezingen in Nederland de verkiezingen met de laagste opkomst.

In mei 2019 zei 54 procent, een maand voor de verkiezingen, ‘zeker’ te gaan stemmen en bracht dus 42 procent daadwerkelijk een stem uit. In mei 2024 zegt 57 procent zeker te gaan stemmen. Hoewel dit cijfer voor de opkomstintentie hoogstwaarschijnlijk een overschatting is aangezien degenen die aan onderzoeken meedoen meer geneigd zijn te gaan stemmen (het is dus geen voorspelling van de opkomst), geeft dit wel een voorzichtige indicatie dat de opkomst in de buurt van de 42 procent van 2019 zal liggen.

Tabel 7.1: Opkomstintentie en werkelijke opkomst bij Europese Parlementsverkiezingen

‘Bent u van plan op (...) te gaan stemmen voor het Europees Parlement?’ Basis: allen (n = 2.138).

	2004	2009	2014	2019	Maart 2024	April 2024	13 mei 2024	21 mei 2024 ²⁴
‘Zeker’ van plan te gaan stemmen	*	*	*	54%	52%	50%	50%	57%
Opkomst in Nederland ²⁵	39%	37%	37%	42%	*	*	*	*

Bron: Ipsos I&O (mei 2024)

²⁴ Bron: Ipsos I&O EP-peiling, 17-21 mei 2024. EP-verkiezingen sterk landelijk gekleurd - Ipsos I&O (ipsos-publiek.nl)

²⁵ Bron: <https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/nl/opkomst/>

7.3 Stemkeuze baseren op Europese of landelijke politiek?

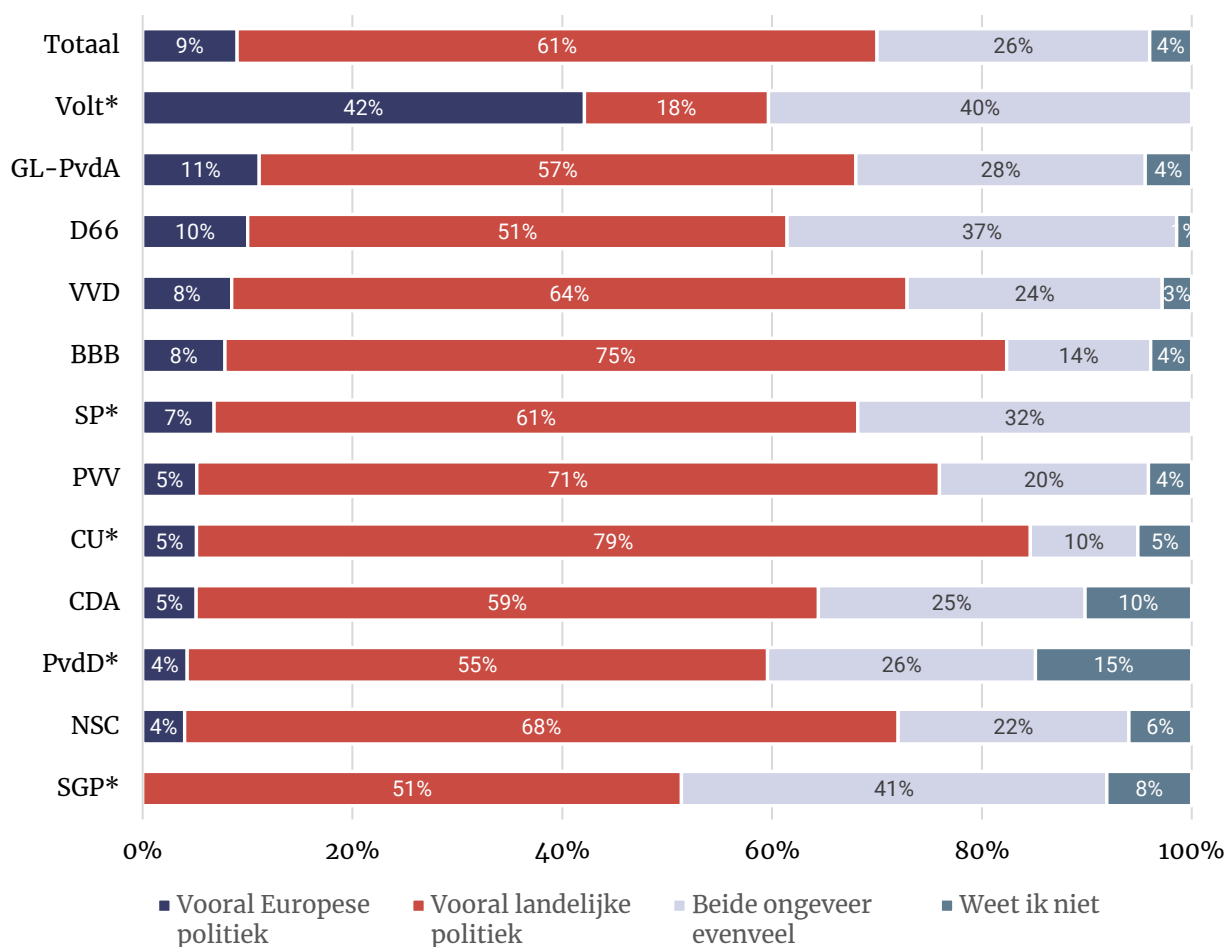
Zes op tien baseren Europese stem op landelijke politiek

Als men in juni gaat stemmen, baseert men die stem met name op de landelijke of op de Europese politiek? Slechts 9 procent zegt voor hun stemkeuze vooral te kijken naar wat de partij in de Europese politiek doet. Zes op tien (61%) kijken vooral naar de partij in de landelijke politiek. Een kwart (26%) zegt naar beide evenveel te kijken.

Met name kiezers van Volt (42%) baseren hun keuze op de Europese *track record* van de partij, beduidend meer dan bij andere partijen.

Figuur 7.2: Wordt uw keuze voor een partij bij de Europese Parlementsverkiezingen vooral bepaald door wat u van deze partij ziet in de Europese politiek of door wat u van deze partij ziet in de landelijke politiek?

Basis: gaat zeker/waarschijnlijk stemmen en heeft partij van eerste voorkeur (n = 1.238).

A Onderzoeksverantwoording

Onderzoeksverantwoording

Dit onderzoek vond plaats van maandag 22 april t/m zondag 28 april 2024. In totaal werkten 2.205 Nederlanders van 18 jaar en ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is volledig getrokken in het I&O Research Panel. Ipsos I&O voerde dit onderzoek uit in opdracht van de Volkskrant.

In hoofdstukken 2 t/m 5 worden soms stellingen en vragen gerapporteerd die aan de helft van de steekproef zijn voorgelegd. Ten dele is dit om het effect van verschillende formuleringen van een stelling te kunnen bekijken. Sommige vragen werden aan de helft van de respondenten voorgelegd omdat de vragenlijst anders te lang zou worden. Ook deze steekproeven zijn representatief voor Nederlanders van 18 jaar en ouder.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2023. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van $n=2.000$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

I&O Research Panel

Het I&O Research Panel is geworven op basis van aselechte personen- en huishoudensteekproeven op traditionele manier (geen zelfaanmelding). Het I&O Research Panel werkt met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Deze punten kunnen later worden ingewisseld voor Bol.com-tegoed of een donatie aan een goed doel.

Ipsos I&O

Ipsos I&O komt voort uit het recente samengaan van I&O Research en Ipsos. Ipsos I&O is het grootste onderzoeksbureau voor overheid en non-profit (volgens de MarktOnderzoeksAssociatie, MOA, 2022). Het is onze missie bij te dragen aan beter onderbouwde keuzes van onze klanten, op basis van onderzoek en advies. Wij werken voor overheids- en non-profitorganisaties.

Ipsos I&O is lid van de MarktOnderzoeksAssociatie (MOA), maakt deel uit van de Research Keurmerk Groep en onderschrijft de internationale ICC/ESOMAR-gedragscode voor markt- en sociaalwetenschappelijk onderzoek. Ipsos I&O is ISO 9001-, ISO 20252-, ISO 27001-, ISO 27701- en NEN-5710 gecertificeerd. Het online onderzoekspanel (I&O Research Panel) is ISO 20252-Annex A gecertificeerd. Dit is de norm voor online en offline access panels.

Contactgegevens

Ipsos I&O Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

053 - 200 52 00

KVK-nummer 08198802

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl

Ipsos I&O Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

020 - 308 48 00

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl